

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ОСИПЕНКО СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 336.14 : 352

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Череп Алла Василівна,
доктор економічних наук, професор

Мелітополь – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ.....	12
1.1. Роль та значення місцевих бюджетів в організаційній структурі місцевих фінансів.....	12
1.2. Теоретичні основи формування децентралізації фінансових ресурсів в Україні	29
1.3 Методичні підходи до оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів	44
Висновки до розділу 1.....	58
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ.....	62
2.1. Аналіз формування та використання коштів місцевих бюджетів України	62
2.2. Проблеми формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів Запорізької області.....	85
2.3. Комплексна оцінка фінансової стійкості зведеного бюджету Запорізької області в умовах децентралізації фінансових ресурсів	100
Висновки до розділу 2.....	114
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ	117
3.1. Розробка системи інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів	117
3.2. Напрями удосконалення підходів до проведення адміністративно- територіальної реформи в рамках зміцнення місцевих бюджетів	128

3.3. Організаційно-функціональні засади діяльності комунального банку як альтернативного джерела формування доходів місцевих бюджетів	143
Висновки до розділу 3.....	156
ВИСНОВКИ.....	160
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	163
ДОДАТКИ.....	182

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ,
ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

АРК	– Автономна Республіка Крим;
ВВП	– валовий внутрішній продукт;
ВРУ	– Верховна Рада України;
ВРП	– валовий регіональний продукт;
ЖЕК	– житлово-експлуатаційна контора;
КМУ	– Кабінет Міністрів України;
ОСББ	– об'єднань співвласників багатоквартирних будинків;
ОЕСР	– Організація економічного співробітництва та розвитку;
ПДФО	– податок на доходи фізичних осіб;
рр.	– роки;
ЄБРР	– Європейський банк реконструкції та розвитку;
ЄІБ	– Європейський інвестиційний банк;
СБ	– Світовий банк;
с.	– село;
ст.	– стаття;
с-ще	– селище;
ч.	– частина.

ВСТУП

Актуальність теми. Однією із головних ознак демократичної держави є наявність ефективно функціонуючого інституту місцевого самоврядування – законодавчо закріпленого права територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах чинної нормативно-законодавчої бази. Головною фінансовою складовою, що уможлиблює реалізацію потреб громади у соціально-економічному розвитку, мають бути місцеві бюджети. Проте становлення та подальший розвиток міжбюджетних відносин в Україні ускладнюється відсутністю дієвих організаційних, правових, фінансових методів та інструментів забезпечення самостійності місцевих бюджетів, які б відповідали спрямованості на децентралізацію фінансових ресурсів, сприяючи розвитку як окремої територіальної громади, так і держави в цілому.

Існуюча на сьогоднішній день система забезпечення місцевих бюджетів достатніми фінансовими ресурсами для виконання функцій, покладених на органи місцевого самоврядування, не відповідає потребам громад, вона не створює фінансове підґрунтя сприятливого життєвого середовища, необхідного для надання мешканцям територіальних громад якісних і доступних суспільних благ та послуг на основі забезпечення сталого розвитку території. Дана ситуація зумовлена тим, що на сучасному етапі ринкових перетворень для України є характерним: високий ступінь централізації державних фінансів; низький рівень доходів місцевих бюджетів та, відповідно, зростаючий рівень їх фінансової залежності від державного бюджету; відсутність чіткого розподілу компетенцій між рівнями влади, що призводить до дублювання видаткових повноважень; непрозорість і суб'єктивізм у прийнятті рішень щодо надання фінансової допомоги місцевим бюджетам; недосконалість адміністративно-територіального устрою країни; відсутність стимулів органів місцевого самоврядування до пошуку альтернативних джерел формування доходів місцевих бюджетів тощо.

Отже, саме від рівня та якості фінансового забезпечення, фінансової

самостійності та самодостатності місцевих бюджетів залежить ефективного функціонування інституту місцевого самоврядування, що можливо досягти за умов раціонально побудованої системи децентралізації фінансових ресурсів.

У науковій літературі проблеми формування та використання місцевих бюджетів досліджуються в працях провідних вітчизняних вчених: В. Бодрова [8; 137], Т. Бондарук [9-10], М. Деркача [44-47; 153], В. Зайчикової [55-56], О. Кириленко [63; 87-88; 137], І. Когут [27], Т. Косової, [70], В. Кравченка [72], Л. Лисяк [79-80], І. Луніної [140], А. Лучки [81-84], Ц. Огонь [91], К. Павлюк [21; 109-110], С. Пипко [114], Н. Рекової [138], С. Слухая [150-151], Н. Старостенко [152], О. Сунцової [155], Г. Тельнової [160], А. Череп [167].

Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з місцевими фінансами зробили такі зарубіжні вчені, як: С. Алмазов [2], С. Бейлі [*S. Bailey*] [171], Ш. Бланкарт [*Sh. Blankart*] [11], Е. Блейклі [*E. Bleykli*] [7], Дж. М. Б'юкенен [*J. M. Buchanan*] [170], Р. Масгрейв та П. Масгрейв [*R. Masgrave and P. Masgrave*] [174] та ін.

Проте, слід зазначити, що вітчизняними науковцями в своїх дослідженнях значна увага приділяється фрагментарним аспектам функціонування інституту місцевих бюджетів. Відповідно, виникає необхідність у проведенні комплексного дослідження функціонування місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин із урахуванням сучасних тенденцій у напрямі посилення процесів децентралізації фінансових ресурсів в країні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію підготовлено відповідно до плану науково-дослідних робіт Таврійського державного агротехнологічного університету Міністерства освіти і науки України за темами «Формування ефективної системи обліку, механізмів управління фінансами та інвестиційними процесами в АПК» (номер державної реєстрації 0107U008976, 2007–2010 рр.) та «Науково-методологічне забезпечення підвищення економічної ефективності та розвитку соціально спрямованого агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0111U002539, 2011–2015 рр.), у рамках яких розроблено методичні підходи та

надано рекомендації щодо оптимізації місцевих бюджетів в умовах ринкових перетворень.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є удосконалення теоретичних положень, методичних основ та розробка практичних рекомендацій відносно забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Відповідно до поставленої мети було окреслено та поставлено такі завдання:

розвинути сутність категорії децентралізації фінансових ресурсів;

обґрунтувати структурні складові децентралізації фінансових ресурсів та надати їх характеристику;

удосконалити методичний підхід до оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів;

обґрунтувати систему порогових значень показників фінансової стійкості місцевих бюджетів;

сформуувати систему інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів;

удосконалити науковий підхід щодо формування спроможних об'єднаних територіальних громад в сучасних умовах на основі визначення переваг та недоліків реалізації адміністративно-територіальної реформи;

обґрунтувати організаційно-функціональні засади діяльності комунального банку як альтернативного джерела формування доходів органів місцевого самоврядування.

Об'єктом дослідження є процес формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади функціонування місцевих бюджетів в напрямі поглиблення процесів децентралізації фінансових ресурсів.

Методи дослідження. Теоретико-методичну основу дослідження становлять сучасна економічна теорія, методи наукового пізнання та методи

фінансового аналізу. У процесі дослідження застосовувались: методи теоретичного узагальнення, порівняння, синтезу – при уточненні ролі та значення місцевих бюджетів в системі місцевих фінансів, обґрунтуванні структурних складових децентралізації фінансових ресурсів та їх характеристики, а також удосконаленні методичного підходу до оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів; абстрактно-логічний метод – для теоретичних узагальнень і висновків за матеріалами дослідження; методи статистичного та економічного аналізу, порівняння – для визначення сучасних тенденцій формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів України, Запорізької області; коефіцієнтний аналіз та метод інтегральної оцінки – для формування системи інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативно-правові документи, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, обласної державної адміністрації Запорізької області, Мелітопольської районної ради Запорізької області, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, результати особистих досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень щодо оптимізації місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Основні положення, що містять наукову новизну і винесені на захист, полягають в наступному:

вперше:

розроблено систему інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів із врахуванням змін бюджетного законодавства, що базується на визначенні нормалізованого вектору фінансової стійкості місцевих бюджетів за методом аналізу ієрархій Сааті. Запропонована інтегральна оцінка дозволяє використовувати механізм фінансового вирівнювання на основі дохідної спроможності місцевих бюджетів;

удосконалено:

структурні складові децентралізації фінансових ресурсів, які, на відміну від

існуючих, включають бюджетну та податкову децентралізацію і характеристика яких спрямована на зміцнення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування та створення реальних умов забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів;

методичний підхід до оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів, відмінність якого полягає у розрахунку чотирьох груп коефіцієнтів, що характеризують соціально-економічний розвиток регіону, структуру доходів і видатків місцевих бюджетів та рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів, що дозволяє виявити слабкі місця та недоліки в організації фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, реалізувати прийняття обґрунтованих управлінських рішень;

науковий підхід до формування об'єднаних територіальних громад, який, на відміну від існуючого, передбачає розширення параметрів, що враховуються при формуванні спроможних територіальних громад, і дає змогу значно послабити вплив визначених недоліків у реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні та зміцнити фінансові основи місцевих бюджетів;

дістало подальшого розвитку:

визначення сутності категорії «децентралізація фінансових ресурсів» як комплексного поняття, що, на відміну від існуючих підходів, охоплює процес розподілу повноважень між рівнями влади щодо формування фінансових ресурсів, надає можливість акумулювати та накопичувати такий об'єм фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, який забезпечує зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування;

методичні положення щодо визначення порогових значень показників фінансової стійкості місцевих бюджетів, що, на відміну від відомих, дозволяє визначити ступінь бюджетної забезпеченості з метою подальшого врахування інтересів органів місцевого самоврядування, громадян і держави;

організаційно-функціональні засади діяльності комунального банку з урахуванням законодавчих змін відносно реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів в Україні, що дозволило посилити роль альтернативних

джерел формування доходів органів місцевого самоврядування.

Практичне значення одержаних результатів. Пропозиції, обґрунтовані в дисертації, мають теоретичне та практичне значення в напрямі зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Результати дисертації використані в практичній діяльності департаменту фінансів Запорізької обласної державної адміністрації (довідка від 02.09.2015 № 10-92/440), Мелітопольської районної ради (довідка від 28.12.2015 № 01-21/0268), управління фінансів Приазовської районної державної адміністрації (довідка від 03.08.2015 № 621).

Наукові положення та рекомендації щодо оптимізації місцевих бюджетів в умовах ринкових перетворень впроваджено в навчальний процес Таврійського державного агротехнологічного університету Міністерства освіти і науки України при викладанні навчальних дисциплін «Фінанси», «Казначейська справа», «Місцеві фінанси» (довідка від 03.12.2015 № 55/6-2317/1) та Запорізького національного університету Міністерства освіти і науки України при викладанні дисциплін «Фінанси», «Бюджетна система», «Місцеві фінанси» (довідка від 10.11.2015 № 01-15/242). Відповідні довідки наведено у дод. А.

Особистий внесок здобувача полягає в розроблені теоретичних і методичних засад забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Наукові положення, розробки, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані дисертантом особисто. З наукових праць, виконаних у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які запропоновано особисто здобувачем.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідались та отримали позитивну оцінку на таких конференціях: X Міжнародна науково-практична конференція «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (Запоріжжя, 2015 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Стратегія розвитку агропромислового виробництва: теорія, методологія, практика» (Мелітополь, 2015 р.); IX Міжнародна конференція студентів і молодих

вчених «Управління соціально-економічним розвиток регіонів та держави» (Запоріжжя, 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток аграрної економіки» (Мелітополь, 2013 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційні процеси у фінансово-кредитній сфері» (Київ, 2011 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (Умань, 2009 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Наукові дослідження – теорія та експеримент 2009» (Полтава, 2009 р.); V(XI) Міжнародна науково-практична конференція аспірантів та студентів «Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації» (Сімферополь, 2009 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 20 робіт загальним обсягом 6,2 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 6,01 ум.-друк. арк. У складі публікацій: 10 статей у наукових фахових виданнях (з них одна стаття – у виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз), дві – в інших виданнях, вісім тез за результатами науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

1.1. Роль та значення місцевих бюджетів в організаційній структурі місцевих фінансів

Соціально-економічні і політичні трансформації, які розпочались в Україні з проголошенням незалежності, сприяли активізації процесу демократизації суспільства та держави. У результаті даних перетворень було почато розбудову європейської моделі місцевого самоврядування, яка є інструментом розв'язання локальних проблем, надання суспільних благ та послуг, реалізації інтересів територіальних громад. Місцеве самоврядування виступає основним принципом, що забезпечує зв'язок громадян з державою та гарантує можливість їх участі в державному управлінні.

Досвід усіх розвинених держав світу переконливо свідчить про те, що саме місцеве самоврядування зміцнює основи народовладдя, створюючи необхідні умови для життєдіяльності місцевих співтовариств, стабілізує політичну систему в цілому, виступаючи важливим механізмом забезпечення єдності країни та цілісності держави [85, с. 3].

Вирішальне значення в забезпеченні функціонування органів місцевого самоврядування відводиться місцевим фінансам, що являють собою самостійний структурний рівень фінансової системи держави.

Як зазначають вітчизняні науковці [3, с. 143; 8; 10, с. 345; 22; 24; 50, с. 215; 56; 72; 80; 87, с. 123; 88; 109; 137, с. 163; 140; 146, с. 103; 155; 160] місцеві фінанси забезпечують органи місцевого самоврядування достатнім обсягом фінансових ресурсів; сприяють розподілу дохідних джерел між рівнями влади, галузями економіки, домогосподарствами з метою досягнення соціально-

економічного ефекту на рівні адміністративно-територіальних одиниць. Тобто, місцеві фінанси стимулюють зростання фінансового потенціалу територій, є підґрунтям фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, а також націлені на забезпечення громадян якісними суспільними послугами.

Отже, в сучасних умовах трансформаційної економіки України місцеві фінанси слід розглядати як систему соціально-економічних відносин, пов'язану з формуванням, розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, що сприяє економічному розвитку територій, а також підвищує добробут членів територіальних громад.

Протягом останніх років близько 10 % вартості валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) України перерозподіляється через систему місцевих фінансів, слід зауважити, що значна частина цих коштів акумулюється у місцевих бюджетах [87, с. 40]. Крім того, приблизно третина бюджетних ресурсів країни зосереджена саме в місцевих бюджетах [70, с. 363].

Можливість формування місцевих бюджетів дає змогу органам місцевого самоврядування мати фінансову базу для реалізації повноважень, визначених Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами.

Згідно з положеннями Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» місцевий бюджет - це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування [130]. Наведене визначення достатньо обмежено розкриває сутність та значення даної категорії, адже характеризує місцеві бюджети лише за формою. Розглядаючи місцеві бюджети як об'єктивну економічну категорію, провідні вітчизняні науковці зазначають, що місцеві бюджети відіграють ключову роль у формуванні системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування (табл. 1.1).

У сучасних підходах вітчизняних науковців щодо визначення сутності місцевих бюджетів чітко простежується орієнтація на посилення процесів децентралізації та демократизації влади в країні.

Таблиця 1.1

**Систематизація наукових поглядів щодо
визначення категорії «місцевий бюджет»**

Автор	Зміст визначення
1	2
О. Сунцова [155, с. 127]	За змістом місцевий бюджет - це сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства
Ю. Воробйов, І. Когут [27, с. 22]	Система грошових відносин, що виникають між суб'єктами фінансової системи на мікро та макрорівнях з приводу формування, розподілу та використання ресурсів місцевих бюджетів, заснованих на забезпеченні фінансової стійкості та виконанні умов їх фінансової безпеки
О. Василик, К. Павлюк. [21, с. 170]; І. Сазонець, Т. Гринько, Г. Придатко [146, с. 116]	Фонди фінансових ресурсів, призначенні для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування
І. Чікіта [165]	Відображають систему економічних відносин, які складаються в суспільстві з приводу утворення децентралізованих фондів грошових коштів, їх розподілу та використання для надання суспільних благ на місцевому (локальному) рівні
Д. Ковалевич [64]	Відображають сферу економічних відносин, які пов'язані з формуванням, розподілом, перерозподілом та використанням централізованих грошових коштів і призначенні для соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць
Ю. Пасічник [111, с. 123]	Форма існування реальних, об'єктивно зумовлених розподільчих відносин, що виконують специфічне призначення - задоволення потреб у фінансових ресурсах як суспільства в цілому, так і його адміністративно-територіальних одиниць
Є. Балацький [3, с. 123]	Відображає обумовлену адміністративно-територіальним поділом і устроєм бюджетної системи держави сферу економічних, відносин, які ідентифікуються в процесі формування, розподілу, перерозподілу та використання централізованих грошових коштів, що акумулюються у розпорядженні місцевих органів влади і, в своїй більшості, призначенні для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів країни та підвищенню добробуту населення
О. Кириленко [87, с. 78]	Місцеві бюджети є провідною ланкою не лише бюджетної, а й економічної системи держави, зокрема, місцеві бюджети в державних фінансах: складова бюджетної системи; інструмент реалізації загальнодержавних програм; джерело фінансування державних видатків; інструмент фінансового вирівнювання. Місцеві бюджети з позицій головного інструменту місцевих фінансів – фінансова база місцевого самоврядування; фінансові плани територіальних формувань; джерело утримання і розвитку

Закінчення табл. 1.1

1	2
	місцевого господарства; джерело фінансування локальних послуг. В економічній системі держави впливають на соціально-економічний розвиток; фінансову безпеку; фінансову стабільність; розвиток демократії; добробут населення та використовуються як інструмент перерозподілу ВВП; державного регулювання на мікрорівні; регіональної політики; фінансової політики; економічної політики.

Спираючись на праці вітчизняних учених [5, с. 85; 10, с. 342; 12, с. 83; 22, с. 144; 24, с. 26; 27, с. 55; 50, с. 183; 63, с. 23; 72, с. 244; 81, с. 105; 87, с. 344; 88, с. 95; 89, с. 15; 91, с. 5; 115, с. 114; 137, с. 205; 138, с. 83; 140, с. 93; 146, с. 118] та аналіз положень міжнародних правових актів [28; 52] відносно місцевого самоврядування зазначимо, що організаційна побудова місцевих фінансів, в умовах трансформаційної економіки, має складну та розгалужену структуру, при цьому, в результаті посилення процесів децентралізації та демократизації влади значення місцевих бюджетів у цій структурі має тенденції до зростання (рис. 1.1).

Об'єктом організаційної структури та реальним вираженням місцевих фінансів є фінансові ресурси органів місцевого самоврядування. У результаті аналізу наукових праць [21; 142; 159] можна зробити висновок, що фінансові ресурси органів місцевого самоврядування слід розглядати як матеріальні носії фінансових відносин, а саме: конкретні фонди грошових коштів, які знаходяться в розпорядженні місцевої влади певної територіальної одиниці та використовуються на розвиток цієї території. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування перебувають як у фондовій, так і не фондовій формах. Призначенням фінансових ресурсів є забезпечення відтворювального процесу на рівні адміністративно-територіальних одиниць.

Структура фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування тією чи іншою мірою визначена в конституціях більшості країн або в інших законодавчих актах [142, с. 61]. Згідно зі ст. 142 Конституції України матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад [66].

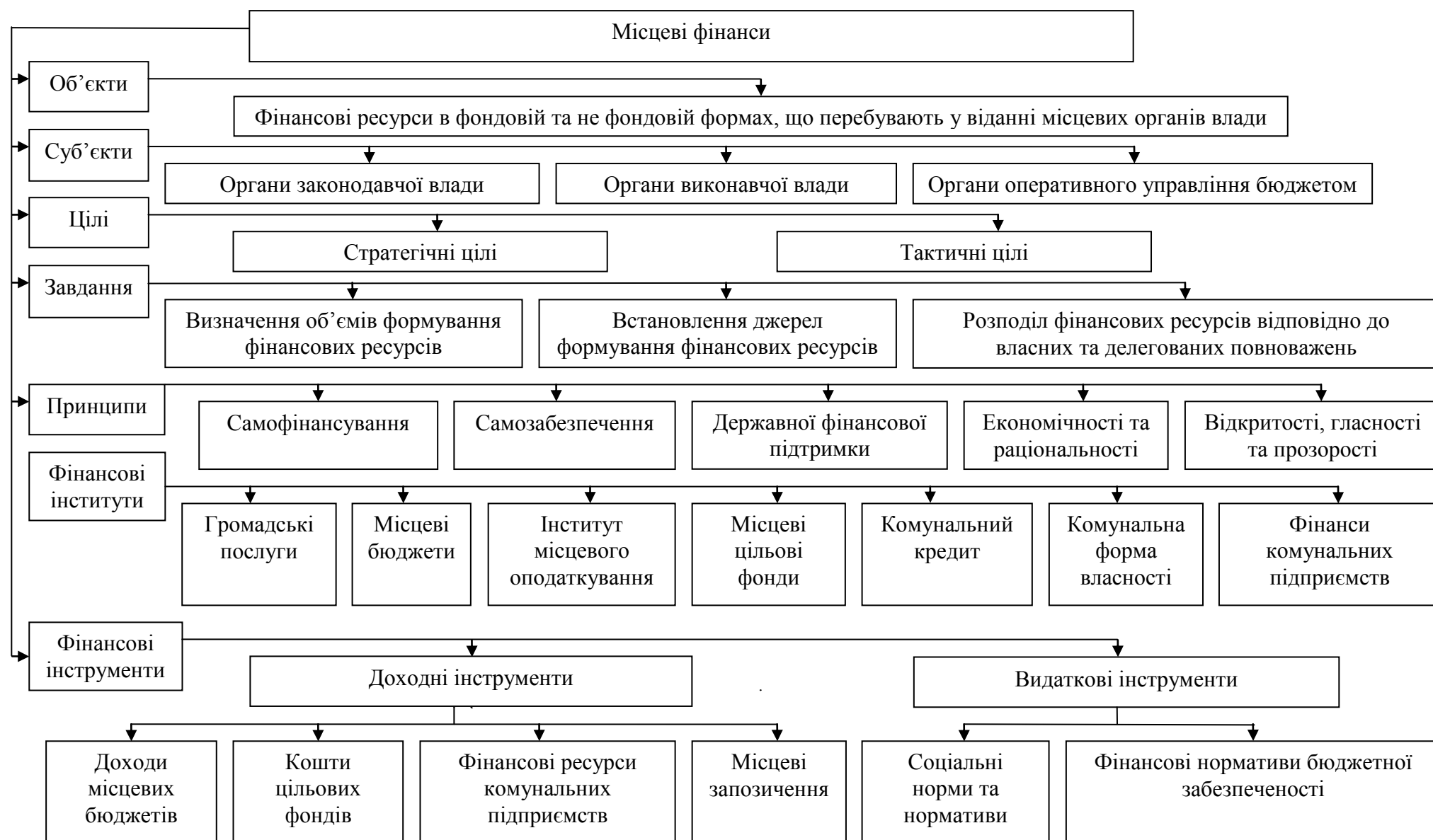

Рис. 1.1. Структурні складові системи місцевих фінансів в Україні (Систематизовано автором [5; 10; 12; 22; 24; 27; 50; 63; 72; 81; 87; 88; 89; 91; 115; 137; 138; 140; 146])

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» було охарактеризовано фінансові основи місцевого самоврядування, а саме: визначено умови формування місцевих бюджетів, створення цільових фондів, участь органів місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах та окреслено право комунальної власності [130].

Нормами Бюджетного кодексу України [16] деталізовано особливості формування фінансових основ органів місцевого самоврядування. Таким чином, місцеві фінанси охоплюють дві сфери, а саме: економічні відносини, пов'язані з формуванням і використанням централізованих фінансових ресурсів акумульованих у місцевих бюджетах та цільових фондах органів місцевого самоврядування, що є структурною складовою місцевих бюджетів; економічні відносини, пов'язані з формуванням та використанням фінансових ресурсів підприємств, та організацій комунальної форми власності. Відповідна значна частка фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування акумулюється безпосередньо у місцевих бюджетах.

Щодо суб'єктів фінансових відносин, то на місцевому рівні вони представлені органами законодавчої та виконавчої влади, а також органами оперативного управління бюджетом. Правовий статус суб'єктів системи місцевих фінансів закріплено в Конституції України.

Головним або первинним суб'єктом фінансових відносин у сфері місцевих фінансів є територіальна громада та органи місцевого самоврядування [89, с.14].

Органи законодавчої влади, як суб'єкти системи місцевих фінансів представлені Верховною Радою України (далі – ВРУ), ВР Автономної Республіки Крим (далі – АРК) та органами місцевого самоврядування. У свою чергу, органи виконавчої влади представлені Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ), Радою Міністрів АРК, обласними, Київською та Севастопольською міською, районними і районними в містах державними адміністраціями.

До органів оперативного управління бюджетом, що є суб'єктами даної системи відносяться: Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України, Рахункова палата України, Державна фіскальна служба України,

Державна фінансова інспекція України.

Формування дієвої системи фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування передбачає досягнення стратегічних та тактичних цілей.

Як зазначає І. Копитіна «метою фінансової діяльності місцевих органів влади є задоволення суспільних інтересів і потреб та сприяння соціально-економічному розвитку регіону» [67, с. 261]. Тобто, стратегічною метою місцевих фінансів є забезпечення соціально-економічного розвитку територій з урахуванням потреб та інтересів членів територіальних громад.

Досягнення стратегічних цілей можливо лише за умов реалізації тактичних цілей, а саме: забезпечення збалансованості доходів і видатків місцевих бюджетів, формування фінансово стійких бюджетів та досягнення певного рівня їх фінансової самостійності.

Відповідно до зазначених цілей перед системою місцевих фінансів постає ряд завдань: визначення суми коштів необхідних для забезпечення членів територіальних громад мінімальним обсягом суспільних благ та послуг; формування доходів місцевих бюджетів; ефективний розподіл фінансових ресурсів у відповідності до власних та делегованих повноважень.

Наступною структурною складовою системи місцевих фінансів є принципи їх організації. Принципи організації місцевих фінансів тісно пов'язані з принципами організації бюджетної системи країни, оскільки основна частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування перебуває у фондовій формі.

Принципи організації бюджетної системи закріплено в нормах Бюджетного кодексу України [16]. При визначенні даних принципів було враховано положення Конституції України [66], Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [130] та Європейської хартії про місцеве самоврядування [52] (табл. 1.2).

Відповідно, спираючись на наукові розробки основоположників [72; 87] вітчизняної науки про місцеві фінанси та враховуючи складність та багатогранність системи місцевих фінансів виділимо наступні принципи її організації:

Принципи організації бюджетної системи України

Принцип	Сутність принципу
Принцип єдності	забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності
Принцип збалансованості	повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період
Принцип самостійності	Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними
Принцип повноти	до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження до бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування
Принцип обґрунтованості	бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень до бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил
Принцип ефективності	при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначених бюджетом коштів
Принцип субсидіарності	розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача
Принцип цільового використання коштів	бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями
Принцип публічності та прозорості	Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються, а рішення щодо звіту про їх виконання приймаються відповідно ВР України, ВР АРК та відповідними радами

(систематизовано автором на основі [16; 66; 130; 52])

Принцип самофінансування та принцип самозабезпечення. Їх особливість проявляється в забезпеченні фінансової самостійності органів місцевого самоврядування як у формуванні, так і використанні фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах.

Принцип державної фінансової підтримки передбачає забезпечення централізованої фінансової підтримки органів місцевого самоврядування з метою зниження або ліквідації дисбалансів в соціально-економічному розвитку територій.

Принцип економічності та раціональності. Даний принцип передбачає забезпечення виваженої бюджетної політики органів місцевого самоврядування відносно розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів.

Принцип відкритості, гласності і прозорості.

Наступною структурною складовою системи місцевих фінансів є місцеві фінансові інститути. На сучасному етапі розвитку науки про місцеві фінанси значна увага приділяється саме їх дослідженню. У наукових працях вітчизняних учених існують певні розбіжності щодо визначення складу місцевих фінансових інститутів, які дійсно отримали розвиток в Україні (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Підходи до визначення складу фінансових інститутів місцевих фінансів

Автори	Зміст підходу
В. Кравченко [72, с. 111]; К. Владимиров, Н. Чуйко та О. Рогальський [22, с. 42-43]	«формування даних інститутів в Україні є складним і неоднозначним процесом. Місцеві фінансові інститути формуються в тісному взаємозв'язку один з одним утворюють певну систему. У структурі системи місцевих фінансів України формуються такі інститути: самостійні місцеві бюджети, позабюджетні, валютні та цільові фонди органів місцевого самоврядування, комунальна форма власності, місцеві податки і збори, комунальний кредит, комунальні платежі, фінанси комунальних підприємств. У зародковому стані перебуває інститут громадських послуг»
О. Сунцова [155, с. 33]	до складу місцевих фінансових інститутів відносяться: громадські послуги, самостійні місцеві бюджети, комунальна форма власності, позабюджетні валютні, цільові фонди, фінанси комунальних підприємств
О. Кириленко [87, с. 45]	місцеві фінансові інститути представлені: місцевими бюджетами, місцевими податками та зборами, цільовими фондами органів місцевого самоврядування, комунальним кредитом, місцевими позиками, об'єктами комунальної власності. П. Бечко та О. Ролинський поділяють точку зору О. Кириленко, однак до перелічених вище фінансових інститутів відносять також «інші фінансові ресурси, які надходять у розпорядження місцевої влади» [5, с. 8]
І. Сазонець, Т. Гринько та Г. Придатко [146, с. 15]	до місцевих фінансових інститутів відносяться громадські послуги, самостійні місцеві бюджети, комунальну форму власності, місцеві податки і збори, комунальний кредит та фінанси комунальних підприємств
О. Романенко [141, с. 188]	у системі місцевих фінансів виділяються такі інститути, як: самостійний місцевий бюджет, позабюджетні, валютні та цільові фонди, комунальна власність, місцеві податки і збори, комунальний кредит, комунальні позики, фінансові ресурси комунальних підприємств, комунальні платежі, поточні видатки і видатки розвитку, поточний бюджет і бюджет розвитку та ін.

Проаналізувавши підходи вітчизняних науковців до визначення складу фінансових інститутів системи місцевих фінансів, а також норми чинного законодавства відмітимо, що на сьогоднішній день до фінансових інститутів даної системи слід віднести громадські послуги, місцеві бюджети, інститут місцевого оподаткування, цільові фонди, комунальний кредит, комунальну форму власності, фінанси комунальних підприємств.

Так, зарубіжний досвід демонструє, що ключовим інститутом у системі місцевих фінансів є інститут громадських послуг. Інститут громадських послуг визначає модель системи місцевих фінансів [72, с. 112]. Проте, вітчизняні вчені зазначають, що даний інститут перебуває в стадії теоретичного осмислення [22, с. 28] або знаходиться в зародковому стані [146, с. 16], або зовсім не враховується як складова місцевих фінансових інститутів [5, 87, 155]. Дані твердження, ще раз свідчать про те, що в сучасних наукових дослідженнях пов'язаних з місцевими фінансами не враховуються, особливості які притаманні функціонуванню даного інституту в умовах ринкової економіки. Адже саме за умов ринкової економіки державні та місцеві органи влади повинні забезпечувати надання громадянам тих видів благ та послуг, які не мають бажання забезпечувати, або виробництво яких є не рентабельними для комерційних підприємств [156, с. 48].

Згідно з теоретичною концепцією, державні послуги – це такі види суспільних послуг, джерелом забезпечення яких є кошти органів державної влади. Надання суспільних благ забезпечується функціонуванням держави [4, с. 90].

Основною властивістю суспільних благ, що виступає провідною ознакою розмежування завдань між різними рівнями виконавчої влади є неподільність. Неподільність суспільних благ означає, що вони можуть використовуватися всіма членами суспільства тільки спільно, ізольоване споживання виключається. Відповідно суспільні блага, які не мають означеної властивості, визначаються як подільні блага, або такі, що використовуються членами суспільства різною мірою. У ринкових країнах подільні блага надаються передусім територіальними громадами та органами представництва інтересів територіальних громад і класифікуються як громадські послуги [137, с. 7–8]. Тобто громадські послуги –

це суспільні блага, виконання яких перебуває в безпосередній компетенції органів місцевого самоврядування або громад.

Отже, інститут громадських послуг функціонує в Україні. По-перше, це зумовлено тим, що основною функцією місцевої влади є надання суспільних благ, які відповідно до зарубіжної практики можна визначити як громадські послуги. По-друге, наявність та функціонування комунального сектора економіки забезпечує надання ряду громадських послуг. По-третє, нормами ст. 119 та ст. 143 Конституції України [66] за місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування передбачається закріплення ряду функцій та компетенції з надання суспільних благ.

Якість та ефективність надання громадських послуг істотно впливають на рівень добробуту членів територіальної громади.

Наступним фінансовим інститутом, який виділяють в організаційній побудові місцевих фінансів є місцеві бюджети. Як зазначалось вище, саме місцеві бюджети відіграють ключову роль в системі місцевих фінансів, виступають фінансовим підґрунтям у діяльності та функціонуванні органів місцевого самоврядування. За рахунок фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах забезпечується соціально-економічний розвиток територіальних громад.

Місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету АРК та інших місцевих бюджетів [130].

Згідно з Бюджетним кодексом України бюджети формуються з двох частин, а саме із загального та спеціального фондів. Загальний фонд бюджету включає надходження, що визначені для забезпечення загальних виплат та не призначаються на конкретні цілі. Даний фонд є джерелом забезпечення більшості видатків бюджету. Спеціальний фонд місцевих бюджетів формується з конкретно визначених джерел надходжень і використовується на фінансування чітко визначених цілей.

Розглядаючи місцеві бюджети як фінансовий план, слід зазначити, що в результаті внесення змін до Бюджетного кодексу України [16], в рамках реалізації

реформи міжбюджетних відносин, передбачено формування єдиного кошика доходів загального фонду. Наявність єдиного кошика доходів місцевих бюджетів передбачає зміцнення їх фінансових основ, а також стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощення їх доходної бази. Крім того, в результаті реалізації бюджетної та податкової реформ було розширено дохідну базу загального фонду місцевих бюджетів при одночасному скороченні доходів спеціального фонду (дод. Б).

До 2015 р. дохідна частина місцевих бюджетів формувалась за рахунок доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховувались при визначенні міжбюджетних трансфертів або кошик І; доходів, що не враховувались при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів або кошик ІІ; міжбюджетних трансфертів.

Так, І кошик являв собою сукупність дохідних джерел, що були закріплені на постійній основі за місцевими бюджетами та суму надходжень, які враховувались при визначенні міжбюджетних трансфертів (Дод. В, рис. В1). Характерною особливістю доходів І кошику було те, що зосереджувались вони виключно в загальному фонді місцевих бюджетів.

У свою чергу, доходи місцевих бюджетів, що не враховувались при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, які формували ІІ кошик, зараховувались як до загального, так і спеціального фондів місцевих бюджетів (Дод. В, рис. В2; В3).

Також, місцеві бюджети поділяються на дві функціональні складові, а саме: поточний бюджет та бюджет розвитку [130].

Фінансові ресурси, які акумулюються в поточному бюджеті спрямовуються на фінансування установ і закладів виробничої і соціальної інфраструктури, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення. Тобто поточний бюджет є бюджетом споживання.

Щодо бюджету розвитку, то його кошти спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із

здійсненню інвестиційної та інноваційної діяльності, на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширенням відтворення [130].

Бюджет розвитку є виключно складовою спеціального фонду місцевих бюджетів, джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів якого чітко окреслені в Бюджетному кодексі України [16].

Бюджет розвитку є основою фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку місцевих органів самоврядування [83, с. 68]. Проте у рамках реалізації бюджетної реформи з метою посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів з бюджету розвитку було передано до загального фонду податкові надходження, а саме єдиний податок та податок на майно (дод. В, рис. В4). У результаті дохідна частина бюджетів розвитку місцевих бюджетів формується за рахунок не стабільних та не значних дохідних джерел (дод. Б). На наш погляд, даний перерозподіл дохідних джерел між загальним фондом та бюджетом розвитку місцевих бюджетів, навіть у короткостроковому періоді, негативно позначиться на якості громадських благ та послуг, а з часом призведе до посилення фінансової залежності органів місцевого самоврядування від фінансової допомоги органів влади вищого рівня на розвиток інфраструктури адміністративно-територіальних одиниць.

Наступною складовою, яку слід виділити в організаційній структурі місцевих фінансів є інститут місцевого оподаткування. Саме інститут місцевого оподаткування покликаний зміцнювати місцеві бюджети, розширювати їхню фінансову незалежність. Ефективне використання місцевих податків і зборів сприяє акумуляції фінансових ресурсів, необхідних для розвитку територіальних громад, оскільки згідно з досвідом розвинутих країн є стабільним і самостійним джерелом доходів до місцевих бюджетів [26, с. 63].

Згідно з твердженням С. Бейлі: «Податок є місцевим за умов, якщо місцева влада визначає податкові надходження, встановлюючи ставки або/чи визначаючи податкову базу, при цьому витрачаючи отримані податкові надходження на місцеві потреби» [171, с. 152].

Відповідно, до місцевих податків, окрім загальних принципів

оподаткування, висувається низка характерних вимог, які зумовлені їх особливим значенням у складі фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, забезпеченні соціально-економічного розвитку територій, найбільш повному задоволенні потреб населення [11, с. 213].

Система місцевого оподаткування повинна передбачати такі підходи до вибору місцевих податків.

забезпечення достатніх обсягів та справедливого розподілу коштів. Надходження від місцевих податків і зборів мають бути відчутними у загальному обсязі фінансових ресурсів місцевих органів влади, а потреби місцевого бюджету повинні задовольнятися переважно за рахунок надходжень місцевих податків і зборів;

незначні адміністративні та виконавські витрати. Істотного зниження адміністративних витрат можна досягти за допомогою використання єдиного фіскального апарату, спільних форм і баз оподаткування при справлянні загальнодержавних та місцевих податків;

вплив місцевих податків на соціальну поведінку громадян не повинен бути суттєвим, місцеві податки не повинні сприяти переміщенню податкових баз. У зв'язку з цим найбільш доцільними місцевими податками є майнові податки та податки з доходів. Обсяг місцевих податків має бути безпосередньо пов'язаний з рівнем надання місцевих послуг;

рівень ефективності витрат означає, що місцеве оподаткування має сприяти досягненню оптимального рівня видатків органів місцевого самоврядування [9, с. 65].

Спираючись на наукові напрацювання вітчизняних учених [26; 50; 91; 158; 115; 154], якими детально досліджено процес розвитку, становлення та функціонування інституту місцевого оподаткування в Україні можна зробити висновок, що на сьогоднішній день існує певний прогрес щодо посилення значення місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів. Проте перелічені вище вимоги до даного інституту так і не набули всебічного та реального практичного застосування.

Щодо інституту позабюджетних, валютних та цільових фондів, то поділяючи думку Кириленко О. П. [87] зазначимо, що в Україні є наявним та функціонує тільки такий місцевий фінансовий інститут, як інститут цільових фондів коштів.

Так до 1995 р. позабюджетні цільові фонди були, по суті, єдиним джерелом коштів органів місцевого самоврядування, яке не перерозподілялось центральною владою. У цей період у кожній області діяло від 100 до 300 фондів створених з ініціативи місцевих органів влади. Оскільки до позабюджетних фондів за рішенням рад почали включати як податкові, так і неподаткові платежі, платежі від операцій з капіталом, тобто доходи, які б мали наповнювати місцеві бюджети було прийнято рішення урядом про ліквідування всіх цільових позабюджетних фондів [169, с. 35].

З прийняттям Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [130] була зроблена спроба відновити даний інститут, але вона виявилась безрезультатною.

Остаточню ліквідацію позабюджетних фондів коштів місцевого самоврядування було ліквідовано з прийняттям Бюджетного кодексу України. Адже в ст. 13 зазначено, що органи державної влади, влади АРК, місцевого самоврядування, бюджетні установи не мають права створювати позабюджетні фонди [15].

Валютні фонди місцевих рад функціонували в Україні до 1993 р. [169, с. 36] Як такого безпосереднього законодавчого скасування їх діяльності не було. По-перше, органи місцевого самоврядування не мають можливості придбати на міжбанківському валютному ринку іноземну валюту через постійний дефіцит фінансових ресурсів. По-друге, в чинних законодавчих актах відсутні положення відносно валютних фондів місцевих органів самоврядування. Тому даний місцевий фінансовий інститут не отримав подальшого розвитку.

На сьогодні у складі місцевих бюджетів формуються цільові фонди, утворенні ВР АРК, органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади. Таким чином, включення до складу місцевих фінансових інститутів позабюджетних та валютних фондів є неможливим.

Комунальний кредит є самостійним фінансовим інститутом. Як правило, він виступає одним із засобів залучення додаткових фінансових ресурсів з метою забезпечення запланованих видатків, тобто є альтернативним дохідним джерелом формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Рідше місцеві органи влади виступають кредиторами.

Залучення додаткових фінансових ресурсів національного та міжнародного фондів ринків активізує здійснення довгострокових інвестиційних проектів органами місцевого самоврядування [55, с. 32]. Дані ресурси спрямовуються на вирішення стратегічних проблем.

Комунальний кредит має різні форми, а саме: облігаційні позики, безоблігаційні позики, комунальний банківський кредит, комерційний комунальний банківський кредит, комунальний кредит державних банків, взаємний комунальний кредит та ін. Більшість із цих форм в Україні не застосовуються і не передбачені законодавством [72, с. 201].

В Україні органи місцевого самоврядування мають досить обмежений доступ, як до внутрішнього, так і до зовнішнього ринку позикового капіталу, адже згідно зі ст. 16 Бюджетного кодексу України [16] місцеві внутрішні запозичення до бюджету розвитку мають право здійснювати виключно ВР АРК та міські ради. Щодо зовнішніх місцевих запозичень, то використовувати їх мають право лише ВР АРК, Київська, Севастопольська міські ради, міські ради міст обласного значення.

Комунальна форма власності також є повноправною складовою місцевих фінансових інститутів. Право комунальної власності – це право територіальної громади володіти, при цьому економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування (місцеві ради, їх виконавчі комітети) [130].

Об'єктами права комунальної власності є майно, що забезпечує діяльність відповідних рад і утворюваних ними органів; кошти місцевих бюджетів; державний житловий фонд; об'єкти житлово-комунального господарства; майно

закладів освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, побутового обслуговування; майно комунальних підприємств; транспорт; системи зв'язку та інформації; інше майно, необхідне для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території [66; 130].

За своєю економічною природою комунальна форма власності є колективною, оскільки відображає відносини колективного присвоєння територіальною громадою коштів, об'єктів та майна цієї власності. Взагалі інститут комунальної власності є однією з основних та необхідних умов для автономного та фінансово незалежного існування місцевої влади.

У результаті функціонування інституту комунальної власності набуває розвитку інститут фінансів комунальних підприємств.

Нині фінанси підприємств комунальної власності функціонують на основі законодавства, яке регламентує діяльність усіх господарських структур в економіці України. Використання фінансових ресурсів підприємств комунальної власності має свої особливості, їхній прибуток розподіляється в порядку, визначеному відповідними місцевими радами згідно із статутами цих підприємств [53, с. 6].

Відповідно інститут фінансів комунальних підприємств отримає більшого розвитку з посиленням розвитку інституту комунальної власності.

Підкреслимо, що пропорційний та взаємопов'язаний розвиток інститутів системи місцевих фінансів є запорукою ефективної організації даної системи.

Ще однією структурною складовою системи місцевих фінансів є фінансові інструменти, що виступають знаряддям формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Таким чином, визначивши організаційну побудову місцевих фінансів, а також проаналізувавши її складові, слід зазначити, що в сучасних трансформаційних умовах місцеві фінанси доцільно охарактеризувати як складний механізм, який ще не набув рис усталеності. Процес формування організаційної структури місцевих фінансів проходить дещо непослідовно та хаотично, при цьому на законодавчому рівні відбувається лише декларування

ряду положень відносно розбудови системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Крім того, аналіз організаційної композиції місцевих фінансів свідчить про те, що ключова роль у цій системі належить місцевим бюджетам, адже саме в місцевих бюджетах акумулюється та перерозподіляється значна частка фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

1.2. Теоретичні основи формування децентралізації фінансових ресурсів в Україні

Досвід зарубіжних країн щодо організації фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування достатньо змістовно проаналізовано в наукових працях вітчизняних дослідників [54; 56; 72; 88; 155; 137]. Їх напрацювання свідчать, що для зарубіжних країн є характерним організація місцевого самоврядування, а відповідно і його фінансового забезпечення згідно з положеннями міжнародних правових актів: Європейської хартії про місцеве самоврядування [52] та Всесвітньої декларації місцевого самоврядування [28].

У результаті дотримання вимог даних міжнародних правових актів в економічно розвинутих країнах створюються умови для самодостатнього та ефективного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Зазначені правові акти є підґрунтям для забезпечення децентралізації, адже врахування їх положень у бюджетно-податковому законодавстві країни дозволяє забезпечити достатній рівень фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, нівелювати розбіжності, що виникають у межах фінансового потенціалу, розвитку галузей економіки, стану соціальної інфраструктури, розміру, демографічної ситуації, географічного розташування адміністративно-територіальних одиниць.

У теоретичних і практичних дослідженнях поняття «децентралізація» є багатоаспектним та розглядається різнопланово. На семантичному рівні

децентралізація (від лат. *de* – «протиставлення», *centralis* – «центральный») трактується як знищення, ослаблення або скасування централізації [51, с. 8].

Як зазначає американський науковець М. Белл «децентралізація – це спосіб виміру величини переходу національної економіки від адміністративно-командної до ринкової» [172, с. 237].

Децентралізація демократичного уряду справляє позитивний вплив на якість управління, особливо у момент переорієнтації його ролі з командної на таку, що забезпечує контроль за наданням громадських і державних послуг всіма рівнями державного управління. Завдяки впровадженню децентралізації підвищується ефективність, відповідальність, підзвітність та контроль у сфері державного управління [56, с. 106].

У широкому розумінні децентралізація – це процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів. Крім того, децентралізація – це специфічний метод управління, який є важливим для місцевої демократії та розвитку [48, с. 7].

Отже, в результаті реалізації політики децентралізації влади відбувається зміна системи управління з монопольно-ієрархічної на партнерсько-горизонтальну, а ключова частина повноважень та фінансових ресурсів переходить від органів державної влади до органів місцевого самоврядування.

Науковцями виділяється декілька видів децентралізації, що мають певні характерні ознаки, наслідки та умови реалізації, які можуть впроваджуватись, як самостійно, так і у взаємозв'язку одна з одною, у різних формах і різноманітних сполученнях як в межах країни, так і в окремих галузях народного господарства [153, с. 149].

Так В. Зайчикова виділяє три види децентралізації, а саме: економічну, адміністративну, політичну. При цьому зазначаючи, що різновидом економічної децентралізації є фіскальна децентралізація [56, с. 58].

У свою чергу С. Волохова зауважує, що в науці виділяються наступні форми (види) децентралізації: політична (демократична), адміністративна (бюрократична), економічна (ринкова, фінансова), територіально-просторова [25, с. 282]. Дещо схожу точку зору має Н. Камінська, яка в результаті аналізу досвіду реалізації децентралізації влади в зарубіжних країнах виділяє політичну, просторову, ринкову та адміністративну децентралізацію [60, с. 37]

Н. Стукало, М. Деркач, М. Стукало [153, с. 149], Т. Сало [147, с. 325], Т. Бутурлакiна, В. Мiнкович [13, с. 238] зазначають, що децентралізація представлена такими видами, як політична, адміністративна, фінансова та ринкова.

Дж. Сах, П. Павличенко, М. Полонський, О. Урсу [48, с. 8], Н. Бикадорова [6, с. 146], С. Герчаківський, О. Кабаш [29, с. 134] виділяють адміністративну, політичну та фінансову децентралізацію.

Також поряд з адміністративною та політичною децентралізацією вітчизняними науковцями [76, с. 28; 145, с. 82; 163, с. 107] виділяється бюджетна децентралізація та децентралізація фінансових ресурсів місцевими бюджетами [43, с. 146].

Враховуючи наявність певних розбіжностей у поглядах вітчизняних науковців щодо визначення видів децентралізації, в своїх дослідженнях вони одноставно зазначають, що ключова роль в реалізації політики децентралізації влади країни належить саме процесу, пов'язаному з розмежуванням функцій і повноважень між центральним та локальними рівнями влади у рамках забезпечення громадян країни суспільними благами та послугами, а також розмежування фінансових ресурсів в обсязі, достатньому для фінансування власних повноважень органів місцевого самоврядування. Як результат, органи місцевого самоврядування досягають достатнього рівня фінансової самостійності у вирішенні власних самоврядних повноважень.

На підтвердження даного висновку слід зазначити, що даний процес підвищує якість і ефективність державних послуг шляхом наближення органів управління до населення, оскільки відповідальність за прийняття рішень щодо

оподаткування і видатків покладається на місцеві органи влади [47, с. 57]. У законодавстві більшості промислово розвинутих країн світу даний процес визначається як фінансова децентралізація.

У зарубіжних країнах фінансова децентралізація реалізується шляхом самофінансування за рахунок збирання плати за надані послуги зі споживачів, застосування схеми спільного фінансування послуг через грошові та трудові внески споживачів, збільшення місцевих надходжень через запровадження майнового податку або податку на продаж, використання міжбюджетних трансфертів, санкціонування муніципальних запозичень і мобілізації ресурсів центральних або місцевих органів влади за допомогою гарантії позик. До того ж практична реалізація фінансової децентралізації ґрунтується на принципі субсидіарності. Відповідно до цього принципу повноваження центру доцільно зберігати лише за умов їх більш ефективного виконання, що потребує чіткого законодавчого закріплення та фінансово-економічного обґрунтування вертикального розподілу повноваження між рівнями влади в державі [56, с. 59].

Ефективність реалізації зазначених положень було обґрунтовано в наукових працях ряду зарубіжних вчених-фінансистів.

Так, основоположником теорії фінансової децентралізації є англійський економіст Ч. Тібу, яким було визначено, що «саме фінансова децентралізація підвищує рівень конкуренції між органами місцевої влади, в результаті чого значно обмежується об'єм суспільного сектора. Крім того децентралізація підвищує ефективність, адже, на відміну від центральної влади, місцева має більш повну інформацію відносно потреб представників територіальної громади» [175, с. 93].

На наш погляд, найбільш ємний та ґрунтовний підхід до визначення сутності фінансової децентралізації було окреслено Р. Масгрейвом та П. Масгрейвом, які з погляду алокативної функції характеризують фінансову децентралізацію як найефективнішу систему розміщення фінансових ресурсів. Політика органів місцевої влади передбачає диференціацію рішень у фінансовій сфері з метою найкращого відображення преференцій своїх резидентів [174, с. 60–98].

У свою чергу англійський вчений-економіст В. Оутс в своїх дослідженнях визначає фіскальну децентралізацію, як право місцевих органів влади самостійно приймати рішення щодо фінансових питань і питань з управління територією. Крім того, значним здобутком В. Оутса стала так звана «теорема децентралізації», яка ґрунтується на таких твердженнях: блага, пов'язані з децентралізацією суспільних послуг, просторово обмежені; надання споживачами переваги приватним чи суспільним благам, а також їхнє ставлення до різних суспільних благ неоднакове; реагування споживачів на «фактори бюджетної локалізації» мобільне. Йдеться про різницю між послугами, що надаються на місцевому рівні та ставками податків. Інакше кажучи, кожний споживач, змінюючи місце проживання, може підібрати для себе найбільш вигідні послуги й плату за них (ставки місцевих податків). Якщо ці умови не виконуються, то на думку В. Оутса, підстав для децентралізації в умовах економічної ефективності немає [56, с. 63].

Отже, в результаті аналізу зарубіжного досвіду реалізації політики децентралізації влади зазначимо, що зарубіжними науковцями [7; 171; 172; 173; 174; 175] термін «фіскальна децентралізація» використовується для означення процесу розширення прав і компетенцій місцевих органів влади у сфері місцевих фінансів.

До того ж у країнах з розвинутою ринковою економікою фіскальна децентралізація розглядається як природний процес та інструмент демократизації суспільства, підвищення ефективності адміністративної системи, якісного людського розвитку [46, с. 57].

У нормах діючого вітчизняного законодавства визначення зазначеної категорії не знайшло свого відображення. Проте в своїх дослідженнях вітчизняні науковці [6, с. 147; 12, с. 85; 13, с. 239; 25, с. 284; 43, с. 140; 56, с. 123; 50, с. 145; 144, с. 77; 155, с. 256; 163, с. 110; 164, с. 147; 168, с. 135], як правило, визначаючи один і той самий процес, паралельно використовують такі поняття як «фіскальна децентралізація» або «фінансова децентралізація» та «бюджетна децентралізація».

Ототожнення даних категорій, на наш погляд, є не доречним, адже кожній з них властиві певні особливості реалізації, а також рівень охоплення складових

місцевих фінансів. Хоча враховуючи особливості розвитку інституту місцевих фінансів в Україні, фінансова децентралізація та бюджетна децентралізація мають майже однакову сферу охоплення. Адже, як зазначає С. Савчук, фінансова, в тому числі і бюджетна, децентралізація зумовлена необхідністю фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, удосконалення системи управління, підвищення ефективності розв'язання завдань, що були передані на регіональний рівень, а також для забезпечення ефективного надання послуг і максимального наближення їх до населення [145, с. 82].

З цих позицій дуже важливо розглянути існуючі в сучасній вітчизняній фінансовій науці погляди щодо визначення сутності даних категорій.

Так у підходах вітчизняних науковців щодо визначення фіскальної децентралізації (табл. 1.4) та фінансової децентралізації (табл. 1.5) простежується певна єдність.

Таблиця 1.4

**Систематизація наукових поглядів щодо трактування поняття
«фіскальна децентралізація»**

Автор	Визначення поняття фіскальна децентралізація
В. Зайчикова [56, с. 68]	являє собою передачу повноважень органам місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання щодо програмних видатків та автономного збільшення власної дохідної бази
С. Герчаківський, О. Кабаш [29, с. 140]; С. Хамініч, В. Климова [164с. 147]	здатність місцевого самоврядування незалежно і ефективно забезпечувати суспільними послугами шляхом узгодження видатків органів влади з місцевими потребами і уподобаннями
Н. Стукало, М. Деркач, М. Стукало [153, с. 150]	надання місцевим органам влади певної податкової влади, доступу до фінансових ринків, відповідальності у витрачанні коштів та дозволити їм самостійно визначати рівень, структуру та порядок витрачання коштів їх місцевих бюджетів

Спільною рисою всіх наведених визначень є те, що даний процес охоплює всю систему місцевих фінансів і визначається набуттям органами місцевого самоврядування не лише ряду видаткових повноважень щодо забезпечення власних самоврядних функцій та делегованих видаткових повноважень, а й розширення фінансової самостійності в межах формування централізованих та децентралізованих фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

**Систематизація наукових поглядів щодо трактування поняття
«фінансова децентралізація»**

Автор	Визначення поняття фінансова децентралізація
І. Волохова [25, с. 282]	достатньо широкий процес який включає не лише передачу фінансових ресурсів, а й передачу повноважень у фінансовій сфері (видаткових, дохідних, податкових)
Н. Бикадорова [6, с. 146], Т. Сало [147, с. 325],	процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і локальним рівнями управління
О. Дроздовська [51, с. 13]	процес розподілу функцій, фінансових ресурсів та видаткових повноважень між державною владою та органами місцевого самоврядування
Т. Бутурлакiна, В. Мiнкович [13, с. 238]	сприяє ефективному забезпеченню населення «соціально-інфраструктурними» послугами шляхом ретельнішого узгодження структури видатків місцевих бюджетів із місцевими потребами та уподобаннями

Наявність певних розбіжностей у самій назві категорій обумовлено особливостями перекладу та врахуванням вітчизняними науковцями [29; 56; 153; 164], які використовують термін «фіскальна децентралізація», закордонного досвіду в рамках дослідження процесів децентралізації влади в країні та становлення інституту місцевих фінансів.

Щодо визначення сутності поняття «бюджетна децентралізація», то в працях вітчизняних науковців (табл. 1.6) даний процес характеризує розподіл видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, визначає особливості формування доходів місцевих бюджетів, а також характеризує систему міжбюджетних відносин. Тобто бюджетна децентралізація охоплює процес формування та використання фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах. Також доцільно виділити такий підвид бюджетної децентралізації, як податкова децентралізація. І. Волохова податкову децентралізацію характеризує як процес розширення і зміцнення прав та повноважень місцевого та регіонального самоврядування стосовно незалежного прийняття рішень та виконання делегованих державною владою повноважень щодо формування територіальних бюджетів за рахунок надходжень податків, зборів та інших обов'язкових платежів [23, с. 145].

**Систематизація наукових поглядів щодо трактування поняття
«бюджетна децентралізація»**

Автор	Визначення поняття бюджетна децентралізація
С. Савчук [145, с. 83]	розподіл повноважень щодо дохідних джерел та видатків за відповідними рівнями бюджетної системи, а також встановлення повноважень, у межах яких місцевих органів влади можуть визначити свої власні доходи і видатки
В. Кудряшов, Б. Селінков [76, с. 28]	передбачає реформування бюджетної системи у напрямі формування усіх її ланок як порівняно автономних і фінансово спроможних для виконання прийнятих бюджетних повноважень
О. Сунцова [155, с. 353]	будь-які види мобілізації фінансових ресурсів у бюджетах органів місцевого самоврядування. Крім того, це спосіб виміру величини переходу національної економіки від адміністративно-командної до ринкової і яка є доцільною за умови досягнення розумного оптимуму між формуванням доходів місцевих бюджетів та фінансуванням делегованих повноважень
І. Усков [163, с. 108]	передбачає забезпечення місцевих органів влади достатнім обсягом фінансових ресурсів для розвитку власного фінансового потенціалу територій, реалізації інвестиційних програм, стимулювання підприємницької активності на рівні адміністративно-територіальних одиниць
О. Дем'янчук [43, с. 140]	дане поняття має не лише економічні аспекти міжбюджетних відносин, а й політичні і інституційні, які охоплюють широкі сфери діяльності, починаючи від прийняття управлінського рішення органами місцевого самоврядування, щодо виконання як власних, так і делегованих повноважень відповідно до бюджетного законодавства, до удосконалення бюджетного планування видатків із місцевих бюджетів із врахуванням міжбюджетних трансфертів

У свою чергу, С. Герчаківський та О. Кабаш для означення і характеристики процесів формування бюджетів органів місцевого самоврядування щодо використання податків і зборів, а також їх впливу на розвиток територій та подолання територіальних диспропорцій використовують таке поняття, як податкова децентралізація [29, с. 135].

Отже, в результаті аналізу підходів вітчизняних науковців щодо визначення сутності категорій «фінансова децентралізація», «бюджетна децентралізація» та «податкова децентралізація» можна зробити висновок, що більш широким поняттям, яке включає в себе бюджетну децентралізацію, яка в свою чергу включає податкову децентралізацію, є децентралізація фінансових ресурсів

(рис. 1.2). Застосування даного терміну в сучасних умовах розвитку інституту місцевих фінансів є більш виправданим, оскільки фінансова децентралізація охоплює безпосередньо всю фінансову систему країни.

Підвидами децентралізації фінансових ресурсів є бюджетна та податкова децентралізація, які створюють основу для забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування.

Вивчивши та узагальнивши теоретичні підходи до визначення сутності кожної складової поняття децентралізації фінансових ресурсів, пропонується в подальшому розглядати її як комплексне поняття, що охоплює процес розподілу повноважень між рівнями влади щодо формування фінансових ресурсів, надає можливість акумулювати та накопичувати такий обсяг фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, який забезпечує зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування, що дає змогу забезпечити фінансову самостійність органів місцевого самоврядування у вирішенні власних самоврядних функцій та повноважень.

На сьогоднішній день в Україні ключова роль в розвитку системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування належить саме реалізації політики бюджетної децентралізації, оскільки основу даної системи складають місцеві бюджети. При цьому слід зауважити, що процес становлення та імплементації положень бюджетної децентралізації в Україні проходить достатньо повільно та з певними складнощами.

Американський науковець Дж. Ма виділяє три проблеми, з якими стикаються країни, що розвиваються, на шляху до децентралізації державного управління: значні регіональні диспропорції; обмеженні адміністративні можливості місцевих управлінь; відсутність механізмів, що гарантують відповідальність органів місцевої влади. За цих умов буде недоцільною повна автономізація місцевого управління [173].

При розбудові децентралізованої моделі управління Україна також стикнулася з зазначеними проблемами, в результаті чого отримано достатньо негативні наслідки, а саме:

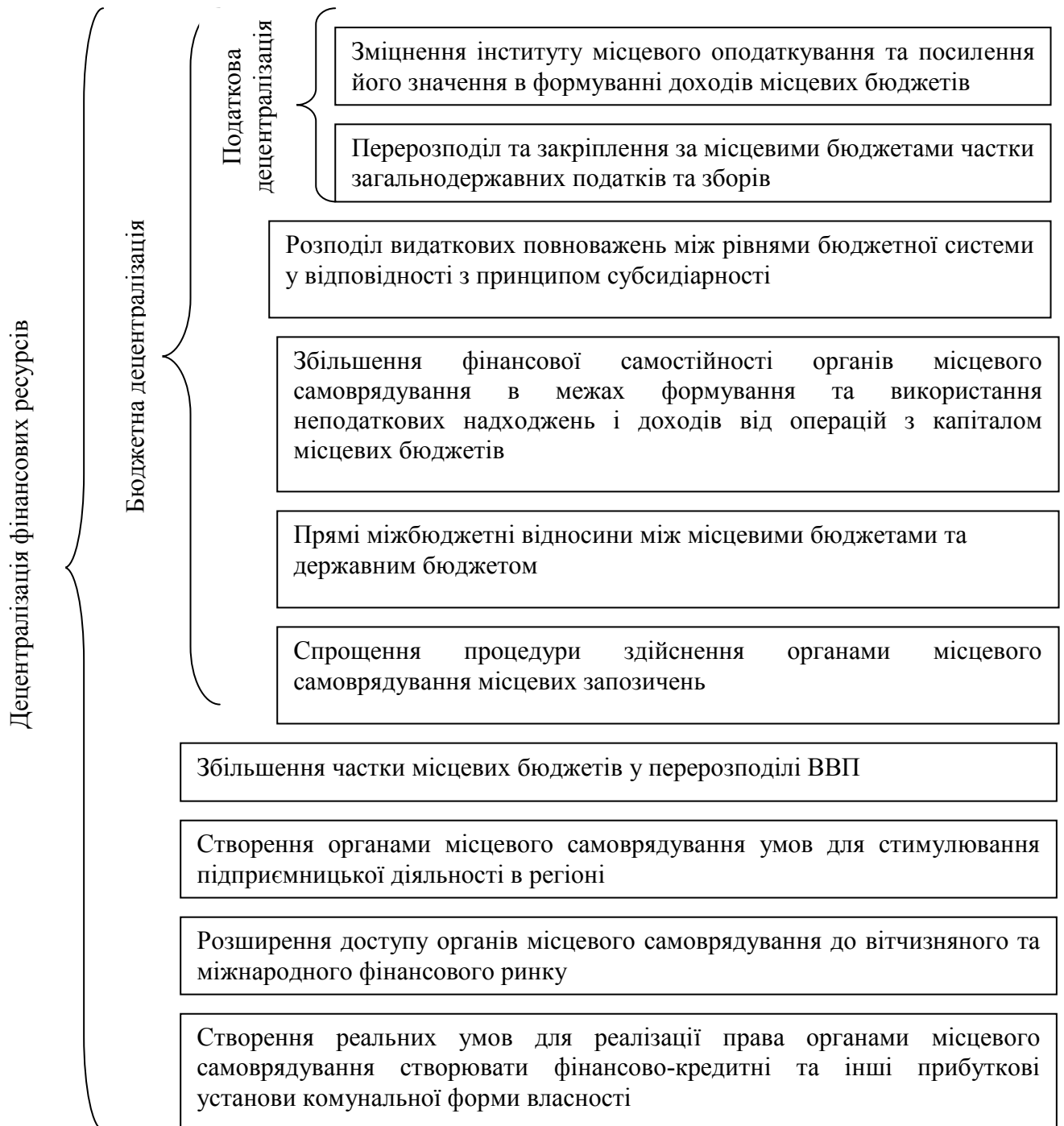

Рис. 1.2. Взаємозв'язок структурних складових фінансової децентралізації та їх основні характеристики
(запропоновано автором)

розпочаті трансформаційні процеси в межах державних фінансів відбуваються з урахуванням, а також під впливом попередньої практики та досвіду розбудови, організації, управління централізованою бюджетною системою;

процес вдосконалення податкової, бюджетної, пенсійної, митної систем та інших складових державних фінансів, як правило, був спрямований суто на вирішення тих проблем, які нагромадилися в окремих ланках фінансової системи і не торкався поліпшення державного господарства загалом [88, с. 7];

відсутність комплексного підходу щодо реформування місцевого самоврядування, яке повинно включати конституційну, адміністративну, територіальну та бюджетну реформи [77, с. 44];

фрагментарність та непослідовність розвитку всієї сукупності складових організаційної структури місцевих фінансів, а також системне недовиконання розпочатих реформ у галузі публічних фінансів.

Таким чином на сьогоднішній день простежується тенденція до посилення процесів централізації, що суперечить загальній практиці бюджетної децентралізації та має негативний вплив на ефективність організації, функціонування місцевих бюджетів.

На підтвердження даного висновку, вважаємо доцільним, хронологічно дослідити етапи реалізації політики бюджетної децентралізації в Україні та окреслити її особливості (дод. В).

Перший етап 1991 - 2001 рр. У даний період створено передумови для розвитку принципів децентралізму, запровадження так званого бюджетного федералізму, оскільки конституційні положення передбачають розмежування і самостійність державного та місцевих бюджетів, а також визначено у фінансову та матеріальну базу органів місцевого самоврядування. Крім того, ст. 132 Конституції України було закріплено децентралізацію як один з принципів здійснення державної влади [66].

Однак дані положення залишились продекларованими. По-перше, не зважаючи на те, що було задекларовано право на існування інституту місцевого самоврядування та проголошено принцип самостійності місцевих бюджетів, бюджетна система України залишилась організованою за суворо централізованою схемою. У результаті функції та видаткові повноваження залишились здебільшого не розмежованими між рівнями бюджетної системи.

По-друге, місцеві бюджети фактично не мали власної дохідної бази. Левова частка їх доходів формувалась за рахунок відрахувань від загальнодержавних податків [4, с. 91].

Щодо місцевого оподаткування, то місцеві податки і збори в Україні фактично не виконували ні фіскальної, ні регулюючої функції [10, с. 216].

По-третє, не було визначено чіткого механізму перерахування дотацій, субвенцій, джерел їх виплат та напрямів використання. Не забезпечувалась повнота, своєчасність та прозорість перерахування трансфертів, особливо на рівні селищних і сільських рад, трансфerti не стали ефективним інструментом міжбюджетних відносин [150, с. 16].

Таким чином у даний період процес бюджетної децентралізації в Україні не набув рис усталеності, а тому вимагав свого пожвавлення та поглиблення, тобто радикалізації політики держави у цій галузі. Адже здійснення системи заходів, спрямованих не тільки на передачу функціональних повноважень зверху донизу, а й на забезпечення їхнього повного фінансування за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел спроможне поглибити започатковану тенденцію до децентралізації суспільних фінансів [151, с. 28].

Наступний етап реалізації політики бюджетної децентралізації в Україні тривав з 2001 р. по 2010 р.

Найбільш значимим кроком у напрямі бюджетної децентралізації було прийняття в 2001 р. Бюджетного кодексу України.

Як очікувалось, Бюджетний кодекс повинен був стати наріжним каменем бюджетної політики в Україні. Окрім виправлення численних недоліків і заповнення прогалин старого бюджетного законодавства, Бюджетний кодекс повинен був сприяти швидкому просуванню України шляхом фінансової децентралізації [44, с. 22]. Однак поряд з тим, що бюджетне регулювання дохідної частини місцевих бюджетів та організація міжбюджетних відносин стали більш прозорішими, а видаткові повноваження розмежовано між рівнями влади, враховуючи принцип субсидіарності, у період з 2001 по 2010 рр., як зазначають вітчизняні науковці [69, с. 28; 82, с. 44-45; 87, с. 41; 88, с. 9-18], посилюються

процеси централізації в межах державних фінансів.

У першу чергу це зумовлено тим, що в даний період не було чіткого розуміння безпосередньо самої теорії бюджетної децентралізації як серед політиків всіх рівнів влади, так і серед громадян країни.

Так, оцінюючи бюджетну децентралізацію загалом як позитивне прогресивне явище, не було враховано наявність проблем, які вона може створити.

По-перше, це ускладнення процесу перерозподілу коштів через бюджет та управління бюджетним процесом взагалі, оскільки центральному уряду важче децентралізувати відповідальність за джерела оподаткування, ніж за видатки місцевих бюджетів.

По-друге, в умовах децентралізації важче узгоджувати локальні потреби окремих територіальних громад із макроекономічними цілями всієї держави [73, с. 375].

Відповідно у даний період в Україні стрімко зростає рівень вертикального та горизонтального фіскального дисбалансу, відсутність у органів місцевого самоврядування стимулів до проведення політики, яка відповідала б інтересам центральних органів влади, відсутність рівного доступу громадян до суспільних послуг.

З прийняттям Закону України «Про міжбюджетні відносини між районним бюджетом та бюджетами міст районного значення, сіл, селищ та їх об'єднань» [131] було зроблено спробу забезпечити подальшу децентралізацію бюджетної системи країни.

Однак, як відмічає О. Гончаренко, «якщо один місцевий орган визначає майбутнє інших місцевих громад у сфері розподілу фінансових ресурсів, то це не відповідає принципам місцевої автономії, гарантованим ст. 7 Конституції України» [30, с. 65]. Адже, згідно з нормами даного закону передбачено надання трансфертів з Державного бюджету лише до бюджету району. Відповідно дані фінансові ресурси розподіляє районна державна адміністрація, а затверджує районна рада, що свідчить про все ще вагомому фінансову залежність місцевих

органів самоврядування базового рівня від влади вищого рівня.

Наступним кроком у напрямі зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування, посилення впливу системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територій та поліпшення добробуту громадян України, що безпосередньо і забезпечує зростання рівня бюджетної децентралізації, було ухвалення в 2006 р. Концепції реформування місцевих бюджетів [133]. Зазначена концепція не передбачала конкретних дій, а тільки окреслювала головні напрямки, за якими повинна проводитись відповідна робота, та визначала строки її виконання. Без такого документа навряд чи можлива скоординована робота відносно зміцнення політики бюджетної децентралізації. Проте реалізація завдань даної концепції не знайшла належного відображення в законодавстві України.

Крім того, положення Європейської хартії про місцеве самоврядування, які стосуються фінансових засад місцевого самоврядування в Україні, хоча і реалізовані в нормах зазначених вище законодавчих документів, проте все ще залишаються продекларованими [1, с. 74-77].

Таким чином, розпочата бюджетна реформа забезпечила певний рівень зростання бюджетної децентралізації, хоча поступово почала втрачати свої здобутки, накопичуючи низку проблем. Така ситуація певною мірою була наслідком того, що бюджетна реформа на той час випередила інші зміни в суспільстві, які неодмінно мали відбутися в регіональній політиці, а саме – реформа системи державного управління, місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою, податкової системи [44, с. 22].

Відповідно, ефективність реалізації політики бюджетної децентралізації можлива лише за умови забезпечення своєчасного та обґрунтованого проведення реформ, які в першу чергу, носять комплексний характер.

Третій етап тривав з 2010 р. по 2014 р. Одним із пріоритетних напрямів реформування в даний період було визначено реформу міжбюджетних відносин та податкової системи, в результаті чого було прийнято в новій редакції Бюджетний кодекс України [16] та Податковий кодекс України [116].

Новації, на яких базувалась нова редакція Бюджетного кодексу України, спрямовані, у першу чергу, на приведення у відповідність положень окремих статей кодексу до Конституції України [66] та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [130], що повинно було стати підґрунтям для підвищення якості управління бюджетними коштами, демократизації та децентралізації фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах.

У свою чергу з прийняттям Податкового кодексу України [116] було зроблено довгоочікуваний крок до оптимізації інституту місцевого оподаткування в Україні. Запровадження податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, а також скасування малоефективних місцевих податків і зборів, сутність яких у сучасних економічних умовах суперечила принципам оподаткування, як очікувалось, повинно було наблизити інститут місцевого оподаткування до вимог, окреслених в Європейській хартії про місцеве самоврядування [52].

Четвертий етап розпочався наприкінці 2014 р. Ключовим напрямом реалізації реформ було обрано створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов функціонування органів місцевого самоврядування. Досягнення поставленої мети зумовило визначення векторів реалізації реформи міжбюджетних відносин в Україні, а саме:

- бюджетна незалежність та фінансова самостійність місцевих бюджетів;
- закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів та розширення дохідної бази місцевих бюджетів;
- новий механізм бюджетного регулювання та вирівнювання;
- нова трансфертна політика та посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях;
- створення умов для об'єднання територіальних громад;
- стимулювання громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад;
- децентралізація видаткових повноважень та чіткий розподіл компетенцій відповідно до принципу субсидіарності [20].

Таким чином, аналіз хронології реалізації політики децентралізації влади в

Україні дозволяє зробити висновок, що реформи, які проводились в рамках бюджетної децентралізації, заклали підвалини для реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів. Проте, відсутність комплексного та зваженого підходу до організації зазначених реформ перешкоджало перетворенню децентралізації фінансових ресурсів в реальний інструмент забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів, як основної ланки інституту місцевих фінансів.

1.3. Методичні підходи до оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів

Подальший розвиток місцевих бюджетів в умовах сьогодення гальмує суперечлива ситуація, що склалася в системі державного управління суспільними коштами.

Не зважаючи на проголошений курс на децентралізацію державних фінансів, у дійсності відбувається посилення централізації, а також відсутнє обґрунтування рівня децентралізації державних фінансів, якого необхідно досягти [88, с. 9].

Проведений вище аналіз законодавчих положень щодо реалізації політики децентралізації влади дає можливість лише в загальних рисах окреслити проблеми функціонування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів в Україні. Відповідно, виникає необхідність в проведенні комплексної оцінки місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів, яка б дозволила виявити слабкі місця в межах формування та використання коштів місцевих бюджетів та ухвалювати правильні управлінські рішення як на рівні держави, так і на рівні окремої адміністративно-територіальної одиниці щодо формування доходів місцевих бюджетів.

Однак, на сьогоднішній день, дана проблема ще не стала об'єктом

грунтового аналізу, адже ті методики, які використовуються при оцінці бюджетної або фінансової децентралізації, засновані на розрахунку макроекономічних показників, що дає можливість лише в загальних рисах визначити тенденції формування та використання коштів місцевих бюджетів.

У зарубіжній практиці для оцінки рівня фіскальної децентралізації використовуються такі індекси, як: співвідношення доходів місцевої влади із загальними доходами влади та співвідношення видатків місцевої влади з загальними видатками влади [113].

Перший показник демонструє ступінь залученості місцевої влади до процесів мобілізації суспільних ресурсів через податкову систему. Проте цей індекс не враховує відповідальності місцевої влади за надання суспільних благ за рахунок коштів, отриманих із зовнішніх джерел. Цей вид суспільної діяльності можна краще оцінити як частку видатків, здійснених субнаціональною владою. Проте і в цьому випадку існує кілька обмежуючих факторів при порівнянні видатків держави та місцевих органів влади. Зокрема, у випадку, коли місцева влада виступає в ролі агента центрального уряду (наприклад, державні адміністрації), вона не є фінансово автономною. Тому цей показник не відображає децентралізацію видатків, так само як і централізовано зібрані податки не виявляють справжньої децентралізації доходів. Ще одним обмеженням індексу є те, що він не враховує кількості органів місцевої влади, які беруть участь у розподілі видатків. За однакових інших умов більша кількість місцевих органів влади передбачатиме вищий ступінь фіскальної децентралізації [113].

Також однією з найбільш розповсюджених в європейських країнах методикою оцінки фінансової децентралізації є методологія, розроблена Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР).

Методика оцінки ступеня фіскальної децентралізації ОЕСР заснована на аналізі автономії регіональних та місцевих органів влади в рамках податкової та видаткової політики, порядку розподілу та типом міжбюджетних трансфертів отриманих від органів влади вищого рівня, а також ступеня незалежності в межах боргової політики. Проте, характерним для даної системи є використання лише

якісних показників, що певною мірою ускладнює визначення ступеня фіскальної децентралізації. Основні критерії оцінки наведено в порядку зниження ступеню фінансової незалежності податкової автономії місцевих бюджетів субнаціональних органів влади:

субнаціональні органи влади встановлюють ставки податків та податкову базу;

субнаціональні органи влади встановлюють тільки податкові ставки;

субнаціональні органи влади встановлюють податкову базу;

центральні органи влади встановлюють для субнаціонального рівня влади податкові розщеплення на довгостроковій основі;

податкові розщеплення можуть бути змінені лише зі згодою субнаціональних органів влади;

закріплені на законодавчому рівні пропорції розщеплення податкових надходжень можуть бути змінені центральними урядом в односторонньому порядку;

розмежування податкових доходів здійснюється центральним урядом самостійно і відбувається щороку як окрема процедура бюджетного процесу;

податкові доходи бюджетів субнаціональних органів влади, ставки та база яких визначаються центральним урядом [168, с. 126-136].

Чернявський А. В. зазначає, що до критеріїв, які свідчать про бюджетну незалежність місцевих органів влади, можна віднести наявність права у субнаціональних органів влади встановлювати ставки податків та податкову базу, або тільки податкові ставки, або податкову базу. В інших випадках бюджетна незалежність відсутня, чи значно обмежена [168, с. 137].

Щодо досліджень вітчизняних науковців, то найпоширенішим підходом до визначення ступеня фінансової децентралізації в цілому, як зазначає А. Лучка, є застосування таких макроекономічних показників: частка доходів і видатків місцевих бюджетів у ВВП й у зведеному бюджеті країни [84, с. 375].

Також у вітчизняній фінансовій літературі зустрічається дещо інший підхід, на основі якого можна визначити рівень фінансової децентралізації за кожною

ланкою місцевих бюджетів:

коефіцієнт фінансової децентралізації за доходами зведеного бюджету України розраховується як співвідношення між доходами місцевих бюджетів України та доходами зведеного бюджету України;

коефіцієнт фінансової децентралізації за видатками зведеного бюджету розраховується як співвідношення між видатками місцевих бюджетів України та видатками зведеного бюджету України;

коефіцієнт децентралізації ланок місцевих бюджетів розраховується як співвідношення доходів певного рівня місцевих бюджетів (доходи бюджетів АРК, області, району, міста, селища, села) з доходами місцевих бюджетів;

узагальнюючий коефіцієнт фінансової децентралізації можна розрахувати двома способами: по-перше, розраховується як сума коефіцієнта фінансової децентралізації за доходами зведеного бюджету та коефіцієнта фінансової децентралізації за видатками зведеного бюджету, поділено на два; по-друге, розраховується як співвідношення коефіцієнту децентралізації ланок місцевих бюджетів до кількості рівнів місцевих бюджетів [6, с. 150].

Використання в зазначених методиках макроекономічних показників, на наш погляд, є цілком виправданим, адже децентралізація фінансових ресурсів є узагальнюючим поняттям та охоплює всю систему місцевих фінансів.

Відповідно оцінити рівень децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів є більш доцільним через призму показників, які характеризують рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів. Адже, як зазначають О. Снісаренко, А. Гавриленко, О. Гребенікова, фінансова стійкість регіону характеризується наявними ресурсами та відображає спроможність місцевих органів влади виконати покладені на них завдання відповідно до законодавства [149, с. 19].

Фінансова стійкість бюджету дозволяє мати комплексне уявлення про міцність фінансових основ діяльності органів місцевого самоврядування (рис. 1.3), що є одним з пріоритетних завдань реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів.

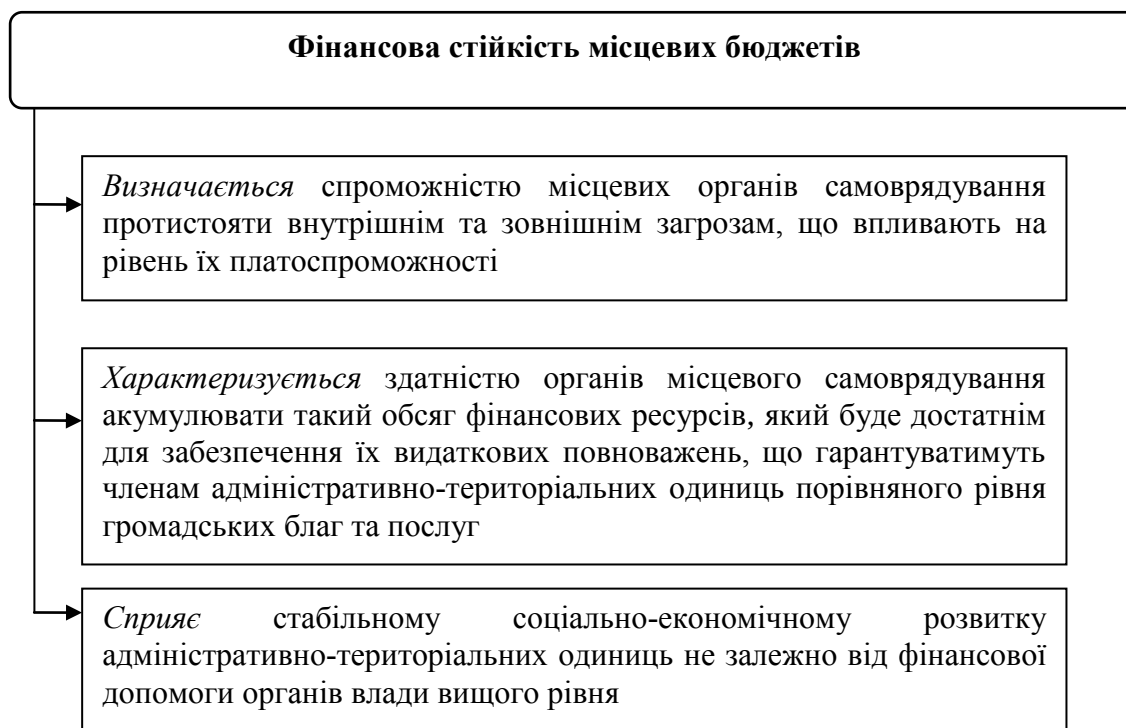

Рис. 1.3. Змістовні характеристики фінансової стійкості місцевих бюджетів
(розроблено автором на основі [27; 68; 75; 152])

Стійкість місцевого бюджету можна охарактеризувати як стан доходів і видатків бюджету, їх структури і динаміки, які забезпечують органам місцевого самоврядування можливість повного, своєчасного та незалежного від інших бюджетних рівнів виконання своїх зобов'язань, сприяє збалансованому розвитку економіки і соціальної сфери. Для збереження стійкості місцевого бюджету його структура повинна забезпечувати необхідні потреби регіонального господарства і населення, ініціювати соціально-економічний розвиток територій [68, с. 141-142].

У наукових дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців пропонується ряд методик оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Вперше поняття фінансової стійкості місцевих бюджетів було введено російським академіком Г. Поляком з метою оцінки та визначення їх стану. Рівень стійкості територіального бюджету, на думку вченого, визначається обсягом коштів, необхідних для забезпечення мінімальних бюджетних витрат. При цьому під мінімальними бюджетними витратами розуміються засоби, передбачені в бюджеті для фінансування конституційно гарантованих заходів щодо

життєзабезпечення населення [117, с. 104]. Крім того, науковцем було визначено кількісні критерії оцінки стійкості бюджету чотирьох ступенів, а саме:

розмір власних доходів (Дв) – включають закріплені на постійній основі податкові і неподаткові доходи;

розмір регулюючих доходів (Др) – відносяться податкові доходи, що розподіляються на тимчасовій основі і по диференційованих нормативах;

додаткові джерела, що послаблюють бюджетну напруженість (Дд) – засоби позабюджетних фондів, позикові засоби;

загальний розмір доходів (Д) – включає власні, регулюючі та додаткові джерела;

сума заборгованості бюджету (З) – величина дефіциту бюджету» [117, с. 106].

До того ж, доробком вченого стала класифікація бюджетної стабільності, виходячи з рівня мінімальних витрат (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Рівень стабільності бюджету

Показник	Механізм розрахунку
Абсолютно стійкий стан	мінімальні витрати < (регулюючі + власні) доходи
Нормальний стан	мінімальні витрати = (регулюючі + власні) доходи
Нестійкий стан	мінімальні витрати = (регулюючі + власні) доходи + додаткові ресурси
Кризовий стан	мінімальні витрати > (регулюючі + власні) доходи

Складено автором на основі [117, с. 107-108]

У свою чергу російським науковцем С. Алмазовим, запропоновано для аналізу фінансової стійкості муніципальних утворень використовувати коефіцієнти, що характеризують бюджетний потенціал. Під бюджетним потенціалом розуміють потенційну можливість акумулювати фінансові ресурси в бюджетній системі. Методологія визначення бюджетного потенціалу формується з урахуванням максимальної інформативності показників. При цьому науковцем зазначається, що високий рівень фінансової стійкості бюджетного потенціалу забезпечується лише за умов достатньо високого розміру його власних доходів та

ефективному їх використанні [2, с. 27]. Показники бюджетної оцінки запропоновані С. Алмазовим наведено в табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Показники оцінки бюджетного потенціалу

Показник	Методика розрахунку	Інтерпретація показника
Коефіцієнт бюджетної залежності: - фактичний - скорегований	Фінансова допомога / Доходи бюджету Фінансова допомога скорегована на рівень диференційованих доходів / Доходи бюджету	Відображає частку міжбюджетних трансфертів в доходах муніципального утворення Відображає частку міжбюджетних трансфертів та відрахування від регіональних податків з крайового бюджету перевищують доходи муніципального утворення
Коефіцієнт бюджетної результативності за власними доходами	Сума власних доходів бюджету / Чисельність населення	Відображає рівень власних доходів місцевого бюджету, що припадає на 1 мешканця муніципалітету
Коефіцієнт бюджетної результативності за всіма доходами	Сукупний дохід місцевого бюджету / Чисельність населення	Відображає рівень сукупного доходу бюджету на 1 мешканця муніципалітету
Коефіцієнт бюджетної заборгованості	Позикові кошти/ Видатки бюджету	Відображає рівень заборгованості бюджету за позиками
Коефіцієнт бюджетного покриття	Доходи бюджету / Видатки бюджету	Відображає ступінь покриття бюджетних видатків бюджетними доходами

Складено за даними [2, с. 27]

Щодо вітчизняної наукової думки, то Н. Старостенко пропонує розглядати фінансову стійкість як здатність органів місцевого самоврядування акумулювати обсяг доходів, достатній для покриття їх видатків і забезпечення збалансованості бюджету протягом бюджетного року. Також розглядати фінансову стійкість місцевого бюджету як здатність органів місцевого самоврядування надавати достатній обсяг якісних суспільних послуг для задоволення потреб населення [152, с. 40].

Крім того науковцем акцентується увага на розрахунку інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості місцевого бюджету, який ґрунтується на визначенні суми коефіцієнтів фінансової стійкості з урахуванням ваги кожного з них (формула 1.1).

$$K_{\text{int}} = \sum_{i=1}^n K_i \times V_i \quad (1.1)$$

де, K_{int} – інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості бюджетів;

K_i – коефіцієнт фінансової стійкості;

V_i – вага i -го коефіцієнта ($\sum V_i = 1$);

i – кількість коефіцієнтів ($i = 1, 2, \dots, n$).

У вітчизняній практиці формування бюджетів може бути використана методика фінансового аналізу підприємства, скоригована на специфіку формування бюджетного кошторису, яка полягає в тому, що на відміну від доходів фірм, види доходів органів місцевого самоврядування встановлюються законодавчо. При цьому обсяг доходів, в основному, не визначається рішеннями місцевих органів влади, тому показники, що оцінюють структуру доходів доповнено спеціальною групою показників, які б оцінювали державні програми стимулювання розвитку регіонів. Фактично така методика передбачає дослідження фінансової стійкості бюджету з позицій і достатності, і самостійності, і дієздатності бюджету [152, с.41].

За пропозицією Н. Старостенко, найбільшу питому вагу у загальній структурі коефіцієнта складають показники самостійності, бюджетного покриття та відносної бюджетної забезпеченості, що, насамперед, зумовлено залежністю доходів бюджету міста від трансфертів з державного бюджету. Показники, які пропонується використовувати у процесі оцінки фінансової стійкості бюджету територіальної громади наведені у табл. 1.9.

Таблиця 1.9

**Складові комплексного аналізу формування доходів місцевого бюджету
за методикою Н. Старастенко**

Компоненти	Показники	Інтерпретація показників	Вага
1	2	3	4
К-т самостійності	Власні доходи органів місцевого самоврядування / Загальна сума доходів місцевого бюджету (включаючи трансфери)	Показує ступінь залежності фінансових можливостей місцевих органів влади при фінансуванні видатків місцевого бюджету від трансфертів із державного бюджету	0,2
К-т вилучення грошових коштів до державного бюджету	Доходи, що враховуються при розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету	Відображає ступінь впливу державних органів влади на формування доходів місцевих бюджетів, оскільки між значенням чисельника і сумою трансфертів, що передані до державного бюджету або отримані з державного бюджету, існує прямо пропорційна залежність	0,1
К-т бюджетного покриття	Власні доходи органів місцевого самоврядування / Мінімальні видатки місцевих бюджетів	Відображає відповідність доходів місцевих бюджетів і повноважень, покладених на місцеві органи влади	0,2
К- т трансфертів до місцевих бюджетів	Обсяг трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету	Характеризує ступінь залежності місцевих органів влади від фінансування з державного бюджету	0,1
К-т податкової самостійності	Власні доходи органів місцевого самоврядування (без трансфертів) / Податкові доходи бюджету	Показує взаємозв'язок між обсягом податків, що збираються у місті, та доходами міського бюджету .	0,2
К-т відносної бюджетної забезпеченості	Бюджетна забезпеченість міста / Бюджетна забезпеченість в середньому по бюджетах міст України (по місцевих бюджетах)	Призначений для зіставлення доходів міського бюджету з аналогічними показниками в середньому по Україні для оцінки рівномірності забезпечення населення бюджетними послугами	0,2

Складено автором на основі [152, с. 38-47]

Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів за окресленими напрямками здійснюється на основі бюджетних коефіцієнтів (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

**Коефіцієнти фінансової стійкості місцевого бюджету
за методикою запропонованою О. Крук**

Назва показника	Формула розрахунку	Критичні значення	Значення параметру у матриці	Критичні значення	Значення параметру у матриці
Оцінка бюджетної самостійності					
Коефіцієнт концентрації власних доходів	Власні доходи / Загальні доходи	$\geq 0,6$	1	$< 0,6$	0
Коефіцієнт концентрації власних і закріплених доходів	Власні доходи + закріплені доходи / Загальні доходи	$\geq 0,8$	1	$< 0,8$	0
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	Офіційні трансферти / Загальні доходи	$\leq 0,2$	1	$> 0,2$	0
Тривимірний показник S_x	-	-	1	-	0
Оцінка бюджетної забезпеченості					
Коефіцієнт автономії	Власні доходи / Загальні видатки	$\geq 0,5$	1	$< 0,5$	0
Коефіцієнт фінансової залежності	Загальні видатки / Власні доходи	$\leq 2,0$	1	$> 2,0$	0
Тривимірний показник S_y	-	-	1	-	0
Оцінка бюджетної збалансованості					
Коефіцієнт бюджетного покриття (загальний)	Загальні доходи / Загальні видатки	$\geq 1,0$	1	$< 1,0$	0
Тривимірний показник S_z	-	-	1	-	0

[74, с.194]

Певний набір отриманих параметричних оцінок надає можливість ідентифікувати тип фінансової стійкості бюджету (табл. 1.11), виходячи з відповідності коефіцієнтів нормативним значенням.

Формування та реалізація стратегії забезпечення фінансової стійкості місцевого бюджету обраної відповідно до типу фінансової стійкості є найважливішою передумовою ефективного соціально-економічного розвитку місцевого бюджету.

Таблиця 1.11

**Визначення типу фінансової стійкості місцевого бюджету
за методикою запропонованою О. Крук**

Значення тримірного показника			Тип фінансової стійкості	Характеристика
S_x	S_y	S_z		
1	1	1	Абсолютна	Місцевий бюджет практично не вимагає додаткових вкладень з бюджету вищого рівня, має достатній обсяг власних доходних джерел для покриття видаткових зобов'язань. Територія стабільно розвивається, фінансово незалежна, соціально стабільна.
0	1	1	Нормальна	У місцевому бюджеті є деякі проблеми з фінансуванням видатків за рахунок власних джерел, виникає потреба у залученні додаткових ресурсів, на довготривалій основі, що в перспективі дозволить стабілізувати його стан, призведе до зниження потреби у фінансовій допомозі від бюджетів вищого рівня.
1	0	1		
1	1	0		
1	0	0	Нестійка	Дотаційний місцевий бюджет, який потребує корегування програми соціально-економічного розвитку, значної допомоги з бюджетів вищого рівня та контролю за динамікою основних соціально-економічних показників розвитку адміністративно-територіальної одиниці з метою своєчасного реагування.
0	1	0		
0	0	1		
0	0	0	Кризисна	Депресивний місцевий бюджет за стагнаційним станом економіки, що характеризується застоєм виробництва і торгівлі протягом тривалого періоду, який супроводжується збільшенням чисельності безробітних, зниженням заробітної плати і рівня життя населення. Існує потреба в активній фінансовій допомозі з бюджетів вищого рівня, розробці стабілізаційної антикризової стратегії, програми економічного і соціального розвитку.

[74, с.195]

Тому відповідно до визначеного типу фінансової стійкості необхідно обрати стратегію її забезпечення (табл. 1.12).

Враховуючи вагомий доробок науковців у напрямі розробки методичних підходів щодо оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, слід зазначити, що в умовах посилення процесів децентралізації фінансових ресурсів виникає необхідність у застосуванні комплексного підходу, який спрямований на глибокий та всебічний аналіз фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Таблиця 1.12

Матриця визначення стратегії соціально-економічного розвитку місцевого бюджету відповідно до типу його фінансової стійкості за методикою запропонованою О. Крук

Тип фінансової стійкості	Зміст фінансової стратегії (стратегічні орієнтири для прийняття управлінських рішень)
Абсолютний	Стратегія інноваційного розвитку. Це найбільш ефективний стратегічний орієнтир для нарощування інноваційної активності та створення сприятливого інвестиційного іміджу території за рахунок широкого впровадження сучасних технологій при забезпеченні збалансованості темпів економічної і соціальної динаміки; зміцнення конкурентоспроможності за рахунок формування конкурентних переваг, стабільного зростання виробництва на основі збільшення завантаження та модернізації наявних виробничих потужностей.
Нормальний	Стратегія стабільного розвитку (нарощування бюджетних можливостей), яка передбачає активізацію роботи місцевих органів самоврядування з розширення податкових та неподаткових джерел формування доходної частини бюджету за рахунок виявлення резервів та напрямів нарощування власних та закріплених доходів.
Нестійкий	Стратегія результативності, що передбачає реалізацію комплексних заходів з метою виходу з фінансово нестійкого стану в найближчий термін за рахунок покращення адміністрування податків, оптимізації структури податкових платежів з метою збільшення податкових надходжень, рівня їх стягнення та поповнення доходної частини місцевого бюджету, а також за рахунок підвищення ефективності використання фінансових ресурсів за критеріями результативності та цільової спрямованості.
Кризисний	Стратегія стабілізації, що характеризується високим рівнем бюджетної підтримки та повної залежності від бюджетів вищого рівня. Для покращення стану місцевого бюджету необхідно обрати один тактичний пріоритет, на реалізацію якого будуть спрямовані максимальні зусилля органів місцевого самоврядування і ресурсів території, що забезпечить певні позитивні зрушення.

[74, с.195]

Відповідно алгоритм комплексної оцінки децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів повинен включати три основні етапи (рис. 1.4).

Перший етап комплексної методики можна охарактеризувати як підготовчий. У межах даного етапу передбачається проведення аналізу та формальної оцінки норм чинної законодавчої бази відносно формування, використання фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах. Це надасть можливість окреслити державні пріоритети реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів.

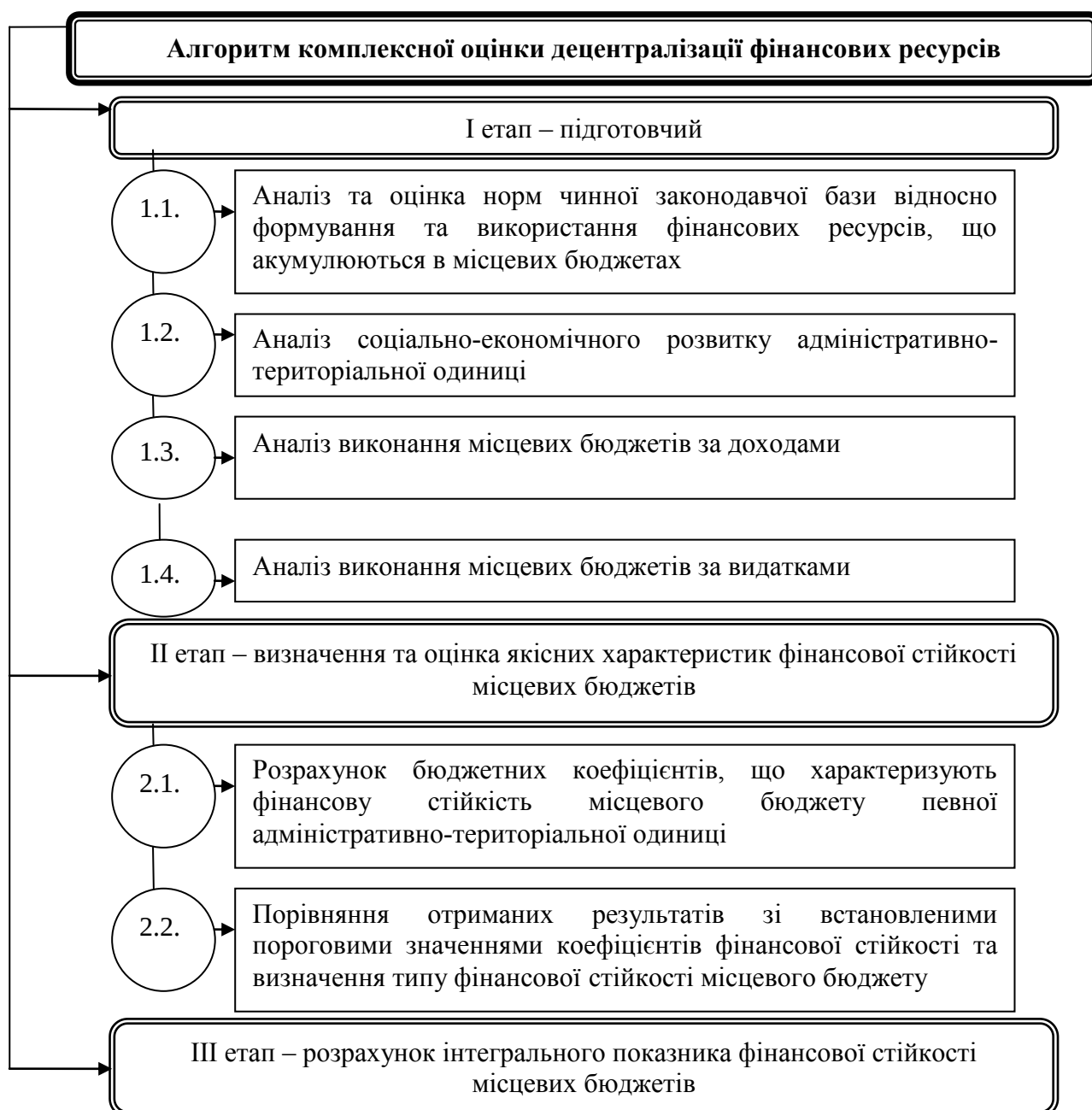

Рис. 1.4. Алгоритм проведення комплексної оцінки децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів *(розроблено автором)*

По-друге, необхідно провести кількісний аналіз виконання місцевого бюджету певної адміністративно-територіальної одиниці, що забезпечить формування аналітичного матеріалу для подальших розрахунків. Крім того, аналіз виконання місцевого бюджету надасть можливість кількісно відобразити сучасні тенденції в реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів. У рамках підготовчого етапу доцільно провести аналіз та оцінку якісних характеристик формування та використання коштів місцевого бюджету за допомогою

розрахунку бюджетних показників, що характеризують рівень соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, показники структури доходів та видатків місцевих бюджетів (табл.1.13).

Таблиця 1.13

**Комплекс бюджетних показників, що характеризують
фінансову стійкість місцевих бюджетів**

Показники структури доходів місцевих бюджетів	Показники структури видатків місцевих бюджетів
Доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету*	Видатки соціального значення / Загальна сума видатків місцевого бюджету
Доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету*	Капітальні видатки / Загальна сума видатків місцевого бюджету
Доходи загального фонду місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	Поточні видатки / Загальна сума видатків місцевого бюджету
Доходи спец. фонду місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	Показники фінансової стійкості місцевих бюджетів
Доходи бюджету розвитку місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	К-т бюджетного покриття = Власні доходи місцевих бюджетів / Мінімальні видатки місцевих бюджетів
Доходи бюджету розвитку місцевого бюджету / Доходи спеціального фонду місцевого бюджету	К-т вилучення коштів до державного бюджету* = Доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету
Місцеві податки і збори / Загальна сума податкових надходжень місцевого бюджету	К-т дотаційності = Загальний обсяг трансфертів місцевих бюджетів / Загальна сума доходів місцевих бюджетів
Місцеві податки і збори / Загальна сума доходів місцевого бюджету	К-т самостійності = власні доходи місцевих бюджетів / Загальну сума доходів місцевих бюджетів
Доходи загального фонду місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	К-т податкової самостійності = Власні податкові надходження місцевих бюджетів / Загальна сума податкових надходжень місцевих бюджетів
Розмір субвенцій / Загальна сума доходів місцевого бюджету	К-т бюджетної забезпеченості = Доходи місцевого бюджету в розрахунку на 1 ос. / Доходи Зведеного місцевого бюджету України в розрахунку на 1 особу
Розмір субвенцій / Загальна сума міжбюджетних трансфертів	
Розмір дотацій / Загальна сума доходів місцевого бюджету	
Розмір дотацій / Загальна сума міжбюджетних трансфертів	
Показники соціально-економічного розвитку регіону	
ВРП у розрахунку на 1 ос., грн.	
Рівень зареєстрованого безробіття, % до населення працездатного віку (на 1 січня)	
Доходи зведеного бюджету на 1 ос., грн.	
Витрати зведеного бюджету на 1 ос., грн.	
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	

* застосовуються в аналізі бюджетних показників до 2015 р. в зв'язку зі змінами, внесеними в бюджетне законодавство

Запропоновано автором

Наступним етапом проведення комплексної оцінки є безпосереднє визначення якісних характеристик фінансової стійкості місцевих бюджетів, що є найбільш важливим з практичної точки зору. Так, до даної групи включено показники фінансової стійкості місцевих бюджетів, розроблені Н. Старастенко [152, с.41].

Третім етапом проведення комплексної оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів є розрахунок інтегрального показника, що забезпечує наочність отриманих результатів.

Таким чином, запропонована комплексна методика надає можливість через призму показників, що характеризують фінансову стійкість місцевих бюджетів проаналізувати ефективність реалізації політики фінансової децентралізації, виявити слабкі місця та недоліки в організації фінансового забезпечення місцевого самоврядування та забезпечити прийняття правильних управлінських рішень щодо формування та використання коштів місцевих бюджетів.

Висновки до розділу 1

За підсумками дослідження теоретичних засад функціонування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів зроблено такі основні узагальнення та висновки.

1. Місцеві фінанси слід розглядати як систему соціально-економічних відносин пов'язану з формуванням, розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, що сприяє економічному розвитку територій, а також підвищує добробут членів територіальних громад. Матеріальним носієм фінансових відносин в системі місцевих фінансів постають фінансові ресурси органів місцевого самоврядування, а саме: конкретні фонди грошових коштів, які знаходяться в розпорядженні місцевої влади певної територіальної одиниці та

використовуються на розвиток цієї території. Аналіз організаційної композиції місцевих фінансів свідчить про те, що ключова роль в цій системі належить місцевим бюджетам, адже саме в місцевих бюджетах акумулюється та перерозподіляється значна частка фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Крім того, важливим елементом структури системи місцевих фінансів виступають фінансові інститути: громадські послуги, місцеві бюджети, інститут місцевого оподаткування, цільові фонди, комунальний кредит, комунальну форму власності, фінанси комунальних підприємств.

2. Трансформація місцевих фінансів за сучасних умов характеризується низкою процесів, які відображаються поняттями фінансової (фіскальної), бюджетної та податкової децентралізації. Дані процеси охоплюють всю систему місцевих фінансів і визначають органами місцевого самоврядування не лише ряду видаткових повноважень щодо забезпечення власних самоврядних функцій та делегованих видаткових повноважень, а й розширення фінансової самостійності в межах формування централізованих та децентралізованих фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. У результаті аналізу підходів вітчизняних науковців щодо визначення сутності категорій «фінансова децентралізація», «бюджетна децентралізація» та «податкова децентралізація» можна зробити висновок, що більш широким поняттям яке включає в себе бюджетну децентралізацію, яка в свою чергу включає податкову децентралізацію є децентралізація фінансових ресурсів. Останнє поняття запропоновано розглядати як комплексне поняття, що охоплює процес розподілу повноважень між рівнями влади щодо формування фінансових ресурсів, надає можливість акумулювати та накопичувати такий обсяг фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, який забезпечує зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування, що дає змогу забезпечити фінансову самостійність органів місцевого самоврядування у вирішенні власних самоврядних функцій та повноважень.

Існуючий зарубіжний досвід функціонування місцевих фінансів в економічно розвинутих країнах на основі дотримання вимог Європейської хартії про місцеве самоврядування та Всесвітньої декларації місцевого самоврядування

показав створення сприятливих умов для самодостатнього й ефективного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Зазначені правові акти є підґрунтям для забезпечення децентралізації, адже врахування їх положень у бюджетно-податковому законодавстві країни дозволяє забезпечити достатній рівень фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, нівелювати розбіжності, що виникають у межах фінансового потенціалу, розвитку галузей економіки, стану соціальної інфраструктури, демографічної ситуації, географічного розташування адміністративно-територіальних одиниць.

На сьогоднішній день в Україні ключова роль у розвитку системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування належить реалізації політики бюджетної децентралізації, оскільки основу даної системи складають місцеві бюджети. Бюджетна децентралізація являє собою процес, що характеризує розподіл видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, визначає особливості формування доходів місцевих бюджетів, а також описує систему міжбюджетних відносин. Тобто бюджетна децентралізація охоплює процес формування та використання фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах. При цьому слід зауважити, що процес становлення та імплементації положень бюджетної децентралізації в Україні проходить триває повільно та з певними труднощами.

3. З огляду на необхідність забезпечення стійкості функціонування місцевих фінансів і центральну роль місцевих бюджетів в них, в роботі запропоновано трактувати стійкість місцевих бюджетів як стан доходів і видатків бюджету, їх структури і динаміки, які забезпечують органам місцевого самоврядування можливість повного, своєчасного та незалежного від інших бюджетних рівнів виконання своїх зобов'язань, сприяє збалансованому розвитку економіки і соціальної сфери. Крім того, запропоновано методичний підхід до оцінки стійкості місцевих бюджетів, який має включати наступні етапи: 1) підготовчий, який включає аналіз й оцінку норм чинної законодавчої бази відносно формування та використання фінансових ресурсів, що акумулюються у місцевих бюджетах; аналіз соціально-економічного розвитку адміністративно-

територіальної одиниці; аналіз виконання місцевих бюджетів за доходами та видатками; 2) основний – визначення та оцінка якісних характеристик фінансової стійкості місцевих бюджетів – розрахунок бюджетних коефіцієнтів, що характеризують фінансову стійкість місцевого бюджету певної адміністративно-територіальної одиниці; порівняння отриманих результатів із встановленими пороговими значеннями коефіцієнтів фінансової стійкості та визначення типу фінансової стійкості місцевого бюджету; 3) завершальний – розрахунок інтегрального показника рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Основні результати розділу оприлюдненні в наукових працях: [31; 32; 33; 35; 36; 40; 93; 96; 97].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

2.1. Аналіз формування та використання коштів місцевих бюджетів України

З метою змінення фінансових основ діяльності органів місцевого самоврядування, як уже зазначалось, було обрано курс на реалізацію політики децентралізації фінансових ресурсів. Згідно з вимогами Європейської хартії про місцеве самоврядування [52] головною ознакою фінансової незалежності є володіння і самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, обсяг яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на органи місцевого самоврядування.

Враховуючи сучасні тенденції в реформуванні бюджетної системи країни, роль доходів місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні органів місцевого самоврядування певною мірою визначається величиною ВВП, що безпосередньо перерозподіляється через них та часткою місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України (табл. 2.1).

Частка доходів місцевих бюджетів у перерозподілі ВВП, а також у зведеному бюджеті поряд з економічним і соціальним має досить важливе політичне значення. Вона свідчить про участь місцевої влади у розв'язанні актуальних проблем розвитку держави, про певну обмеженість функцій центральної влади. Така частка є загальним показником, який відображає рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, дає можливість оцінити рівень розвитку місцевих бюджетів [109, с. 26].

Частка місцевих бюджетів без урахування трансфертів у доходах зведеного бюджету України в період з 2008 по 2014 рр. зменшилась на 2,7 %. Щодо частки

місцевих бюджетів також без урахування трансфертів у перерозподілі ВВП, то даний показник у зазначений період зменшився на 1,9 %.

Таблиця 2.1

**Частка доходів місцевих бюджетів України у доходах
зведеного бюджету України та у ВВП, %**

Рік	Частка у доходах зведеного бюджету України		Частка у перерозподілі ВВП	
	без урахування трансфертів	з урахуванням трансфертів	без урахування трансфертів	з урахуванням трансфертів
2008	24,8	46,1	8,3	14,5
2009	26,0	49,3	7,9	14,7
2010	25,9	50,6	7,2	14,2
2011	21,7	45,5	6,4	13,4
2012	22,6	50,5	6,9	15,4
2013	22,7	49,9	6,9	14,5
2014	22,1	50,8	6,4	14,7

Розраховано за даними [17; 18; 19]

При цьому слід відмітити, що частка місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів як у доходах зведеного бюджету України, так і у перерозподілі ВВП, навпаки, збільшилась на 4,7 % та 0,2% відповідно. Крім того, показники доходів місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів майже в 2 рази перевищують зазначені показники без урахування трансфертів. Тобто це свідчить про посилення процесів централізації та про зниження рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування від державної влади.

Також про посилення процесів централізації фінансових ресурсів на державному рівні свідчить динаміка показників розвитку бюджетної системи за доходами (рис. 2.1).

Частка зведеного бюджету у ВВП в період з 2008 по 2014 рр. коливалась у межах від 28 % до 30 %, що відповідає вимогам бюджетного законодавства. Поряд із зниженням частки місцевих бюджетів у перерозподілі ВВП, значно підвищується роль державного бюджету, адже даний показник збільшився на 4,1 % і становить 27,5 %.

Таким чином дані, які представлені в табл. 2.1 та на рис. 2.1 свідчать про зниження рівня фінансової незалежності місцевих органів самоврядування, не

дивлячись на те, що було прийнято низку законодавчих актів [16; 116], норми яких «гарантують» зростання фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Тобто дана тенденція суперечить обраному курсу децентралізації фінансових ресурсів держави.

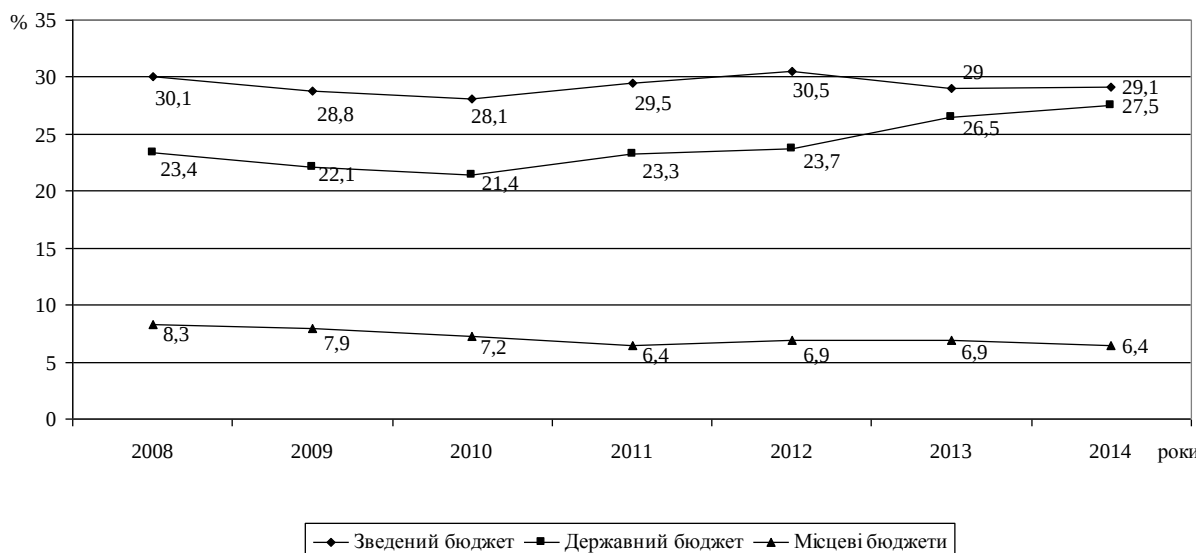

Рис. 2.1. Питома вага доходів зведеного, державного та місцевого бюджетів у ВВП, %
(Розраховано автором за даними [19, с. 11])

На підтвердження даного висновку проаналізуємо сучасні тенденції формування та використання коштів місцевих бюджетів в Україні.

Так згідно з бюджетною класифікацією, закріпленою ст. 9 Бюджетного кодексу України [16], доходи місцевих бюджетів класифікуються за чотирма групами: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти. Крім того структурною складовою доходів місцевих бюджетів є цільові фонди утворені ВР АРК та органами місцевого самоврядування.

Аналізуючи сучасні тенденції формування доходів місцевих бюджетів, слід зазначити, що в їх загальній структурі суттєво підвищується роль трансфертів з державного бюджету, частка яких у 2014 р. зросла до 56,3 % порівняно із 44,1 % у 2008 р. при одночасному зниженні частки податкових доходів з 45,1 до 37,6 % відповідно (рис. 2.2).

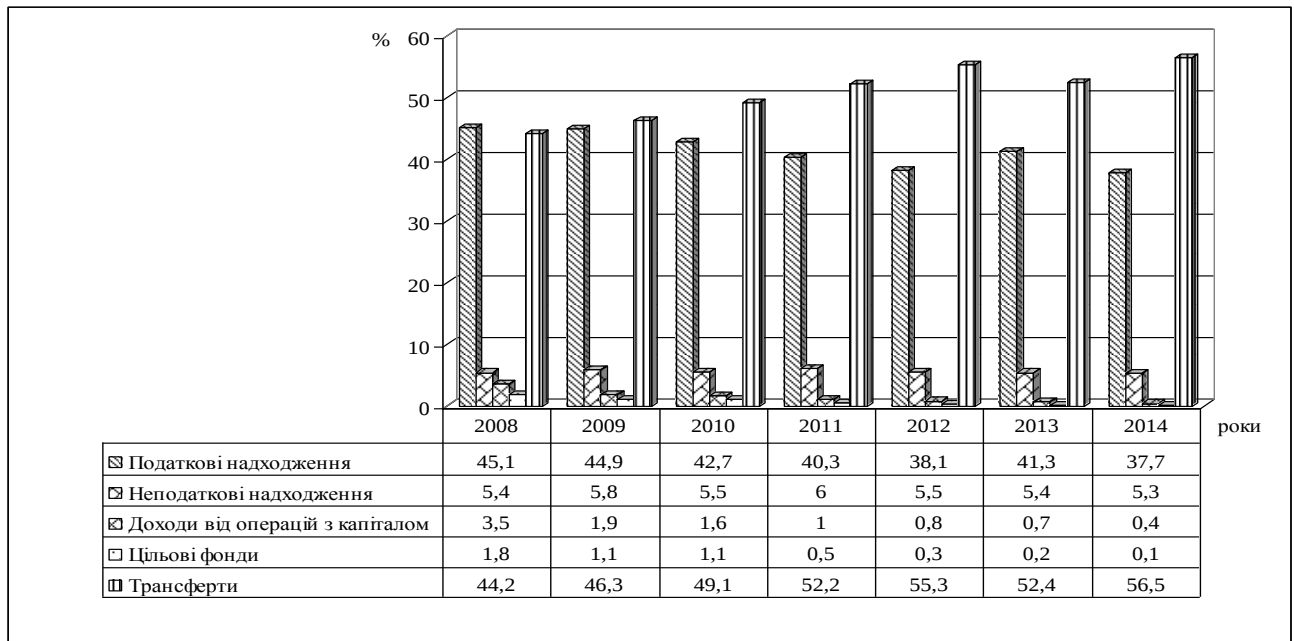

Рис. 2.2. Динаміка структури доходів місцевих бюджетів

(Розраховано за даними [17; 18; 19])

Дана тенденція суперечить обраному в Україні напрямку реформ. Адже частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів свідчить про ступінь фіскальної децентралізації в країні: чим вища їх частка в дохідній частині місцевих бюджетів, тим більша залежність місцевої влади від центральної та централізованіша система [46, с. 55].

Відповідно слід зауважити, що закріплення на законодавчому рівні норм, спрямованих на посилення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування на практиці призвело до зростання фінансової залежності місцевої влади.

З початку розбудови сучасної системи міжбюджетних відносин в Україні та до набрання чинності в 2001 р. Бюджетного кодексу України [15] структура доходів місцевих бюджетів була більш стійкою – трансферти з державного бюджету становили від 29 % до 35 % доходів місцевих бюджетів. Проте з 2002 р. спостерігалась тенденція до зростання ролі державного бюджету у формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів – їх частка постійно зростала: з 31,3 % у 2002 р. до 42,7 % у 2007 р. [17; 18; 19].

Однак, згідно з досвідом унітарних європейських країн, бюджетні системи

яких є високо децентралізованими, в формуванні доходів місцевих бюджетів міжбюджетні трансферти, поряд із податковими надходженнями, відіграють достатньо значну роль (рис. 2.3).

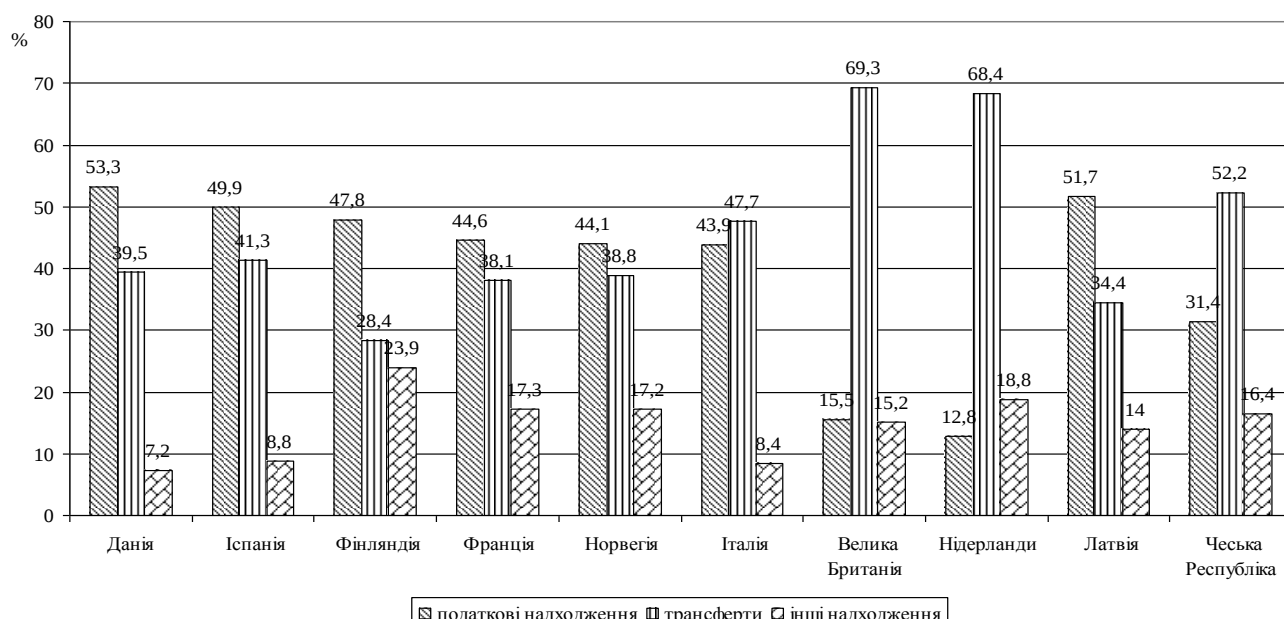

Рис. 2.3. Структура доходів місцевих бюджетів європейських унітарних країн у 2012 р.

(Розраховано за даними Комітету статистики Європейського Союзу [102])

Як зазначають провідні вітчизняні науковці [81; 86; 88; 110; 144; 161] для європейських унітарних країн в організації системи місцевих фінансів є характерним використання принципів бюджетного федералізму та бюджетного унітаризму, що забезпечує обґрунтований розподіл дохідних джерел та видаткових повноважень між бюджетами різних рівнів, а також ефективний розподіл централізованої фінансової допомоги як на регіональному, так і на місцевому рівнях. Відіграючи достатньо вагомую роль у формуванні доходів місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти все ж таки виступають додатковим джерелом формування фінансових ресурсів.

Щодо України, то міжбюджетні трансферти є основним джерелом наповнення місцевих бюджетів. Відповідно є підстави говорити про тенденцію до фінансової централізації, хоча одним із способів перетворення місцевих бюджетів на ефективний інструмент соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць в Україні визнано децентралізацію управління

бюджетними коштами.

Таким чином, незважаючи на намагання реформувати систему місцевих фінансів, вивчення й адаптацію іноземного досвіду, велику кількість прийнятих законодавчих і нормативних актів, включаючи Бюджетний кодекс України, більшість проблем, пов'язаних з формуванням доходів місцевих бюджетів, залишились не розв'язаними та з часом тільки загострюються [46, с. 62].

Отже, більш детально розглянемо динаміку надходжень фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах України.

Абсолютні обсяги доходів місцевих бюджетів, навіть враховуючи негативний вплив фінансової кризи, в період з 2008 по 2014 рр. мали стійку тенденцію до зростання (Дод. Е, табл. Е 1).

Загальна сума доходів у 2014 р. збільшилась майже в 2 рази порівняно з 2008 р., що становить 101041,4 млн грн. Проте, як зазначають провідні науковці [44, с. 23-25] це не забезпечило зміцнення фінансових основ органів місцевого самоврядування.

Стрімке зростання доходів місцевих бюджетів у 2011 р. та 2012 р. зумовлено реалізацією податкової та бюджетної реформ [44, с. 23-25; 49, с. 59-60; 70, с. 15-18]. Але дана тенденція не є свідченням реального зміцнення фінансових основ місцевої влади, що підтверджують дані 2013 р. та 2014 р.

Розглядаючи дохідну частину місцевих бюджетів, слід зазначити, що в період з 2008 по 2014 рр. обсяг податкових надходжень зріс на 2817,6 млн грн, при одночасному скороченні їх частки в загальній структурі доходів.

Протягом 2008-2014 рр. серед податкових надходжень найбільш інтенсивно зростали лише надходження від стягнення податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), адже обсяг надходжень цього податку збільшився в 2 рази. Однак, у загальній структурі доходів місцевих бюджетів їх частка зменшилась на 8,13 % (дод. Е, табл. Е 2). Головною причиною зростання номінальних надходжень ПДФО у доходах місцевих бюджетів України є підвищення рівня мінімальної заробітної плати.

При цьому зауважимо, що за даними Міністерства економіки і соціального

розвитку, рівень тінізації економіки України має стійку тенденцію до зростання. Так рівень тіньової економіки України в 2008 р. склав 34 % від офіційного ВВП; 2009 – 39 %; 2010 р. – 38 %; 2011 – 34%; 2012 р. – 45 %; 2013 р. – 50 %; 2014 р. – 52 % [103].

Найбільша частка тіньової економіки, як вважають експерти [103], припадає саме на тінізацію доходів фізичних осіб, що пов'язано, в першу чергу, з недосконалою системою оподаткування.

Отже зростання надходжень ПДФО зумовлено лише систематичним зростанням рівня мінімальної заробітної плати, а не легалізацією доходів громадян (вищих, ніж мінімальний рівень заробітної плати) (рис. 2.4).

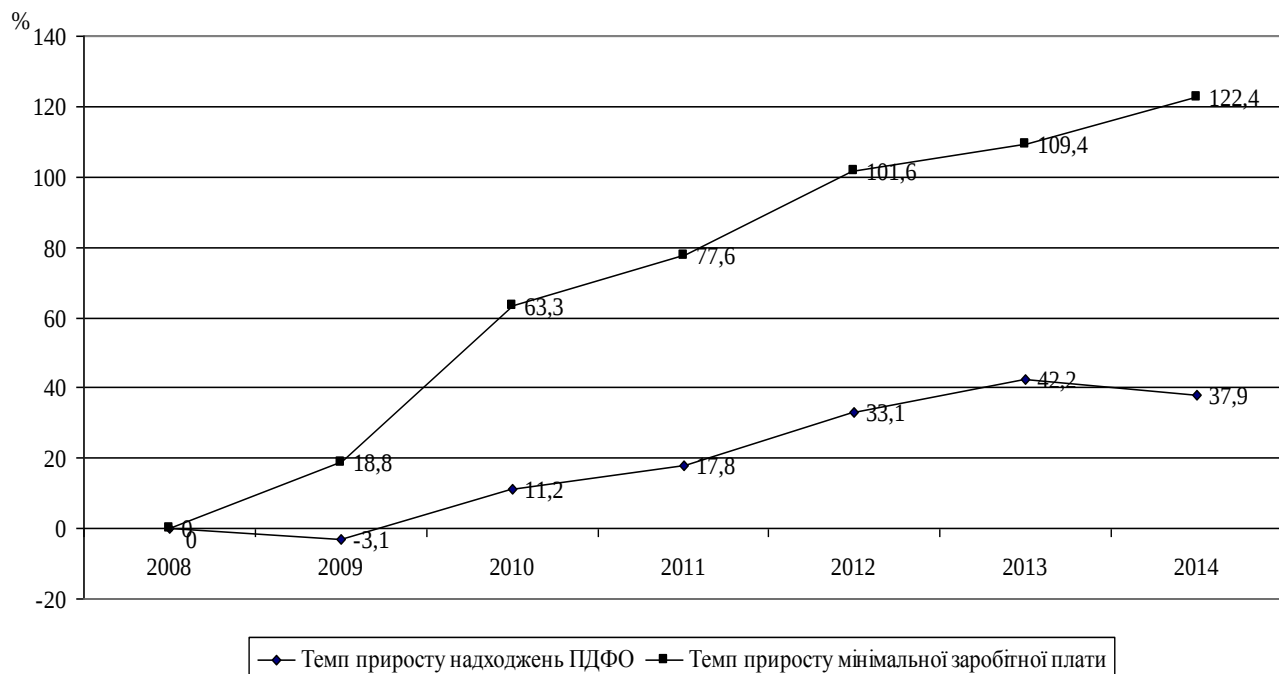

Рис. 2.4. Динаміка приросту надходжень ПДФО та мінімальної заробітної плати
(до показника 2008 р.)
(розраховано за даними [103; 104])

Таким чином слід зазначити, що ПДФО має значний потенціал у зміцненні фінансових основ органів місцевого самоврядування.

Основа фінансових ресурсів, а саме податкових надходжень місцевих бюджетів, згідно з вимогами Європейської хартії про місцеве самоврядування [52], повинні складати надходження від стягнення місцевих податків і зборів, а не

загальнодержавних податків, як склалось на сьогоднішній день в Україні. Проте надходження від місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів України з 2008 по 2010 рр. не перевищували 1 %, тобто їх частка коливалась у межах від 0,62 % у 2008 р. до 1 % у 2010 р. Така динаміка спостерігалась через неефективність та недоцільність більшості місцевих податків і зборів

Зокрема, дана ситуація, на думку провідних вітчизняних науковців [10, с. 213-221; 110, с. 27-37; 115, с. 72-79], була зумовлена рядом причин, а саме:

законодавчі обмеження самостійності органів місцевого самоврядування у місцевому оподаткуванні; відсутність бази оподаткування в більшості адміністративно-територіальних одиниць країни;

наявність місцевих податків і зборів, витрати на адміністрування яких значно перевищують надходження від їх стягнення;

другорядність місцевих податків і зборів порівняно із загальнодержавними.

З прийняттям в 2010 р. нової редакції Бюджетного кодексу України [16] та в 2011 р. Податкового кодексу України [116] інститут місцевого оподаткування зазнав кардинальних змін (табл. 2.2).

Результатом окреслених реформ було скасування неефективних місцевих податків і зборів, натомість надання статусу місцевого єдиному податку забезпечило зростання фінансових ресурсів залучених від стягнення місцевих податків майже в 2 рази в загальній структурі податкових надходжень місцевих бюджетів. Крім того, з 2012 р. Податковим кодексом України до складу місцевих податків було включено податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Даний крок був достатньо очікуваним, адже вітчизняні науковці [9; 88; 114; 115; 140] в своїх дослідженнях доводили доцільність введення даного податку. Також про це свідчить досвід європейських країн, що мають ефективно функціонуючий інститут місцевого самоврядування, фінансовою основою якого є податок на нерухоме майно. Проте, очікуваного результату впровадження даного податку не забезпечило.

Таблиця 2.2

Структура надходжень місцевих податків і зборів в Україні, %

Перелік місцевих податків і зборів	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податок з реклами**	8,0	6,2	7,0	0,00	-	-	-
Комунальний податок**	21,0	19,3	18	1,0	-	-	-
Збір за припаркування автотранспорту**	3,9	4,7	5,0	0,00	-	-	-
Збір за місця для паркування транспортних засобів	-	-	-	2,0	1,0	0,9	0,8
Ринковий збір**	60,4	63,4	63,0	0,00	-	-	-
Збір за видачу ордера на квартиру**	0,02	0,02	0,00	0,00	-	-	-
Курортний збір**	0,3	0,3	0,00	0,00	-	-	-
Туристичний збір	-	-	-	1,0	1,0	0,6	0,4
Збір за використання місцевої символіки**	2,7	2,6	3,0	0,00	-	-	-
Збір за право проведення кіно - і телезйомок**	0,00	0,00	0,00	0,00	-	-	-
Збір за право проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу**	0,02	0,01	0,00	0,00	-	-	-
Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг**	3,6	3,4	3,0	0,00	-	-	-
Збір з власників собак**	0,01	0,01	0,00	0,00	-	-	-
Податок на промисел**	-	-	-	0,00	-	-	-
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності*	-	-	-	17,0	10,0	7,5	6,3
Єдиний податок*	-	-	-	78,0	88,0	90,7	92,0
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки***	-	-	-	-	0,00	0,3	0,5
Всього	100	100	100	100	100	100	100

Складено за даними [17; 16; 18]

* До складу місцевих податків і зборів у 2011 році включено єдиний податок та збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності.

** Місцеві податки і збори, нараховані до 1 січня 2011 року.

*** Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки запроваджено з 1 січня 2012 року

Аналізуючи податкові надходження місцевих бюджетів, слід відмітити, що для країн з розвинутою ринковою економікою є характерним достатньо високий рівень забезпеченості органів місцевого самоврядування власними податковими надходженнями. У середньому по країнах ОЕСР частка податкових надходжень у структурі ВВП становить 3,7–3,8 % (дод. Ж, табл. Ж 1).

Щодо України, то в період з 2008 по 2014 рр. частка податкових надходжень місцевих бюджетів у ВВП коливалась на рівні від 5,4 % до 6,2 %, місцеві податки і збори у ВВП в даний період збільшились з 0,08 % до 0,5 % (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Частка податкових надходжень місцевих бюджетів України в структурі ВВП (Розраховано на основі [16; 17; 18])

Відповідно, окреслену ситуацію можна оцінити таким чином:

якщо при розрахунку взяти до уваги податки, які сплачують до місцевих бюджетів (враховуючи закріплені), то досліджуваний показник перевищить середнє значення для країн ОЕСР. Це обумовлено не тільки неефективним використанням наявних податкових надходжень на місцях, а й низьким розміром ВВП;

якщо враховувати тільки місцеві податки і збори, то ситуація в Україні є найгіршою серед країн ОЕСР, оскільки частка місцевих податків і зборів у ВВП не сягає 0,5 %. За таких умов говорити про фінансову децентралізацію досить складно [144, с. 82].

Отже, інститут місцевого оподаткування, навіть після реформування все ще не відповідає вимогам Європейської хартії про місцеве самоврядування [52] щодо формування фінансових ресурсів. Формально вимоги, закріплені у даному законодавчому акті, дійсно виконуються, однак на практиці частина фінансових ресурсів місцевого самоврядування, що формується за рахунок місцевих податків і зборів є незначною і не гарантує зміцнення фінансових основ органів місцевого самоврядування.

Поряд з цим слід відмітити, що найбільшим надбанням у реформуванні інституту місцевого оподаткування та й дохідної частини місцевих бюджетів у

цілому було включення до складу доходів бюджетів розвитку місцевих бюджетів податкових надходжень (дод. К).

Зарахування до дохідної частини бюджетів розвитку місцевих податків значно посилило фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку територій, адже це забезпечило стабільне та прогнозоване надходження коштів.

Щодо неподаткових надходжень, то центральне місце в їх формуванні займають доходи від комунальної власності. У період з 2008 по 2014 рр. неподаткові надходження значно збільшились за рахунок зростання власних надходжень бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. У 2014 р. сума неподаткових надходжень збільшилась на 4568,2 млн грн, порівняно з 2008 р (дод. Е, табл. Е 1). Проте в загальній структурі доходів місцевих бюджетів питома вага неподаткових надходжень на протязі даного періоду не перевищує 6 % (дод. Е, табл. Е 2). Це свідчить про недостатньо раціональне використання органами місцевого самоврядування даного дохідного інструмента при формуванні фінансових ресурсів.

У період з 2008 по 2014 рр. в дохідній частині місцевих бюджетів простежується тенденція до зменшення доходів від операцій з капіталом. Так, у даний період доходи від операцій з капіталом місцевих бюджетів України зменшились на 3449,5 млн грн або на 3,01 % (дод. Е). Дана тенденція зумовлена обмеженістю даного джерела формування фінансових ресурсів.

Аналогічна тенденція притаманна і для формування фінансових ресурсів у результаті функціонування цільових фондів місцевих бюджетів. З 2008 р. по 2014 р. обсяг цільових фондів у доходах місцевих бюджетів України зменшився з 1,77% до 0,16% (дод. Е, табл. Е 2). Проте слід відмітити, що питома вага цих фондів у структурі надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів України постійно зростає. У 2008 р. вони становили 8,4 % від загальної суми доходів спеціального фонду, а в 2014 р. їх величина вже складала 15,2 % спеціального фонду місцевих бюджетів України.

Офіційні трансферти від органів державного управління, як вже зазначалось, у доходах місцевих бюджетів України мають стійку тенденцію до

зростання. Так, якщо у 2008 р. вони склали 44,1 % загальної суми доходів місцевих бюджетів, то в 2014 р. – 56,3 %. Це є свідченням зростання фінансової залежності місцевих органів самоврядування від державної влади. Адже, як зазначає К. Павлюк дотації та субвенції значно більше посилюють фінансову залежність місцевих органів самоврядування від центральної влади, ніж відрахування від доходів вищестоящих бюджетів, які здійснюються на постійній основі або на законодавчо визначений термін [110, с. 25].

З 2008 по 2014 рр. частка видатків Державного бюджету України, що спрямовується на місцевий рівень у вигляді міжбюджетних трансфертів зростає до 30,1 %, а також частка міжбюджетних трансфертів у загальній структурі ВВП коливалась від 6,2 до 8,8 % (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Трансферти з Державного бюджету місцевим бюджетам України

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Обсяг трансфертів в структурі ВВП, %	6,2	6,8	7,2	7,3	8,8	8,0	8,3
Частка трансфертів у видатках Державного бюджету України, %	24,5	25,7	25,6	28,5	31,5	28,7	30,3

Складено за даними [17; 18; 19]

При цьому допомога, котрої регіони потребують з державного бюджету, значно більша за його можливості. У цьому полягає одна з основних проблем міжбюджетних відносин, яка ускладнюється множинністю фінансових потоків у обох напрямках (дотації, субвенції, взаємні розрахунки, інвестиційні й кредитні програми та ін.) [157, с. 42].

Також одним із важливих аспектів, що пов'язаний з процесом реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів, є частка в структурі міжбюджетних трансфертів субсидій, видів міжбюджетних трансфертів, які мають цільову спрямованість. У загальному обсязі трансфертних надходжень дохідної частини місцевих бюджетів України субвенції займають значну частину, а саме: 2008 р.– 48,5 %, 2009–42,0 %, 2010 р.–43,1 %, 2011 р.–49,3 %, 2012 р.–51,3 %, 2013 р.– 47,2 %, 2014 р.–50,7 %.

Дана ситуація також суперечить європейським стандартам формування фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування (Дод. Ж, табл. Ж 2). У країнах з високим рівнем економічного розвитку дотації вирівнювання гармонійно поєднуються з цільовими бюджетними грантами, що дає змогу забезпечити максимально ефективний розподіл бюджетних коштів та їх використання на місцях [145, с. 82–83].

Відносно дотацій вирівнювання, слід зауважити, що зусилля місцевих органів влади щодо розвитку економіки суттєво не покращують бюджетну ситуацію, а лише змінюють структуру бюджетних доходів. До недоліків розрахунку дотацій вирівнювання слід віднести й те, що вони надаються місцевим бюджетам незалежно від причин нижчого (порівняно з іншими регіонами) рівня податкових надходжень. За значних обсягів гарантованих державою дотацій вирівнювання місцеві органи влади втрачають стимули до розвитку економіки регіону і розширення власної податкової бази. Це також не сприяє вирішенню проблеми детінізації економіки, зокрема місцевим органам влади простіше добиватися отримання трансфертів, ніж конфліктувати з місцевими жителями, які не сплачують податків здаючи землю в оренду або працюючи за наймом [140, с. 38-39].

Стрімке зростання у загальній структурі місцевих бюджетів частки трансфертів з державного бюджету, а також випередження, міжбюджетними трансфертами частки податкових надходжень свідчить про недостатній обсяг як доходів, що враховуються при визначенні сум міжбюджетних трансфертів (або І кошик), так і доходів, що не враховуються при визначенні сум міжбюджетних трансфертів (або II кошик доходів місцевих бюджетів).

У період з 2008 по 2014 рр. частка доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів зменшилась на 8,9%, а, доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, у свою чергу, зменшились на 4,1% (рис. 2.6).

Незважаючи на зниження частки доходів, що враховуються при визначенні сум міжбюджетних трансфертів, вони все рівно перевищують доходи, що не враховуються при визначенні сум міжбюджетних трансфертів більш ніж в 4 рази.

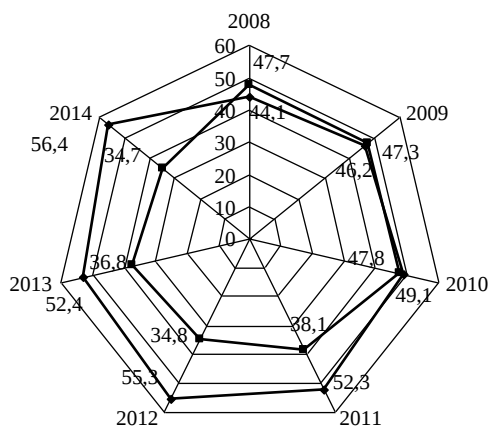
Рис. 2.6. Питома вага доходів, що враховуються та не враховуються при визначенні сум міжбюджетних трансфертів

Розраховано на основі ([17; 18; 19])

Співвідношення доходів, що враховуються та не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів у період з 2008 по 2014 рр. свідчить про уповільнення процесу децентралізації в Україні [79, с. 132]

Частка сукупного обсягу доходів, що враховуються та не враховуються при визначенні сум міжбюджетних трансфертів, мала стійку тенденцію до зменшення в загальній структурі доходів місцевих бюджетів порівняно з міжбюджетними трансфертами (рис. 2.7).

Так, якщо в 2008–2009 рр. доходи, що враховуються та не враховуються при визначенні сум міжбюджетних трансфертів, перевищували трансферти з державного бюджету на 3,6%, та 1,1% відповідно, то в період з 2010 по 2014 рр., після реалізації бюджетної реформи, спрямованої на посилення фінансової незалежності місцевих органів самоврядування, сукупний обсяг I та II кошиків доходів місцевих бюджетів почав стрімко зменшуватись і в загальній структурі доходів місцевих бюджетів суми міжбюджетних трансфертів значно перевищували даний показник. Все це свідчить про декларативний характер реформ, що реалізуються в Україні в напрямі зміцнення фінансових основ місцевих органів самоврядування.

— Сукупний обсяг власних та закріплених доходів місцевих бюджетів — Трансфери з державного бюджету

Рис. 2.7. Питома вага доходів I та II кошиків, та трансфертів в доходах місцевих бюджетів України (Розраховано на основі [17; 18; 19])

Отже, в період з 2008 по 2014 рр. при формуванні доходів місцевих бюджетів України простежується посилення фінансової залежності місцевих органів самоврядування від центрального рівня влади.

Як показує європейський досвід, дієвим фінансовим інструментом при формуванні коштів органів місцевого самоврядування є місцеві запозичення.

В Україні органи місцевого самоврядування, згідно з положеннями Бюджетного кодексу України [16] та Постанови КМУ «Про Порядок здійснення місцевих запозичень» [128], можуть здійснювати місцеві запозичення у формі випуску облігації місцевої позики; укладання угод про отримання позик, кредитів, кредитних ліній у фінансових установах.

Випуск внутрішніх місцевих облігацій в останні роки має тенденції до скорочення (Дод. Л, табл. Л 1). Дана ситуація на ринку облігацій місцевих позик пояснюється:

нездатністю місцевих бюджетів конкурувати з державою, яка відтягує на себе левову частку ліквідності на внутрішньому ринку запозичень. Про низьку привабливість для інвесторів місцевих облігацій свідчать дані про анулювання випусків, тобто їх скасування Національною комісією через неможливість розмістити облігації серед інвесторів за прийнятними для емітента відсотковими

ставками. У 2011–2012 роках було анульовано емісії облігацій Дніпропетровська, Львова, АРК;

зменшенням рівня довіри населення до фінансових установ;

низьким рівнем муніципального фінансового менеджменту. Розвиток ринку муніципальних цінних паперів значною мірою залежить від професіоналізму емітентів. Вчасне реагування на нові виклики, виконання посадовими особами та депутатами місцевих рад своїх обов'язків відповідно до сучасних вимог потребує новітніх знань, умінь та навичок;

відсутність прозорості та обмежений доступ до інформації щодо діяльності емітентів муніципальних запозичень;

слабким захистом прав кредиторів у випадку дефолтів органі місцевого самоврядування зумовлених невпорядкованістю процесу повернення боргів, низькою ліквідністю об'єктів застави, що є суттєвою перешкодою розвитку ринку муніципальних запозичень [112].

Особливої уваги заслуговує такий вид місцевих запозичень, здійснених у формі кредиту (внутрішнього, зовнішнього, місцевих гарантій для комунальних підприємств, позик від міжнародних організацій), який може бути вагомим джерелом забезпечення місцевих інвестиційних програм (Дод. Л, табл. Л 2).

Короткостроковий та середньостроковий внутрішній кредит, як інструмент організації ринку місцевих запозичень, використовується в Україні здебільшого невеликими за розміром позичальниками [10, с. 365]. Непопулярність даного виду місцевих запозичень в Україні зумовлена, в першу чергу, занадто високими відсотковими ставками (табл. 2.4).

Таким чином, використання органами місцевого самоврядування муніципальних запозичень, як одного з альтернативних джерел формування фінансових ресурсів, в Україні є фрагментарним та носить епізодичний характер, що в свою чергу також свідчить про низький рівень децентралізації фінансових ресурсів. Проте, досвід країн ОЕСР переконує в можливості досягнення місцевими позиками рівня 2–5 % ВВП, а в деяких випадках і до 10–12 % ВВП, без створення ризиків для фінансової стабільності в країні (Дод. Ж, табл. Ж 3).

**Внутрішні запозичення місцевих органів влади України
здійснені в формі кредиту**

Представницький орган місцевої влади	Сума здійснених запозичень, млн грн	Термін кредиту, р.	Відсоткова ставка, %
Южненська міська рада	1,555	1,3	20
Антрацитівська міська рада	1,29	3	15
Одеська міська рада	46,0	3	18
Новокаховська міська рада	0,2	1	16
Миколаївська міська рада	13,0	5	16
Іллічівська міська рада	5,5	1,6	18
Черкаська міська рада	5,0	1	18
Вінницька міська рада	10	3	14,98
	25	3	19,5

Складено за даними Міністерства фінансів України [103]

У процесі формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні простежується зростання фінансової залежності місцевої влади від державної, що суперечить процесу реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів, яка триває в країні.

Потреба у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування визначається обсягом функцій, що ними виконуються. Функції місцевих органів влади безпосередньо розкриваються в видатковій частині місцевих бюджетів. Тому використання місцевих фінансових ресурсів відбувається у результаті виконання видаткової частини місцевих бюджетів.

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування забезпечують покриття витрат, пов'язаних із вирішенням завдань місцевого характеру, управлінням та розвитком економічної та соціальної сфери певних територій. Основним напрямком використання коштів місцевих бюджетів є забезпечення завдань соціальної спрямованості.

Як свідчить світовий досвід, з розвитком ринкових відносин роль держави в розподільчих процесах має зростати. У більшості розвинених країн світу через видатки бюджетів перерозподіляється від 30% до 60% ВВП [10, с. 326]. Щодо України, то виважені форми й методи цього перерозподілу, на сьогоднішній день, ще не визначені.

Крім того, не простежується взаємозв'язок між обсягами виробленої валової доданої вартості та обсягами видатків з місцевих бюджетів, що позбавляє органи місцевого самоврядування стимулів до збільшення доходів та раціонального їх використання. Невизначеність обсягу коштів, що залишатимуться на місцях, унеможливорює планування і прогнозування розвитку територіальних одиниць [10, с. 326-327].

Про роль та значення видатків місцевих бюджетів у розвитку регіонів і бюджетної системи держави свідчить їх частка у видатках зведеного бюджету країни та ВВП (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Частка видатків місцевих бюджетів України у доходах
зведеного бюджету України та у ВВП, %**

Рік	Частка у видатках зведеного бюджету України		Частка у перерозподілі ВВП	
	без урахування трансфертів	з урахуванням трансфертів	без урахування трансфертів	з урахуванням трансфертів
2008	42,4	44,9	13,2	14,0
2009	41,7	44,3	13,5	13,7
2010	40,5	42,2	13,6	14,2
2011	42,7	43,4	13,2	13,4
2012	44,9	45,1	15,1	15,2
2013	43,1	43,4	14,3	14,4
2014	42,7	43,1	14,2	14,4

Розраховано автором за даними [17; 18; 19]

Місцеві бюджети виступають головним інструментом реалізації державної регіональної політики. Частка видатків місцевих бюджетів України у структурі зведеного бюджету країни в період з 2008 по 2014 рр. складала понад 40%, що свідчить про посилення ролі місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що зумовлено зростанням державних соціальних гарантій.

Як зазначає В. Зайчикова «частка видатків місцевих урядів у ВВП дає можливість оцінити рівень функціональної децентралізації» [56, с. 48]. Відповідно в Україні на органи місцевого самоврядування покладається достатньо широкий спектр видаткових повноважень.

Крім того, навіть незначне перевищення частки видатків місцевих бюджетів

з урахуванням трансфертів над часткою видатків без урахування трансфертів у структурі ВВП, а саме від 0,8 % до 0,1 %, свідчить про скорочення або навіть відсутність бюджетів-донорів, що перераховують суму перевищення своїх доходів над видатками до державного бюджету. Тобто, це свідчить про те, що переважна більшість місцевих бюджетів немає достатніх фінансових ресурсів для забезпечення власних видаткових повноважень, а фінансове забезпечення делегованих повноважень держава забезпечує шляхом перерозподілу коштів з використанням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.

Враховуючи достатньо вагомую частку місцевих бюджетів у структурі ВВП, слід зазначити, що в період з 2008 по 2014 рр. провідну роль у перерозподілі ВВП через видатки все ж таки відіграє державний бюджет (рис. 2.8).

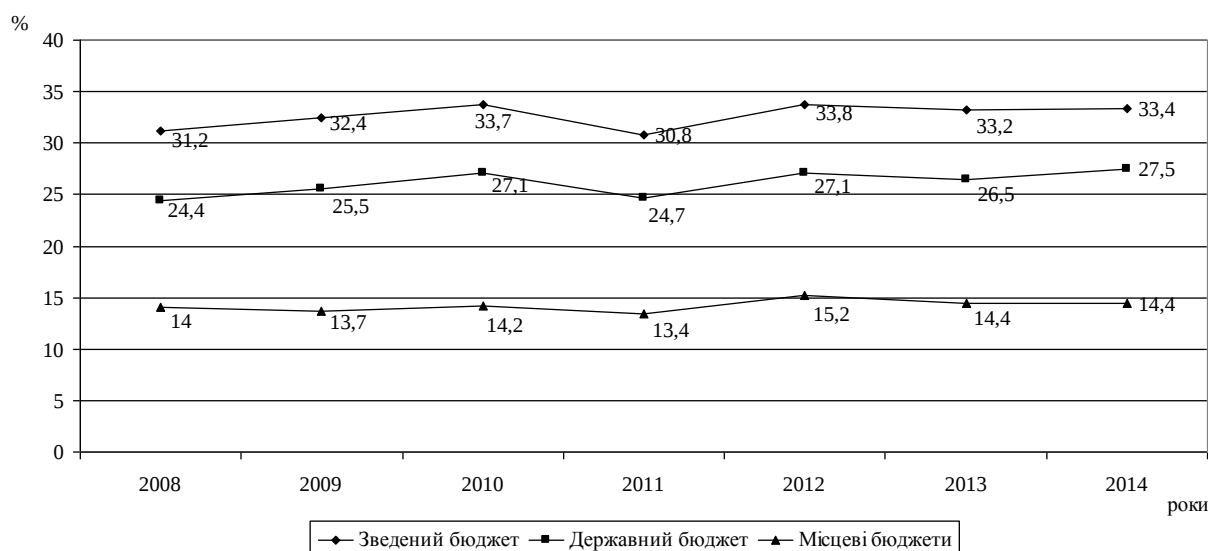

Рис. 2.8. Питома вага видатків зведеного, державного та місцевого бюджетів у ВВП, % (Розраховано автором за даними [17; 18; 19])

При цьому, порівнюючи частку доходів місцевих бюджетів та державного бюджету у перерозподілі ВВП з показниками видатків місцевих та державного бюджету, простежується значна диференціація зазначених показників. Так, частка видатків місцевих бюджетів майже в 2 рази перевищує частку доходів місцевих бюджетів у ВВП, що свідчить про зростаючу необхідність у міжбюджетному вирівнюванні фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

Зазначений висновок також підтверджує розрахунок темпу приросту

основних макропоказників на основі яких відбувається визначення рівня реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів у країні (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Динаміка приросту доходів та видатків місцевих бюджетів (без урахування трансфертів), зведеного бюджету України, ВВП
(Розраховано автором за даними [17; 18; 19])

Темп приросту видатків місцевих бюджетів у 2 рази перевищує темп приросту доходів місцевих бюджетів. При цьому темп приросту видатків місцевих бюджетів зростає також стрімко як і показники видатків зведеного бюджету. Отже, зазначені тенденції свідчать про зростання ролі місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку як окремої територіальної громади, так і держави в цілому.

Абсолютні обсяги фінансових ресурсів спрямованих на покриття витрат місцевої влади України, пов'язаних з виконанням власних та делегованих повноважень, у період з 2008 по 2014 рр. зросли майже в 2 рази, тобто видатки місцевих бюджетів збільшились на 86549,1 млн грн (Дод. К 1).

Слід зазначити, що зростання видаткової частини місцевих бюджетів, у першу чергу, викликано постійним підвищенням рівня мінімальної заробітної плати, підвищенням тарифів на комунальні послуги, зростанням цін на енергоносії, продукти харчування, медикаменти тощо. Тобто зростання загального обсягу видатків місцевих бюджетів викликано посиленням

інфляційних процесів у країні, а також незадовільним станом інфраструктурних об'єктів, що перебувають у комунальній власності.

Основними напрямками витрачання бюджетних коштів на місцевому рівні є забезпечення невиробничої сфери, що підтверджує висновок про соціальний напрямок бюджетної політики місцевих органів самоврядування (рис. 2.10).

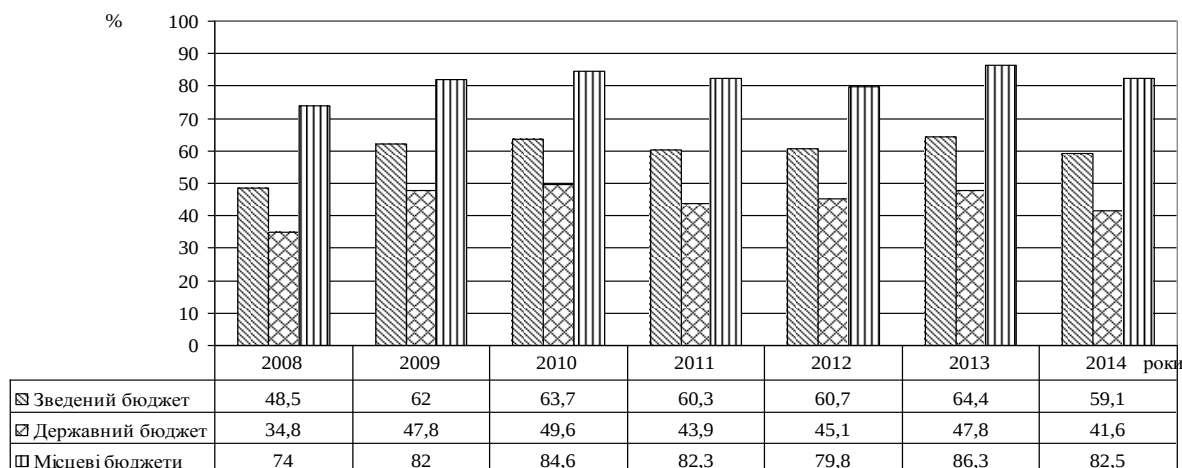

Рис. 2.10 Частка видатків соціального спрямування в структурі видатків зведеного, державного та місцевих бюджетів в 2008 – 2014 рр.

(Розраховано автором за даними [17; 18; 19])

У загальній структурі видатків місцевих бюджетів України видатки на охорону здоров'я, освіту, духовний та фізичний розвиток, соціальний захист і соціальне забезпечення збільшились в 2014 р. на 8,5% порівняно з 2008 р. При цьому слід відмітити, що в загальній структурі зведеного бюджету видатки соціального спрямування в даний період збільшились на 10,6%, до того з 2009 по 2013 рр. понад 60% централізованих фінансових ресурсів спрямовувалось на забезпечення соціальної сфери. Кошти місцевих бюджетів, що спрямовуються на забезпечення соціальної сфери в 2 рази перевищують видатки державного бюджету. Отже, саме на органи місцевого самоврядування покладено соціальний захист громадян країни.

У структурі видатків місцевих бюджетів України домінують видатки, спрямовані на забезпечення делегованих повноважень, а саме в період з 2008 по 2014 рр. їх частка складає від 53,3% до 70,3% загальної суми фінансових ресурсів,

спрямованих на забезпечення видаткових повноважень місцевих органів влади (Дод. К 2).

Крім того, згідно з даними обласних фінансових управлінь фактичний обсяг фінансових ресурсів, спрямованих на забезпечення делегованих повноважень, значно перевищує розрахункові показники Міністерства фінансів України. Забезпечення фінансовими ресурсами делегованих державним рівнем влади місцевим органам влади функцій в середньому становить:

15–20 % фактичної потреби на утримання органів місцевого самоврядування;

20–30 % фактичної потреби галузі фізкультури і спорту;

40–60 % фактичної потреби на заробітну плату працівників та оплату житлово-комунальних послуг бюджетних установ культури;

50–70 % фактичної потреби на заробітну плату працівників та оплату житлово-комунальних послуг бюджетних установ охорони здоров'я;

60–80 % фактичної потреби на заробітну плату працівників та оплату житлово-комунальних послуг бюджетних установ галузі освіти [80].

Таким чином, місцеві органи влади змушені направляти на фінансування делегованих повноважень частину власних фінансових ресурсів, оскільки в результаті невідповідності розрахункових показників Міністерства фінансів України та фактичної потреби в фінансових ресурсах залишаються не забезпеченими або частково забезпеченими ряд власних видаткових повноважень, а також ряд капітальних видатків. Відповідно це значно обмежує фінансову самостійність місцевих органів влади.

Наявний розподіл видаткових повноважень між бюджетами є недосконалим, оскільки віднесення окремих повноважень до того чи іншого бюджету відбувається за типом установ, але без урахування природи відповідних послуг і необхідності поліпшення способів їх надання.

До основних недоліків розмежування видаткових повноважень між органами влади всіх рівнів можна віднести:

нечітке та безсистемне законодавче закріплення видаткових повноважень за кожним рівнем влади;

видаткові повноваження місцевих органів самоврядування не підкріплені в повній мірі фінансовими та матеріальними ресурсами;

дублювання функцій на кожному рівні влади;

нераціональний розподіл права власності між органами місцевої влади, тобто установи, які забезпечують надання певних громадських послуг можуть перебувати в комунальній власності не того органу місцевого самоврядування, що забезпечує надання даних послуг.

Видатки місцевих бюджетів, що спрямовуються на забезпечення поточної діяльності в 2014 р. збільшились на 98580,3 млн грн порівняно з 2008 р., при цьому капітальні видатки зменшились на 11952,4 млн грн (дод. К 3, К 4).

Аналізуючи видатки місцевих бюджетів у розрізі економічної класифікації, слід зазначити, що в період з 2008 по 2014 рр. кошти, які спрямовуються на забезпечення захищених статей видатків, збільшились на 43644,6 млн грн

Більше 80% фінансових ресурсів місцевих органів влади направлені на покриття поточних видатків (дод. К 5, К 6).

Від 39,1% до 47% видатків місцевих бюджетів спрямовується на забезпечення видатків на оплату праці працівників бюджетних установ та нарахувань на неї. Тобто на сьогодні діє така практика, коли основна частина фінансових ресурсів місцевих бюджетів направляється на покриття видатків на оплату праці працівників закладів освіти, охорони здоров'я, культури, а надання, власне, самих послуг – культурних, освітніх чи послуг охорони здоров'я – ресурсами не забезпечується [148, с. 22].

Це також свідчить про нераціональне фінансове забезпечення діяльності місцевих органів влади, про обмеженість фінансової самостійності місцевої влади, низьку якість громадських послуг, а також неспроможність ефективно виконувати власні та делеговані повноваження.

Щодо капітальних видатків місцевих бюджетів України, то в досліджуваний період простежується негативна тенденція до зменшення їх частки в загальній

структурі видатків. У 2014 р. частка капітальних видатків зменшилась на 12,5% порівняно з 2008 р.

Зауважимо, що значно обмежене фінансове забезпечення капітальних видатків місцевих органів самоврядування та нераціональна структура поточних видатків зумовлені не тільки низьким рівнем доходів місцевих бюджетів, а також неефективністю існуючого методу фінансування видатків місцевих бюджетів. Адже в умовах «ручного» розподілу бюджетних коштів, як правило, в першу чергу бюджетні кошти направляються на здійснення поточних видатків. Якщо з певних причин бюджет не доотримує заплановані надходження, то кошти на капітальні видатки виділяються із запізненням, або не спрямовуються взагалі [88, с. 187].

Таким чином, на сьогоднішній день місцеві органи влади змушені більше 80% фінансових ресурсів направляти на покриття поточних витрат, а саме на забезпечення захищених статей видатків місцевих бюджетів. Відповідно місцеві бюджети України є «бюджетами проїдання», адже обсяг фінансових ресурсів, що спрямовується на фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку територій є недостатнім. Це дає підстави зробити висновок, що система фінансового забезпечення місцевих органів влади функціонує неефективно.

2.2. Проблеми формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів Запорізької області

Аналізуючи проблеми формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в цілому в країні та визначаючи загальні тенденції реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів в Україні виникає питання «чи впливає рівень економічного розвитку регіону на ефективність фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування?».

Згідно зі статистичними даними [103], а також у результаті проведення

оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів України вітчизняними науковцями [137; 140] було визначено, що одним з таких регіонів є Запорізька область. Відповідно, враховуючи економічний потенціал Запорізької області, для подальшого дослідження було обрано даний регіон.

Для об'єктивної оцінки забезпеченості територіальних громад фінансовими ресурсами необхідною умовою є дослідження рівня доходів I кошика, II кошика та трансфертів, співвідношення яких значно впливає на рівень децентралізації бюджетної системи (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Доходи зведеного бюджету Запорізької області в 2008-2014 рр., млн грн

роки	Доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів		Доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів		Трансферти		Всього
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн
2008	523,5	8,7	2361,6	39,3	3128,7	52,0	6013,8
2009	491,9	8,5	2274,4	39,5	2994,1	51,9	5760,4
2010	566,9	7,9	2694,8	37,8	3864,4	54,2	7126,2
2011	688,2	9,4	3155,3	43,2	3460,7	47,4	7304,2
2012	2060,8	24,2	2216,4	26,0	4242,3	49,8	8519,5
2013	2846,4	33,8	1605,6	18,9	4000,7	47,3	8452,7
2014	3054,7	33,6	1597,8	17,5	4396,8	48,9	9049,3

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

Серед доходів зведеного бюджету Запорізької області протягом 2008 – 2014 рр. найбільшу питому вагу, а саме 48,9% займають трансферти, які на кінець 2014 р. склали 9049,3 млн грн. Однак, в динаміці простежується позитивна тенденція до зменшення в загальній структурі доходів місцевих бюджетів Запорізької області трансфертів на 3,1%.

Щодо доходів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, то їх надходження збільшились на 24,9%, або на 2531,2 млн грн. Стрімке зростання доходів I кошика обумовлено змінами, які було внесено в Бюджетний кодекс України в 2011 р. У свою чергу доходи, що не враховуються

при визначенні міжбюджетних трансфертів у період з 2008 по 2014 рр. зменшились на 21,8%, або на 763,8 млн грн

Розглядаючи склад та структуру доходів зведеного бюджету Запорізької області, слід відмітити, що поряд з трансфертами основу формування фінансових ресурсів регіону становлять податкові надходження (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Склад і структура доходів зведеного бюджету Запорізької області
2008-2014 рр., млн грн**

Доходи	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податкові	2449,6	2371,4	2778,2	3359,6	3780,4	4000,8	4153,5
у % до загальної суми	40,7	41,2	38,9	46,0	44,4	47,3	45,9
Неподаткові	278,8	288,7	358,5	436,4	464,3	426,9	474,4
у % до загальної суми	4,6	5,0	5,0	5,9	5,5	5,1	5,2
Доходи від операцій з капіталом	113,5	44,9	58,1	42,1	28,8	19,8	22,2
у % до загальної суми	1,9	0,8	0,8	0,6	0,3	0,2	0,2
Цільові фонди	43,3	61,3	66,9	5,4	3,6	4,5	2,3
у % до загальної суми	0,7	1,1	0,9	0,1	0,0	0,1	0,0
Трансферти	3128,7	2994,1	3864,4	3460,7	4242,3	4000,7	4396,8
у % до загальної суми	52,0	51,9	54,2	47,4	49,8	47,3	48,6
Усього	6013,8	5760,4	7126,2	7304,2	8519,5	8452,7	9049,3

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

Протягом аналізованого періоду спостерігається поступове збільшення податкових надходжень, а саме на 5,2%, або на 1703,9 млн грн, що, як уже зазначалось, пояснюється збільшенням впливу загальнодержавних податків на збалансування місцевих бюджетів Запорізької області. Доходи від операцій з капіталом у середньому не перевищують 1,0%, а відрахування до державних цільових фондів протягом 2008 – 2014 рр. становили близько 0,7% від загального обсягу надходжень.

Оскільки податкові надходження є основним джерелом формування місцевих бюджетів, розглянемо детальніше їх склад і структуру (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Склад та структура податкових надходжень зведеного бюджету Запорізької області за 2008-2014 рр.

Доходи	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податок з доходів фізичних осіб	1910,8	1781,9	2088,2	2456,7	2700,4	2789,4	2946,4
у % до загальної суми	78,0	75,1	75,2	73,1	71,4	69,7	70,9
Податок на прибуток підприємств	26,9	6,2	31,4	38,5	37,4	39,9	16,7
у % до загальної суми	1,1	0,3	1,1	1,2	0,9	0,9	0,4
Податок з власників транспортних засобів	58,9	58,4	63,5	11,3	0,8	0,1	0,0
у % до загальної суми	2,4	2,5	2,3	0,3	0,0	0,0	0,0
Збір за першу реєстрацію транспортних засобів	-	-	-	2,8	7,7	7,2	3,4
у % до загальної суми	-	-	-	0,1	0,2	0,2	0,1
Збори за спеціальне використання природних ресурсів	277,4	379,8	446,3	658,2	752,8	808,4	809,7
у % до загальної суми	0,5	0,4	0,3	3,9	19,9	20,3	19,5
Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності	28,2	26,8	27,9	-	-	-	-
у % до загальної суми	1,2	1,1	1,0	-	-	-	-
Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності	37,7	14,9	12,4	-	-	-	-
у % до загальної суми	1,5	0,6	0,4	-	-	-	-
Місцеві податки і збори	33,1	32,1	31,6	92,3	193,7	255,2	293,8
у % до загальної суми	1,4	1,4	1,1	2,8	5,1	6,5	7,1
Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	-	-	-	1,1	0,05	0,02	0,01
у % до загальної суми	-	-	-	0,0	0,001	0,0	0,0
Податки не віднесені до інших категорій	-0,02	0,02	0,03	90,9	58,4	85,4	75,9
у % до загальної суми	-0,0	0,0	0,0	2,7	1,6	2,2	1,8
Фіксований сільськогосподарський податок	8,1	7,7	8,1	7,7	7,8	7,5	7,4
у % до загальної суми	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Єдиний податок*	68,6	63,4	68,7	-	-	-	-
у % до загальної суми	2,8	2,7	2,5	-	-	-	-
Усього	2449,55	2371,36	2778,19	3359,61	3780,38	4000,8	4153,5

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

* з 2011 р. єдиний податок входить до складу місцевих податків

На кінець 2014 р. найбільшу питому вагу в структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займає ПДФО, обсяг якого протягом аналізованого періоду збільшився на 1035,6 млн грн, що пов'язано з підвищенням рівня мінімальної заробітної плати, а не легалізацією економіки в регіоні. Проте в загальній структурі податкових надходжень ПДФО в 2014 р. зменшився на 7,1% порівняно з надходженнями 2008 р.

Відповідно зазначена ситуація вимагає більш детального аналізу складу і структури надходжень від стягнення ПДФО (дод. Л 1).

Найбільшу питому вагу в структурі надходжень від цього податку займають надходження з доходів найманих працівників, які протягом аналізованого періоду збільшилися на 760,3 млн грн, але при цьому, в структурі надходжень від стягнення ПДФО зменшились на 7%.

Крім того, внаслідок прийняття в новій редакції Бюджетного Кодексу України [16], надходження ПДФО - військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу, а також ПДФО осіб-шахтарів зараховується повністю до місцевих бюджетів, що також спричинило збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Також можна простежити зміни у структурі надходжень від сплати ПДФО, що пов'язано із змінами, внесеними до бюджетної класифікації (дод. Л 2).

Другим за значимістю видом податкових доходів зведеного бюджету Запорізької області є збір за спеціальне використання природних ресурсів, розмір якого протягом аналізованого періоду збільшився на 19% або на 532,3 млн грн. Це обумовлено змінами, внесеними до Бюджетного кодексу, згідно з якими плата за землю у 100% розмірі залишається у розпорядженні місцевих бюджетів. Оскільки плата за землю займає найбільшу частку у структурі збору за спеціальне використання природних ресурсів, розглянемо її склад і структуру (табл. 2.9).

Загальний розмір надходжень зведеного бюджету Запорізької області від плати за землю протягом 2008 – 2014рр. збільшився більше, ніж у 2 рази і, на кінець звітного періоду складав 632,6 млн грн. Це пояснюється врегулюванням орендних відносин, а також тим, що внаслідок змін, внесених з 1 січня 2012 р. до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського

призначення [121], якою визначено, що показники нормативної грошової оцінки гектара ріллі застосовується із коефіцієнтом 1,756.

Таблиця 2.9

Склад і структура податкових надходжень від плати за землю зведеного бюджету Запорізької області протягом 2008-2014рр., млн грн

Доходи	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Земельний податок з юридичних осіб	113,0	146,9	164,3	148,7	158,9	163,5	173,5
у % до загальної суми	42,8	39,7	37,5	28,1	26,9	26,2	27,4
Орендна плата з юридичних осіб	105,4	159,5	223,1	320,8	358,6	384,9	383,0
у % до загальної суми	39,9	43,1	50,9	60,7	60,8	61,5	60,5
Земельний податок з фізичних осіб	4,5	7,8	10,5	11,4	17,9	18,5	20,1
у % до загальної суми	1,7	2,1	2,4	2,2	3,0	2,9	3,2
Орендна плата з фізичних осіб	41,2	55,8	39,6	47,8	54,8	58,5	56,0
у % до загальної суми	15,6	9,4	9,2	9,0	9,3	9,4	8,9
Усього	264,1	370,0	437,6	528,7	590,2	625,4	632,6

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

У структурі податкових надходжень від плати за землю зведеного бюджету Запорізької області стрімко зростають надходження орендної плати з юридичних осіб. Даний вид надходжень збільшився в період з 2008 по 2014 рр. на 20,6%.

На сучасному етапі розвитку економіки вирішальне значення надається місцевим податкам та зборам, які є не тільки складовою частиною податкової системи держави, а й покликані відповідати інтересам органів місцевого самоврядування. Для Запорізької області, також як і для України в цілому, є характерним динамічне зростання частки місцевих податків і зборів в загальній структурі податкових надходжень місцевих бюджетів. У період з 2008 по 2014 рр. спостерігається збільшення обсягу місцевих податків і зборів більше ніж у 8 разів, які на кінець 2014 р. склали 293,8 млн грн (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Склад місцевих податків і зборів зведеного бюджету Запорізької області в
період з 2008 р. по 2014 р., млн грн**

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податок з реклами	1,7	1,9	2,1	-	-	-	-
Комунальний податок	8,7	8,9	9,5	-	-	-	-
Збір за припаркування автотранспорту	0,4	0,5	0,5	-	-	-	-
Збір за місця для паркування транспортних засобів*	-	-	-	0,5	0,4	0,2	0,0
Ринковий збір	19,5	18,8	17,2	-	-	-	-
Збір за видачу ордера на квартиру	9,6	7,2	5,8	-	-	-	-
Курортний збір	0,3	0,4	0,4	-	-	-	-
Туристичний збір*	-	-	-	1,2	1,4	1,5	1,4
Збір за право використання місцевої символіки	0,5	0,6	0,6	-	-	-	-
Збір за видачу дозволів на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг	1,7	1,0	1,4	-	-	-	-
Збір із власників собак	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки**	-	-	-	-	-	0,8	1,3
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності	-	-	-	18,2	21,3	21,5	22,4
Єдиний податок*	-	-	-	72,5	170,6	231,1	268,7
Всього місцевих податків	33,1	32,1	31,7	92,3	193,7	255,2	293,8

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

* До складу місцевих податків і зборів у 2011 році включено єдиний податок, збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності та туристичний збір.

** Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки запроваджено з 1 січня 2012 року

Найбільшу питому вагу у складі місцевих податків і зборів займає єдиний податок, який протягом 2011-2014 рр. збільшився на 196,2 млн грн або 267%. Таке збільшення пояснюється підвищенням рівня мінімальної заробітної плати, а також збільшенням кількості найманих працівників та кількістю суб'єктів господарської діяльності, що обирають спрощену систему оподаткування.

Враховуючи зростання значення місцевих податків і зборів у структурі податкових надходжень зведеного бюджету Запорізької області, слід зазначити, що на ефективність функціонування інституту місцевого оподаткування не впливає рівень економічного та соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Неподаткові надходження займають невелику частку у складі доходів

місцевих бюджетів Запорізької області, проте їх дослідження також впливає на об'єктивність оцінки фінансового забезпечення досліджуваного регіону (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Склад та структура неподаткових надходжень зведеного бюджету
Запорізької області за 2008-2014 рр., млн грн**

Доходи	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Доходи від власності та підприємницької діяльності	32,9	30,7	36,6	8,2	14,4	7,9	12,6
у % до загальної суми	11,8	10,6	10,1	1,9	3,1	1,9	2,7
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного продажу	48,5	49,9	46,1	78,7	67,1	63,7	64,1
у % до загальної суми	17,4	17,3	12,9	18,0	14,4	14,9	13,5
Власні надходження бюджетних установ	195,4	203,6	267,9	336,1	368,6	347,6	388,6
у % до загальної суми	70,1	70,5	74,7	77,0	79,4	81,4	81,9
Інші неподаткові надходження	1,9	4,5	8,4	13,4	14,2	7,6	9,2
у % до загальної суми	0,7	1,6	2,3	3,1	3,1	1,8	1,9
Усього	278,8	288,7	358,5	436,4	464,3	426,9	474,4

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

Протягом 2008–2014 рр. розмір неподаткових надходжень збільшився на 195,6 млн грн або 66,5%. Для неподаткових надходжень місцевих бюджетів Запорізької області, також, як і для місцевих бюджетів України в цілому, є характерним формування неподаткових надходжень за рахунок власних надходжень бюджетних установ, частка яких у загальній структурі неподаткових надходжень у період з 2008 по 2014 рр. зросла з 70,1% до 81,9%.

Поряд з цим слід відмітити негативну тенденцію щодо зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності з 32,9 до 12,6 млн грн, що обумовлено зменшенням доходів від приватизації через завершення приватизаційних процесів у країні. Відповідно, дана ситуація свідчить про те, що місцевим органам влади Запорізької області слід більш ефективно використовувати об'єкти комунальної власності.

Важливою складовою доходів зведеного бюджету Запорізької області є доходи від операцій з капіталом. Це надходження до бюджету, що мобілізуються неподатковим методом, відповідно їх слід розглядати як альтернативне джерело формування доходів місцевих бюджетів.

Протягом аналізованого періоду спостерігається зменшення надходжень від продажу основного капіталу та від продажу землі і нематеріальних активів на 83,0 млн грн та 8,2 млн грн відповідно, що пояснює значною обмеженістю вільних об'єктів ув регіоні, які можуть бути реалізовані (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Склад та структура доходів від операцій з капіталом зведеного бюджету
Запорізької області в 2008-2014 рр., млн грн**

Доходи	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Надходження від продажу основного капіталу	91,7	29,9	27,6	23,7	19,8	11,4	8,7
у % до загальної суми	80,9	66,7	47,5	56,4	68,7	57,9	39,2
Надходження від продажу землі і нематеріальних активів	21,7	14,9	30,4	18,3	9,0	8,3	13,5
у % до загальної суми	19,1	33,2	52,4	43,5	31,2	42,1	60,8
Усього	113,4	44,8	58,1	42,1	28,8	19,7	22,2

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

Щодо надходжень, які формуються за рахунок цільових фондів, то протягом 2008–2014 рр. розмір цільових фондів зведеного бюджету Запорізької області зменшився на 41 млн грн (табл. 2.13).

Таке зменшення обумовлене змінами, які були внесені у Бюджетний кодекс України [16], згідно з якими було відмінено збір за забруднення навколишнього природного середовища, що складав основу наповнення цільових фондів.

Отже, для зведеного бюджету Запорізької області є характерним використання неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та цільових фондів, як другорядних джерел формування фінансових ресурсів, що свідчить про достатньо високий рівень пасивності органів місцевого самоврядування відносно формування власних доходів місцевих бюджетів.

Таблиця 2.13

**Склад і структура цільових фондів зведеного бюджету
Запорізької області за 2008-2014 рр., млн грн**

Роки	Збір за забруднення навколишнього природного середовища		Цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади		Разом
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн
2008	26,1	60,2	17,2	39,8	43,3
2009	47,9	78,1	13,4	21,9	61,3
2010	60,9	90,9	6,1	9,1	66,9
2011	0,0	0,0	5,4	100,0	5,4
2012	-	-	3,6	100,0	3,6
2013	-	-	4,5	100,0	4,5
2014	-	-	2,3	100,0	2,3

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

Основним джерелом формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів Запорізької області є міжбюджетні трансферти, загальний обсяг яких протягом 2008 – 2014 рр. збільшився на 1268,1 млн грн або на 45,5% (табл. 2.14).

Найбільшу питому вагу в загальній структурі трансфертів місцевих бюджетів Запорізької області займають субвенції. Проте слід відмітити, що їх частка у 2014 р. зменшилась на 13,7% порівняно з 2008 р., хоча абсолютні показники даного виду міжбюджетних трансфертів збільшились на 212,2 млн грн.

Щодо дотацій, то протягом 2008 – 2014 рр. їх обсяг збільшився на 18,5%, і на кінець 2014 р. вони збільшились на 508,3 млн грн.

Таблиця 2.14

**Міжбюджетні трансферти зведеного бюджету Запорізької області
в 2008-2014 рр., млн грн**

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Дотації	1667,9	1875,4	2274,9	1644,0	2062,8	2045,9	2176,2
у % до загальної суми	31,0	38,3	35,7	45,2	48,6	51,2	49,5
Субвенції	2008,4	1821,3	2414,1	1895,5	2179,5	1954,7	2220,6
у % до загальної суми	64,2	60,8	62,5	54,8	51,4	48,8	50,5
Кошти, одержані із загального фонду бюджету до бюджету розвитку	150,1	25,8	69,7	0,00	0,00	-	-
у % до загальної суми	4,8	0,9	1,8	0,00	0,00	-	-
Усього	3128,7	2994,1	3864,4	3460,7	4242,3	4000,7	4396,8

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обласної держадміністрації

За даними управління фінансів Запорізької обласної державної адміністрації найбільшу питому вагу у структурі дотацій займає дотація вирівнювання, що одержується з державного бюджету, частка якої на кінець аналізованого періоду складає 82,5% від загального обсягу дотацій. На другому місці знаходяться інші дотації, частка яких на кінець аналізованого періоду складала 5,2%. У свою чергу, найбільшу частку в структурі субвенцій у 2014 р. займає субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям – близько 53% від загального розміру субвенцій. На другому місці знаходиться субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню, яка протягом аналізованого періоду збільшилася на 61%.

У період з 2008 по 2011 рр. для зведеного бюджету Запорізької області було характерним передавати частку коштів, одержаних із загального фонду до бюджету розвитку. Відмова від такої практики обумовлена тим, що з 2011 р. було розширено доходи бюджетів розвитку за рахунок бюджетоутворюючого податку.

Враховуючи достатньо вагоме значення трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів Запорізької області, слід відмітити, що порівняно з іншими регіонами, а також зі зведеним місцевим бюджетом України в цілому, для області є характерним значно нижчий показник питомої ваги міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів (табл. 2.15). Відповідно це свідчить про те, що регіони, які мають більш високий рівень економічного розвитку є менш залежними від фінансової допомоги від центральних органів влади, яка здійснюється у вигляді міжбюджетних трансфертів.

Проаналізувавши дохідну частину зведеного бюджету Запорізької області, можна зробити висновок про нестачу власних джерел надходження у регіоні та наявність певної фінансової залежності місцевої влади від державної.

Витрачання бюджетних коштів яскраво виявляє зміст основних функцій і завдань, які виконують органи державної влади і місцевого самоврядування.

У процесі аналізу видаткової частини зведеного бюджету регіону, зважаючи на те, що бюджет є інструментом перерозподілу ВВП або валового

регіонального продукту (далі – ВРП) між сферами суспільного виробництва та регіонами країни, слід, у першу чергу, проаналізувати співвідношення обсягу видатків місцевих бюджетів Запорізької області з ВРП.

Таблиця 2.15

Питома вага міжбюджетних трансфертів в доходах зведених обласних бюджетів, АРК, міст Києва та Севастополя, %

Регіон	роки							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Україна	63,5	80,0	87,5	49,1	50,1	55,2	52,4	56,4
АРК*	46,0	45,5	46,2	45,3	48,1	44,9	42,5	50,2
Вінницька	60,6	60,3	61,8	63,4	66,6	65,3	63,2	63,6
Волинська	62,8	64,2	68,7	71,5	64,8	73,8	73,9	74,7
Дніпропетровська	30,5	30,6	33,2	36,0	39,2	42,2	36,6	38,3
Донецька**	33,5	35,0	36,7	38,4	45,8	48,3	39,3	46,7
Житомирська	60,0	59,3	62,9	64,7	62,4	66,7	66,8	66,9
Закарпатська	64,2	64,8	69,9	72,8	74,5	75,7	76,6	76,3
Запорізька	38,5	43,3	44,0	46,4	48,8	49,8	47,3	48,6
Івано-Франківська	60,5	69,6	65,5	69,5	70,8	71,4	71,9	73,2
Київська	41,5	39,3	42,4	45,9	51,1	50,8	46,6	50,2
Кіровоградська	59,5	59,8	61,1	62,3	66,5	63,7	61,9	62,1
Луганська**	44,7	44,7	48,5	50,5	54,4	53,6	50,9	56,7
Львівська	52,0	55,0	57,0	59,2	62,7	61,5	62,2	63,2
Миколаївська	50,2	51,4	53,5	56,6	60,6	58,5	59,4	60,5
Одеська	38,2	40,8	43,8	48,4	54,2	54,8	52,6	54,9
Полтавська	44,3	43,9	47,7	47,8	45,2	45,3	45,6	49,1
Рівненська	59,3	62,1	64,9	68,5	65,1	70,4	71,4	72,7
Сумська	54,4	53,2	55,7	57,7	61,0	58,1	58,5	60,5
Тернопільська	68,4	69,3	71,1	72,0	62,8	73,6	73,4	74,8
Харківська	41,4	43,2	45,0	46,8	47,4	49,2	46,7	53,5
Херсонська	58,5	58,9	62,8	64,3	70,6	66,0	66,7	67,4
Хмельницька	61,1	61,7	64,4	66,0	70,2	67,7	66,0	67,2
Черкаська	56,3	55,2	57,2	58,8	62,9	59,3	58,8	61,8
Чернівецька	61,6	69,8	66,0	69,0	61,1	72,2	71,8	73,9
Чернігівська	59,2	59,8	61,3	63,2	62,5	65,0	63,3	64,7
м. Київ	11,8	13,7	10,1	8,9	21,1	41,4	21,9	37,7
м. Севастополь	40,3	38,7	35,4	37,5	32,1	39,9	34,3	34,6

Розраховано за даними [17; 18; 19]

* розраховано в 2014 р. за даними І кв.

** в 2014 р. розраховано без урахування частини зони проведення АТО

Для Запорізької області є характерним поступове зростання частки видатків місцевих бюджетів у ВРП регіону (рис. 2.11).

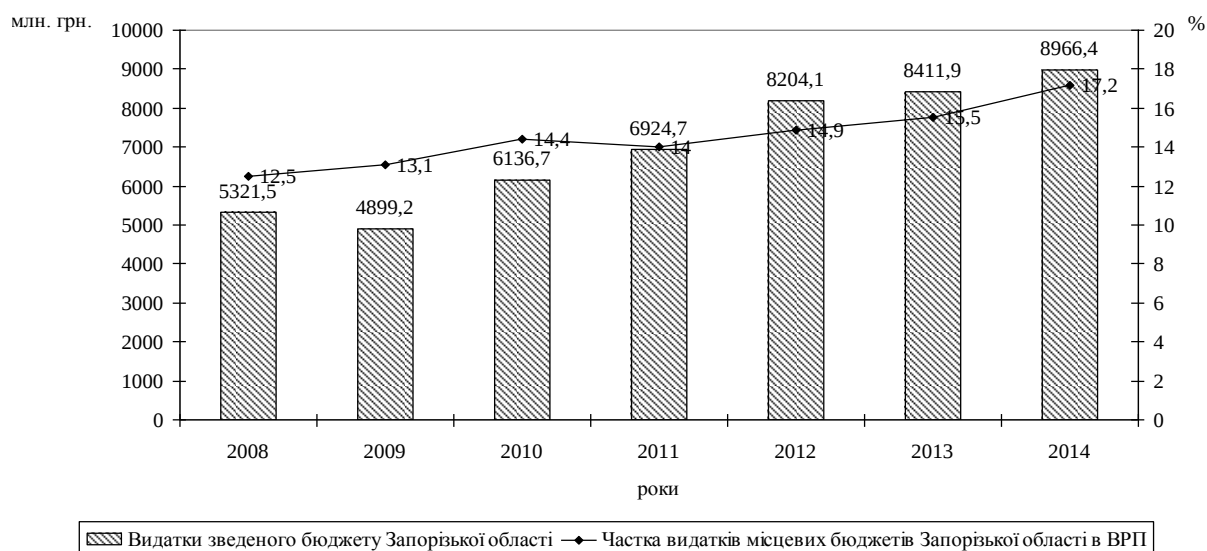

Рис. 2.11. Динаміка частки видатків зведеного бюджету Запорізької області у ВРП
(Розраховано автором за даними [17; 18; 19])

Зростання частки видатків місцевих бюджетів Запорізької області в перерозподілі ВРП регіону свідчить про зростання значення місцевих органів влади в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. Даний висновок, на наш погляд, доцільно підтвердити за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, визначивши вплив видатків місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток регіону. Для цього порівнюємо два взаємозалежні показники: ВРП та видатки зведеного бюджету Запорізької області (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Вихідні дані для побудови кореляційно-регресійної залежності валового регіонального продукту і видатків місцевих бюджетів Запорізької області

Роки	ВРП Запорізької області, млн грн (y)	Видатки місцевих бюджетів Запорізької області, млн грн (x)
2008	42445	5321,5
2009	37446	4899,2
2010	42736	6136,7
2011	49525	6924,7
2012	54828	8204,1
2013	54352	8411,9
2014	52187	8966,4

Побудована кореляційно-регресійна залежність дає можливість визначити зміну обсягу ВРП при зміні обсягу видатків зведеного бюджету:

$$y = 19657,09 + 4,01x \quad (2.1)$$

де y – обсяг ВРП Запорізької області,

x – обсяг видатків зведеного бюджету Запорізької області

У результаті проведення кореляційно-регресійного аналізу можна зробити висновок, що між даними показниками існує прямий тісний зв'язок, адже коефіцієнт множинної кореляції становить 0,943. Коефіцієнт детермінації ($R^2=0,891$) свідчить про те, що зміна величини обсягу ВРП залежить від зміни обсягу видатків зведеного бюджету на 89,1%. Збільшення обсягу видатків зведеного бюджету Запорізької області на 1% приводить до збільшення ВРП на 4,01%.

Таким чином, отримані результати дають підстави стверджувати, що видатки місцевих бюджетів Запорізької області у значній мірі, пропорційно впливають на створений у регіоні ВРП, відповідно видатки місцевих бюджетів впливають на забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Склад, структура і динаміка бюджетних видатків відображає державні, регіональні та місцеві пріоритети соціально-економічного розвитку. Крім того, специфіка функціонування та особлива роль місцевих бюджетів виявляється саме у складі та структурі їхньої видаткової частини. Бюджетні видатки дають можливість розкрити і дослідити економічну сутність місцевих бюджетів, фінансові можливості органів місцевого самоврядування, які мають вирішувати завдання місцевого значення - забезпечувати населення рядом громадських та суспільних послуг, сприяти всебічному і гармонійному розвитку територій.

Також про вплив видатків бюджетів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток території свідчить їх склад та структура (дод. П, табл. П1, П2).

Загальний обсяг видатків зведеного бюджету Запорізької області протягом аналізованого періоду збільшився на 3644,9 млн грн або 59,30%. Найбільшу частку у структурі видатків на кінець 2014 р. займають видатки на освіту (33,1%),

на другому місці знаходяться видатки на охорону здоров'я (23,9%), третє місце займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (23,6%). При цьому слід зауважити, що видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення майже зрівнялись з видатками на охорону здоров'я. Таке збільшення пояснюється значним підвищенням рівня соціальних гарантій та розміру прожиткового мінімуму, як основного соціального стандарту, а також соціальною спрямованістю державного регулювання економіки в Україні.

Позитивною тенденцією слід вважати зменшення в структурі видатків зведеного бюджету Запорізької області видатків на державне управління в період з 2008 по 2014 рр. сума яких зменшилась на 0,7%.

Також доцільно відмітити, що протягом 2008 – 2014 рр. зведений бюджет Запорізької області є бюджетом-донором. У 2014 р. кошти, що передаються до Державного бюджету України зменшились на 96,3 млн грн, або на 0,5% порівняно з 2008 р. Абсолютні та відносні значення даного показника в досліджуваній період значно коливались. Найбільша сума коштів, що передаються до Державного бюджету України зафіксована у 2013 р., а саме: 271,9 млн грн, проте, в загальній структурі найбільша їх частка – 4,2%, зафіксована в 2008 р.

Аналізуючи видатки зведеного бюджету Запорізької області згідно з економічною класифікацією можна зробити висновок, що в період з 2008 по 2014 р. є характерним зростання поточних видатків – 84,3% в 2008 р., 86,1% в 2009 р., 87,8% в 2010 р., 88,0% в 2011 р., 91,7% в 2012 р., 92,9% в 2013 р., 92,4% в 2014 р. Серед поточних видатків переважають видатки на оплату праці та нарахування на неї.

Структура видатків зведеного бюджету Запорізької області за економічною класифікацією свідчить про пріоритетне фінансування простого відтворення виробництва та забезпечення надання громадських послуг. Стрімке зниження інвестиційної складової в структурі видатків місцевих бюджетів призводить до зниження якості надання громадських благ та послуг, що в свою чергу негативно позначається на рівні добробуту членів територіальних громад, а в деяких випадках, як наприклад в системі охорони здоров'я, може призвести до виникнення загроз життю та здоров'ю населення.

Таким чином, дослідження практики здійснення видатків місцевих бюджетів Запорізької області свідчать про достатньо вагому їх роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. Проте в умовах реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів бюджетні видаткові повноваження вимагають кардинальних змін.

Отже, здійснивши аналіз дохідної та видаткової частини зведеного бюджету Запорізької області, було виявлено, що для органів місцевого самоврядування регіону, який має значний економічний та фінансовий потенціал, є характерним зростання їх фінансової залежності від органів державної влади. Враховуючи достатньо вагомe значення видатків місцевих бюджетів у формуванні ВРП регіону, зазначені тенденції негативно впливатимуть на забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку регіону.

2.3. Комплексна оцінка фінансової стійкості зведеного бюджету Запорізької області в умовах децентралізації фінансових ресурсів

На сучасному етапі демократичних перетворень, що пов'язані з децентралізацією фінансових ресурсів в Україні, як уже зазначалось, актуальним питанням є визначення рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів. Дотримуючись запропонованого вище алгоритму оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в рамках підготовчого етапу, було визначено, що в нормах чинної законодавчої бази було задекларовано ряд положень, які спрямовані на посилення процесів децентралізації фінансових ресурсів. Проте аналіз зведеного бюджету Запорізької області свідчить, що фінансові ресурси місцевих органів самоврядування все ще залишаються високо централізованими.

На підтвердження даного висновку доцільно провести оцінку якісних характеристик формування та використання фінансових ресурсів зведеного бюджету Запорізької області, що надасть можливість більш детально

проаналізувати сучасні тенденції та виявити недоліки в розбудові децентралізованої моделі фінансових ресурсів.

Достатньо високий рівень соціально-економічного розвитку Запорізької області спричинено значним економічним, технологічним, науковим, географічним, рекреаційно-курортним та туристичним потенціалом регіону. Проте спираючись на дані аналітично-описової частини до стратегії розвитку Запорізької області [136], слід відмітити, що в посткризовий період спостерігається сповільнення темпів соціально-економічного розвитку Запорізької області. Дана ситуація обумовлена впливом загальнонаціональних та світових тенденцій.

Оцінка соціально-економічного становища Запорізької області на основі групи показників, які безпосередньо пов'язані та впливають на формування та використання коштів органів місцевого самоврядування на тлі загальнонаціональних тенденцій у цілому демонструють неоднозначні тенденції (табл. 2.17).

Враховуючи позитивну динаміку зростання абсолютних обсягів показників даної групи слід звернути увагу на те, що за обсягом ВРП у розрахунку на 1 особу Запорізька область у 2014 р. сягає значення 90% від середнього значення по країні, хоча в 2008 р. даний показник значно перевищував середній по країні. Рівень зареєстрованого безробіття з 2008 по 2014 рр. збільшився на 0,8%, при цьому найбільша його частка зафіксована в 2009 р., що обумовлено наслідками світової фінансової кризи. Дані тенденції зумовлені стрімким спадом рівня промислового виробництва в регіоні, сповільненням темпів розвитку економіки країни внаслідок фінансової кризи, наростаючою політичною кризою тощо.

Щодо розміру середньомісячної заробітної плати найманих працівників, то в Запорізькій області даний показник у 2014 р. збільшився майже на 53% порівняно з 2008 р. Крім того, рівень середньомісячної заробітної плати найманих працівників в Запорізькій області в досліджуваний період коливався в межах від 96% до 100% середнього значення по Україні.

Таблиця 2.17

**Група показників, що характеризують соціально-економічний розвиток
Запорізької області в період з 2008 по 2014 рр.**

Показники	Роки							Відхилення +,-
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
ВРП у розрахунку на 1 особу, грн.	23232	20614	23657	23987	24465	30445	29400	+6168
<i>Запорізька область у порівнянні з середньоукраїнським значенням</i>	<i>1,13</i>	<i>1,03</i>	<i>1,00</i>	<i>0,84</i>	<i>0,95</i>	<i>0,91</i>	<i>0,90</i>	<i>-0,23</i>
Рівень зареєстрованого безробіття, % до населення працездатного віку (на 1 січня)	2,0	3,2	2,4	2,3	1,8	2,2	2,8	+0,8
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	1812	1843	2187	2606	2927	3142	3432	+1620
<i>Запорізька область у порівнянні з середньоукраїнським значенням</i>	<i>1,00</i>	<i>0,96</i>	<i>0,98</i>	<i>0,99</i>	<i>0,97</i>	<i>0,96</i>	<i>0,99</i>	<i>-0,01</i>
Доходи зведеного бюджету на 1 особу з урахуванням трансфертів, грн.	3291,4	3162,8	3933,5	4054,9	4754,9	4747,4	5110,0	+1818,6
<i>Запорізька область у порівнянні з середньоукраїнським значенням</i>	<i>1,16</i>	<i>1,10</i>	<i>1,13</i>	<i>1,01</i>	<i>0,96</i>	<i>0,98</i>	<i>0,95</i>	<i>- 0,21</i>
Доходи зведеного бюджету на 1 особу без урахування трансфертів, грн.	1579,0	1526,9	1805,5	2139,4	2391,5	2500,4	2627,2	+1048,2
<i>Запорізька область у порівнянні з середньоукраїнським значенням</i>	<i>1,01</i>	<i>1,00</i>	<i>1,02</i>	<i>1,12</i>	<i>1,08</i>	<i>1,07</i>	<i>1,11</i>	<i>+0,1</i>
Витрати зведеного бюджету на 1 особу, грн.	2705,6	2595,9	3291,5	3760,5	4450,3	4724,5	5063,2	+2357,6
<i>Запорізька область у порівнянні з середньоукраїнським значенням</i>	<i>0,89</i>	<i>0,87</i>	<i>0,94</i>	<i>0,94</i>	<i>0,91</i>	<i>0,97</i>	<i>0,96</i>	<i>- 0,07</i>

(розроблено автором на основі аналітично-описової частини до стратегії розвитку Запорізької області)

Доходи зведеного бюджету на 1 особу без урахування міжбюджетних трансфертів з 2008 по 2014 рр. перевищують середнє значення даного показника по Україні майже на 10%. У свою чергу, доходи місцевих бюджетів в розрахунку на 1 особу з урахуванням міжбюджетних трансфертів у Запорізькій області порівняно з середнім значенням для України зменшились на 21%. Дана тенденція свідчить, що в Запорізькій області знижується рівень фінансової залежності органів місцевого самоврядування. Відповідно це позитивно вплинуло і на використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, адже видатки зведеного бюджету Запорізької області в розрахунку на 1 особу майже досягли середньо українського значення.

Отже, враховуючи той факт, що обсяг виробленого ВРП в розрахунку на 1 особу, розмір середньомісячної заробітної плати найманих працівників у регіоні зменшились порівняно з середньоукраїнським значенням, а рівень безробіття в Запорізькій області має стійку тенденцію до зростання, обсяг доходів та видатків зведеного бюджету Запорізької області в розрахунку на 1 особу майже досяг середнього показника по Україні. Окреслена тенденція свідчить про наявність достатнього фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування регіону відносно формування доходів місцевих бюджетів.

Відповідно проаналізуємо групу показників, що характеризують структуру доходів місцевих бюджетів (табл. 2.18).

У період з 2008 по 2014 рр. в загальній структурі доходів місцевих бюджетів Запорізької області значно зросла частка доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, а саме на 25%. Дана тенденція свідчить про збільшення обсягу делегованих органам місцевого самоврядування повноважень від вищих органів влади.

Таблиця 2.18

**Група показників, що характеризують структуру доходів зведеного бюджету
Запорізької області в період з 2008 по 2014 рр.**

Показники	роки							Відхилення +,-
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів/ Загальна сума доходів місцевого бюджету	0,09	0,09	0,08	0,09	0,24	0,33	0,34	0,25
Доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів/ Загальна сума доходів місцевого бюджету	0,39	0,39	0,38	0,43	0,26	0,19	0,18	-0,21
Місцеві податки і збори / Загальна сума податкових надходжень місцевого бюджету	0,01	0,01	0,01	0,03	0,05	0,06	0,07	0,06
Місцеві податки і збори / Загальна сума доходів місцевого бюджету	0,006	0,006	0,004	0,013	0,023	0,03	0,03	0,024
Доходи загального фонду місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	0,83	0,88	0,87	0,90	0,90	0,91	0,93	0,1

Закінчення табл. 2.18

Доходи спеціального фонду місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	0,17	0,12	0,13	0,10	0,10	0,09	0,07	-0,1
Доходи бюджету розвитку місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	0,05	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	-0,04
Доходи бюджету розвитку місцевого бюджету / Доходи спеціального фонду місцевого бюджету	0,24	0,09	0,14	0,21	0,20	0,13	0,18	-0,06
Субвенції / Загальна сума доходів місцевого бюджету	0,33	0,32	0,34	0,26	0,26	0,23	0,25	-0,08
Субвенції / Загальна сума міжбюджетних трансфертів	0,64	0,61	0,62	0,55	0,51	0,51	0,49	-0,15
Дотації / Загальна сума міжбюджетних трансфертів	0,31	0,38	0,36	0,45	0,49	0,49	0,51	0,2
Дотації / Загальна сума доходів місцевого бюджету	0,16	0,20	0,19	0,21	0,24	0,24	0,24	0,08

Розраховано автором за даними департаменту фінансів Запорізької обласної державної адміністрації

Щодо частки доходів, які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, то в загальній структурі доходів місцевих бюджетів Запорізької області вони мали тенденцію до зменшення. З 2008 по 214 рр. їх частка зменшилась на 21%. Слід зауважити, що сума коштів II кошика матеріалізує вимоги представників органів місцевого самоврядування. Відповідно зміни порядку формування доходів місцевих бюджетів не дозволили викоринити проблему фінансової залежності органів місцевого самоврядування від фіскальних рішень вищих органів влади що, знижує їх ініціативність у мобілізації коштів та пошуку власних резервів наповнення місцевих бюджетів.

Як вже зазначалось, у результаті реалізації податкової реформи в Запорізькій області місцеві податки і збори дещо зміцнили свою фіскальну значимість та в загальній структурі податкових надходжень складають 7%, проте даний вид податкових надходжень все ж таки має другорядне значення.

Аналізуючи показники, які характеризують здатність та можливість органів місцевого самоврядування формувати кошти на забезпечення соціально-економічного розвитку територій, зауважимо, що для місцевих бюджетів Запорізької області є характерним значне зниження частки доходів бюджету

розвитку в загальній структурі доходів місцевих бюджетів. Даний показник в період з 2008 по 2014 рр. зменшився на 0,04 одиниці та в 2014 р. становив 0,01 одиниці. Тобто доходи бюджету розвитку в 2014 р. в загальній структурі доходів місцевих бюджетів Запорізької області зменшились до 1%. Крім того, в досліджуваний період значно зменшується значення коефіцієнта, що характеризує частку спеціального фонду місцевих бюджетів у загальній структурі доходів місцевих бюджетів Запорізької області, а саме даний показник зменшився на 0,1 одиницю або на 10%.

Отже, можна зробити висновок, що в результаті реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів пріоритетним є розподіл дохідних джерел місцевих бюджетів на користь загального фонду. Відповідно, зазначені тенденції негативно позначаються на рівні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, знижується якість громадських благ та послуг, а також посилюється рівень фінансової залежності органів місцевого самоврядування від органів влади вищого рівня в рамках забезпечення видатків розвитку.

Позитивним моментом у рамках реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів для місцевих бюджетів Запорізької області є зниження в період з 2008 по 2014 рр. значення коефіцієнтів, що характеризують частку субвенцій як в загальній структурі доходів місцевих бюджетів, так і в структурі міжбюджетних трансфертів. Дані тенденції свідчать про зниження рівня фінансової залежності органів місцевого самоврядування Запорізької області від цільової державної підтримки. Проте в цілому для місцевих бюджетів Запорізької області, яка має достатньо високий економічний та фінансовий потенціал, все ж таки є характерним значна залежність у формуванні фінансових ресурсів від фінансової допомоги з державного бюджету.

Аналізуючи показники структури видатків простежується тенденція до щорічного збільшення частки поточних видатків зведеного бюджету Запорізької області, які в період з 2008 р. по 2014 р. збільшились на 21% і з 2013 р. становлять понад 90% загальної суми видатків зведеного бюджету (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

**Група показників, що характеризують структуру видатків зведеного
бюджету Запорізької області в період з 2008 по 2014 рр.**

Показники	Роки							Відхилення
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	+, -
Видатки соціального значення / Загальна сума видатків місцевого бюджету	0,16	0,20	0,21	0,22	0,22	0,26	0,24	0,08
Капітальні видатки / Загальна сума видатків місцевого бюджету	0,13	0,04	0,06	0,05	0,01	0,03	0,07	-0,06
Поточні видатки / Загальна сума видатків місцевого бюджету	0,71	0,75	0,73	0,74	0,77	0,92	0,92	0,21

Розраховано автором за даними департаменту фінансів Запорізької обласної державної адміністрації

Слід відмітити, що зазначені тенденції обумовлені соціальною спрямованістю державного регулювання економіки та постійним зростанням обсягу делегованих місцевим органам самоврядування повноважень.

Щодо капітальних видатків, то в 2014 р. в загальній структурі видатків зведеного бюджету Запорізької області вони становили 7%. При цьому в період з 2008 по 2012 р. капітальні видатки зменшились з 13% до 1%, що свідчить про відсутність у органів місцевого самоврядування Запорізької області можливості забезпечувати соціально-економічний розвиток територіальних громад.

Наступним етапом комплексної оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів є безпосередньо розрахунок бюджетних коефіцієнтів, що характеризують фінансову стійкість зведеного бюджету Запорізької області (табл. 2.20).

Важливою складовою комплексної оцінки є визначення порогових значень коефіцієнтів фінансової стійкості, що дозволить визначити тип фінансової стійкості місцевих бюджетів якого, було досягнуто в результаті реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів.

Таблиця 2.20

Група показників, що характеризують рівень фінансової стійкості зведеного бюджету Запорізької області в період з 2008 по 2014 рр.

Показники	Роки							Відхилення +,-
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Коефіцієнт самостійності	0,40	0,39	0,38	0,45	0,27	0,19	0,18	-0,22
Коефіцієнт бюджетного покриття	0,62	0,55	0,52	0,54	0,31	0,29	0,28	-0,34
Коефіцієнт податкової самостійності	0,78	0,79	0,79	0,79	0,80	0,79	0,81	0,03
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості	0,99	0,99	1,03	1,13	1,14	0,92	0,94	-0,05
Коефіцієнт дотаційності	0,52	0,52	0,54	0,47	0,50	0,47	0,49	-0,03
Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету	0,14	0,12	0,11	0,12	0,29	0,27	0,30	0,16

Розраховано автором за даними департаменту фінансів Запорізької обласної державної адміністрації

Методика віднесення бюджету до певного типу стійкості, яка була запропонована Г. Поляком [117], на наш погляд, не може бути використана в Україні, адже вона пристосована до умов федеративної країни. Оскільки Україна є унітарною державою, місцеві бюджети не можуть бути повністю фінансово самостійними та незалежними, хоча органи місцевого самоврядування мають прагнути досягти максимально можливого рівня. Це необхідно враховувати при визначенні типу фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Таким чином, спираючись на наукові напрацювання вітчизняних учених [27, с. 114 – 115; 75, с. 136 – 138; 170, с. 98] та враховуючи сучасні особливості реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів, визначимо порогові значення коефіцієнтів фінансової стійкості місцевих бюджетів (табл. 2.21).

Так, коефіцієнт бюджетного покриття демонструє відповідність власних доходів місцевих бюджетів і повноважень, покладених на органи місцевого самоврядування. Зазначений коефіцієнт відображає вимоги, задекларовані в ст. 9 п. 2 Європейської хартії місцевого самоврядування [52], а саме: обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає повноваженням, передбаченим Конституцією або законом.

Таблиця 2.21

Порогові значення показників фінансової стійкості місцевих бюджетів

Показники	Тип фінансової стійкості			
	абсолютна	нормальна	нестійка	кризова
Коефіцієнт бюджетного покриття	вище 0,7	від 0,7 до 0,5	від 0,5 до 0,2	нижче 0,2
Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету	нижче 0,3	від 0,3 до 0,5	від 0,5 до 0,6	вище 0,6
Коефіцієнт дотаційності	нижче 0,3	від 0,3 до 0,5	від 0,5 до 0,6	вище 0,6
Коефіцієнт самостійності	вище 0,7	від 0,7 до 0,5	від 0,5 до 0,3	нижче 0,3
Коефіцієнт податкової самостійності	вище 0,6	від 0,6 до 0,5	від 0,5 до 0,2	нижче 0,2
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості	= 1	від 1 до 0,9	від 0,9 до 0,5	нижче 0,5
Інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості місцевих бюджетів	вище 0,7	від 0,7 до 0,5	від 0,5 до 0,3	нижче 0,3

розроблено автором на основі [27; 75; 170])

Відповідно, сутність даного показника знайшла відображення в принципі збалансованості, який визначено в Бюджетному кодексі України [16]. Враховуючи інтереси органів місцевого самоврядування та державних органів влади в забезпеченні ряду громадських благ та послуг доцільно встановити оптимальну межу, яка відповідала би абсолютній фінансовій стійкості, вище 0,7, що відображатиме високий рівень фінансової незалежності місцевої влади при забезпеченні покладених на них видаткових повноважень; нормальний рівень фінансової стійкості від 0,7 до 0,5; нестійкий – від 0,5 до 0,2; кризовий – нижче 0,2.

Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету відображає міру впливу державної влади на формування доходів місцевих бюджетів, оскільки між значенням чисельника і сумою трансфертів, переданих до державного бюджету або одержаних з державного бюджету, існує прямо пропорційна залежність [27, с. 115]. Відповідно, якщо значення даного коефіцієнта буде меншим ніж 0,3, то це свідчитиме про реальне забезпечення децентралізації фінансових ресурсів на рівні місцевих бюджетів. Коливання коефіцієнта вилучення коштів до державного бюджету в межах від 0,3 до 0,5 свідчитиме про нормальний рівень фінансової стійкості, адже в загальній структурі доходів місцевих бюджетів більша частка припадатиме на власні доходні джерела, що узгоджує інтереси

місцевих та державних органів влади. Значення коефіцієнта від 0,5 до 0,6 відображатиме зниження зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходної бази за умов діючого підходу до фінансового вирівнювання розвитку територій та зростанням обсягів міжбюджетних трансфертів, що відповідатиме не стійкому стану, а в разі значення цього показника вище 0,6, свідчитиме про значну фінансову залежність органів місцевого самоврядування від фінансових ресурсів загальнодержавного значення.

У свою чергу, коефіцієнт дотаційності відображає міру залежності органів місцевого самоврядування від фінансової допомоги органів влади вищого рівня. Враховуючи закріплення на законодавчому рівні норм та положень, що спрямовані на посилення процесів децентралізації фінансових ресурсів частка міжбюджетних трансфертів у загальній структурі доходів місцевих бюджетів повинна зменшуватись. Тому пропонуємо, при значенні даного показника в межах до 0,3, визначати фінансовий стан бюджету, як абсолютно стійкий, оскільки в умовах децентралізації фінансових ресурсів за рахунок міжбюджетних трансфертів фінансуються виключно делеговані повноваження. Нормальному типу фінансової стійкості відповідають значення даного показника в межах від 0,3 до 0,5, що свідчить про певну потребу в фінансовому вирівнюванні для ліквідації дисбалансів у рівні розвитку адміністративно-територіальних одиниць, які цілком природно виникають в країнах з унітарним державним устроєм. Коливання коефіцієнта дотаційності в межах від 0,5 до 0,6 свідчить про високий рівень фінансової залежності органів місцевого самоврядування від влади вищого рівня. Значення даного показника більше ніж 0,6 свідчить про фінансову неспроможність певної адміністративно-територіальної одиниці.

Коефіцієнт фінансової самостійності – показує міру залежності фінансових можливостей місцевих органів самоврядування при формуванні доходів місцевих бюджетів. Оптимальне значення коефіцієнта самостійності, який характеризує бюджет, як абсолютно стійкий, визначено в розмірі вище 0,7, оскільки, вважаємо, що місцеві бюджети в умовах децентралізації фінансових ресурсів повинні майже повністю фінансуватися за рахунок власних коштів, акумульованих на

відповідній території. Оскільки пропонується розглядати чотири типи фінансової стійкості: абсолютна, нормальна, нестійка та кризисна, то, відповідно, порогові значення їх характеристик пропонується встановити в розмірі: нормальний тип фінансової стійкості від 0,7 до 0,5; нестійкий тип фінансової стійкості від 0,5 до 0,3; кризовий тип визначається при значенні коефіцієнта менше, ніж 0,3.

Коефіцієнт податкової самостійності відображає взаємозв'язок між обсягом податків, які збираються на відповідній території, та доходами місцевих бюджетів. Згідно з нормами Європейської Хартії про місцеве самоврядування [52], більша частина власних фінансових ресурсів повинна акумулюватися за рахунок місцевих податків і зборів, але для України цей показник є незначним. Відповідно при розрахунку даного показника враховувались всі податкові надходження, що зараховувались до II кошика доходів місцевих бюджетів. Отже враховуючи положення Європейської хартії про місцеве самоврядування, слід зазначити, що для абсолютно стійкого бюджету доцільно встановити значення даного показника на рівні більше 0,6; для нормального типу – від 0,6 до 0,5; для нестійкого – від 0,5 до 0,2; для кризового – нижче 0,2.

Коефіцієнт бюджетної забезпеченості відображає долю товарів та послуг, яка припадає на кожного мешканця регіону. Оскільки розрахунок даного коефіцієнта не дасть об'єктивної відповіді на запитання: чи оптимальний розмір бюджетної забезпеченості у відповідному регіоні, його слід порівнювати з аналогічним показником інших регіонів держави, тому оптимальний варіант значення буде дорівнювати 1, тобто відсутності різниці між бюджетною забезпеченістю серед регіонів України [27, с. 117]. Відповідно, враховуючи зазначене, пропонується: коефіцієнт бюджетної забезпеченості при абсолютній фінансовій стійкості повинен дорівнювати 1; при нормальному рівні фінансової стійкості значення даного показника повинно бути вищим за 0,9; при нестійкому рівні може коливатись в межах від 0,5 до 0,9; при кризовому типі фінансової стійкості зазначений показник знаходиться в межах менше ніж 0,5.

Характеризуючи порогові значення інтегрального показника фінансової стійкості місцевих бюджетів, слід зазначити, що ряд науковців нормальним

фінансовим станом бюджету пропонує вважати такий, при якому інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості бюджету становить 0,7–0,8. Найбільш бажаним є наближення такого коефіцієнта якомога ближче до 1 [170]. Проте, враховуючи особливості реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів, економічні реалії та державний устрій України досягти абсолютного рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів, на сьогоднішній день, є неможливим.

Для узагальнюючої оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів Запорізької області та виявлення загальних тенденцій, розрахуємо інтегральний показник фінансової стійкості з урахуванням ваги кожного з показника даної групи.

При встановленні ваги кожного з коефіцієнтів фінансової стійкості скористаємось параметрами, визначеними Н. Старостенко [152], яка пропонує використовувати шкалу значень ваги від 0,1 до 0,2 (табл. 2.22).

На основі отриманих даних графічно зобразимо оцінку фінансової стійкості зведеного бюджету Запорізької області (рис. 2.12).

Таблиця 2.22

Вага коефіцієнтів фінансової стійкості

Коефіцієнт фінансової стійкості	Вага
Коефіцієнт самостійності	0,2
Коефіцієнт бюджетного покриття	0,2
Коефіцієнт податкової самостійності	0,2
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості	0,2
Коефіцієнт дотаційності	0,1
Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету	0,1

Джерело: [152]

З рис. 2.12 видно, що інтегральний показник фінансової стійкості місцевих бюджетів Запорізької області протягом 2008-2014 рр. знаходився в межах нормального типу фінансової стійкості. При цьому слід зауважити, що в 2013 та 2014 рр. значення інтегрального показника майже сягнуло найнижчого порогового значення нормального типу фінансової стійкості місцевого бюджету.

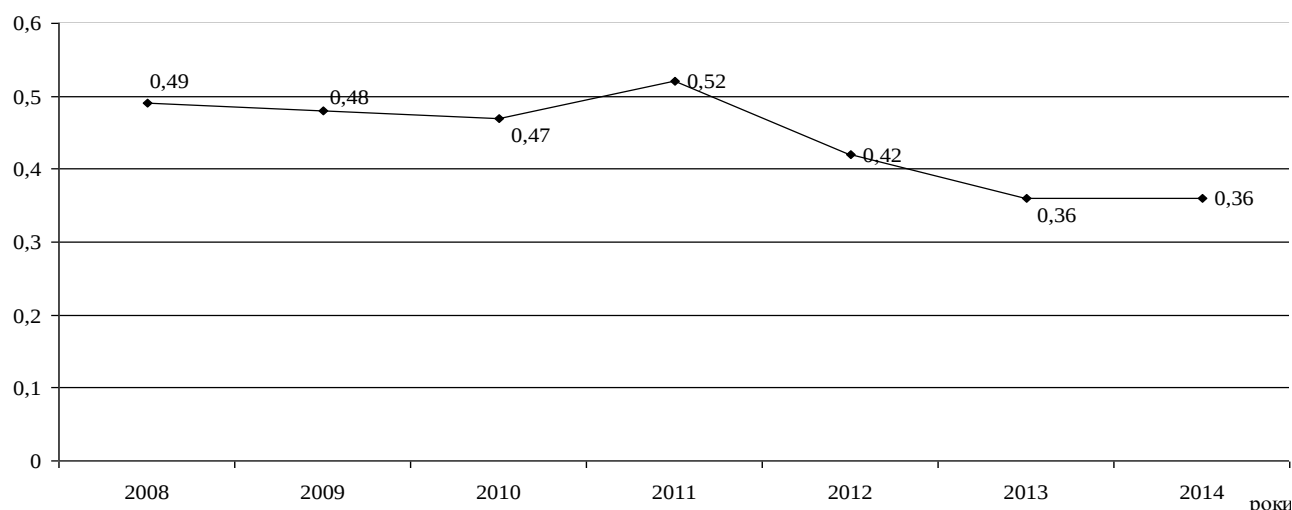

Рис. 2.12. Динаміка інтегрального показника фінансової стійкості зведеного бюджету Запорізької області протягом 2008-2014рр.

Для того, щоб переконатися у достовірності отриманих результатів, проведемо оцінку фінансової стійкості місцевих бюджетів (табл. 2.23), використовуючи матрицю параметрів, яку запропонувала О. Крук, що детально описана у першому розділі. Для аналізу будемо використовувати бюджетні показники фінансової стійкості.

Таблиця 2.23

Визначення фінансової стійкості Запорізької області у 2014 році

Назва показника	Критичні значення	Значення параметру у матриці	Критичні значення	Значення параметру у матриці	Фактичні значення
1	2	3	4	5	6
Оцінка бюджетної самостійності					
Коефіцієнт самостійності	$\geq 0,5$	1	$< 0,5$	0	0,18
Коефіцієнт податкової самостійності	$\geq 0,5$	1	$< 0,5$	0	0,81
Тривимірний показник S_x	-	1	-	0	1
Оцінка бюджетної забезпеченості					
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості	$\geq 0,9$	1	$< 0,9$	0	0,94

Закінчення табл. 2.23

1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт дотаційності	$\leq 0,2$	1	$> 0,2$	0	0,49
Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету	$\leq 0,2$	1	$> 0,2$	0	0,3
Тривимірний показник S_y	-	1	-	0	1
Оцінка бюджетної збалансованості					
Коефіцієнт бюджетного покриття	$\geq 0,6$	1	$< 0,6$	0	0,28
Тривимірний показник S_z	-	1	-	0	0

Таким чином, на основі даних, наведених у табл. 2.26, складемо матрицю параметрів, значення якої дорівнюють 0 або 1 залежно від виконання заданих умов відповідності бюджетних коефіцієнтів критичним значенням. На основі складеної матриці визначимо тип фінансової стійкості зведеного бюджету Запорізької області в 2014 р.

Згідно з табл. 1.9, яка наведена у першому розділі дисертації, Запорізька область характеризується нормальним рівнем фінансової стійкості, що свідчить про деякі проблеми з фінансуванням видатків за рахунок власних джерел, тому у регіоні виникає потреба у залученні додаткових ресурсів, які перераховуються на довготривалій основі, що в перспективі дозволить стабілізувати його стан та динамічно розвиватися. Також слід додати, що для цього типу фінансової стійкості необхідно розробляти стратегію стабільного розвитку (нарощування бюджетних можливостей), яка передбачає активізацію роботи органів місцевого самоврядування з розширення податкових та неподаткових джерел формування дохідної частини бюджету за рахунок виявлення резервів та використанні альтернативних джерел формування фінансових ресурсів органів місцевої влади.

Висновки до розділу 2

Проведений в роботі аналіз проблем формування і функціонування місцевих бюджетів в Україні дозволив зробити низку висновків.

1. В період з 2008 по 2014 рр. частка податкових надходжень місцевих бюджетів у ВВП коливалась на рівні від 5,4 % до 6,2 %, місцеві податки і збори у ВВП в даний період збільшились з 0,08 % до 0,5 %. Якщо враховувати тільки місцеві податки і збори, то ситуація в Україні є найгіршою у порівнянні з усіма країнами ОЕСР, оскільки частка місцевих податків і зборів у ВВП є замалою. За таких умов говорити про фінансову децентралізацію досить складно. Інститут місцевого оподаткування, навіть після реформування все ще не відповідає вимогам Європейської хартії про місцеве самоврядування щодо формування фінансових ресурсів. Формально вимоги закріплені у даному законодавчому акті дійсно виконується, однак на практиці частина фінансових ресурсів місцевого самоврядування, що формується за рахунок місцевих податків і зборів є не значною і не гарантує зміцнення фінансових основ органів місцевого самоврядування. При цьому допомога, якої регіони потребують з державного бюджету, значно більша за його можливості. У цьому полягає одна з основних проблем міжбюджетних відносин, яка ускладнюється множинністю фінансових потоків у обох напрямках (дотації, субвенції, взаємні розрахунки, інвестиційні й кредитні програми та ін.).

У загальній структурі видатків місцевих бюджетів України домінують видатки, спрямовані на забезпечення делегованих повноважень. Крім того, органи місцевого самоврядування змушені направляти на фінансування делегованих повноважень частину власних фінансових ресурсів, оскільки в результаті невідповідності розрахункових показників Міністерства фінансів України та фактичної потреби у фінансових ресурсах залишаються не забезпеченими або частково забезпеченими власні видаткові повноваження органів місцевого самоврядування, переважно за рахунок недофінансування капітальних видатків.

Це свідчить про те, що місцеві бюджети України є «бюджетами проїдання», адже обсяг фінансових ресурсів, що спрямовується на фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку територій, є недостатнім.

2. Аналіз формування і використання зведеного бюджету Запорізької області свідчить, що Аналіз доходів зведеного бюджету Запорізької області протягом 2008-2014 рр. свідчить, що найбільшу питому вагу в його доходах мають трансферти. Разом із трансфертами основу формування фінансових ресурсів зведеного бюджету Запорізької області становлять податкові надходження.

У результаті кореляційно-регресійного аналізу встановлено, що зміна величини обсягу валового регіонального продукту залежить від зміни обсягу видатків зведеного бюджету Запорізької області на 89,1 %, а збільшення обсягу видатків зведеного бюджету на 1% приводить до збільшення ВРП на 4,01 %.

Для Запорізької області, також як і для України в цілому, характерне динамічне зростання частки місцевих податків і зборів у загальній структурі податкових надходжень місцевих бюджетів. Виявлено, що для органів місцевого самоврядування Запорізького регіону, який має значний економічний та фінансовий потенціал, характерне зростання фінансової залежності місцевих бюджетів від державного. З урахуванням достатньо вагомого значення видатків місцевих бюджетів у формуванні валового регіонального продукту зазначені тенденції негативно впливатимуть на забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку регіону.

3. В роботі на основі наукових напрацювань вітчизняних учених та з урахуванням сучасних особливостей реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів, запропоновано порогові значення коефіцієнтів рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів. Комплексна оцінка результатів соціально-економічного розвитку Запорізького регіону протягом 2008-2014 рр. за запропонованим методичним підходом до оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів показала, що разом із зміцненням основних показників, які характеризують соціально-економічний розвиток регіону, відбувається послаблення фінансових можливостей органів місцевого

самоврядування. Для визначеного типу фінансової стійкості необхідно розробляти стратегію стабільного розвитку (нарощування бюджетних можливостей), яка передбачає активізацію роботи органів місцевого самоврядування з розширення податкових і неподаткових джерел формування дохідної частини бюджету за рахунок виявлення резервів і використання альтернативних джерел формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Основні результати другого розділу дисертації висвітлені в наукових працях: [34; 37; 38; 39; 40; 41; 92].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

3.1. Розробка системи інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів

Найважливішим проявом демократії в державі є наявність органів місцевого самоврядування, здатних забезпечити ефективне функціонування адміністративно-територіальних одиниць та бути фінансово спроможними у вирішенні соціально-економічних питань.

Значимим кроком у напрямі посилення процесів децентралізації фінансових ресурсів та реалізації політики фінансової децентралізації в цілому було прийняття Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка розроблена відповідно до положень Європейської хартії про місцеве самоврядування [52] на основі пропозицій вітчизняних та міжнародних експертів та за погодженням з представниками асоціацій органів місцевого самоврядування (рис. 3.1).

Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [134] та Плану заходів щодо її реалізації [127], до основних завдань політики децентралізації фінансових ресурсів слід віднести:

створення матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних та делегованих повноважень;

розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, а також у системі органів місцевого самоврядування згідно з принципом субсидіарності.

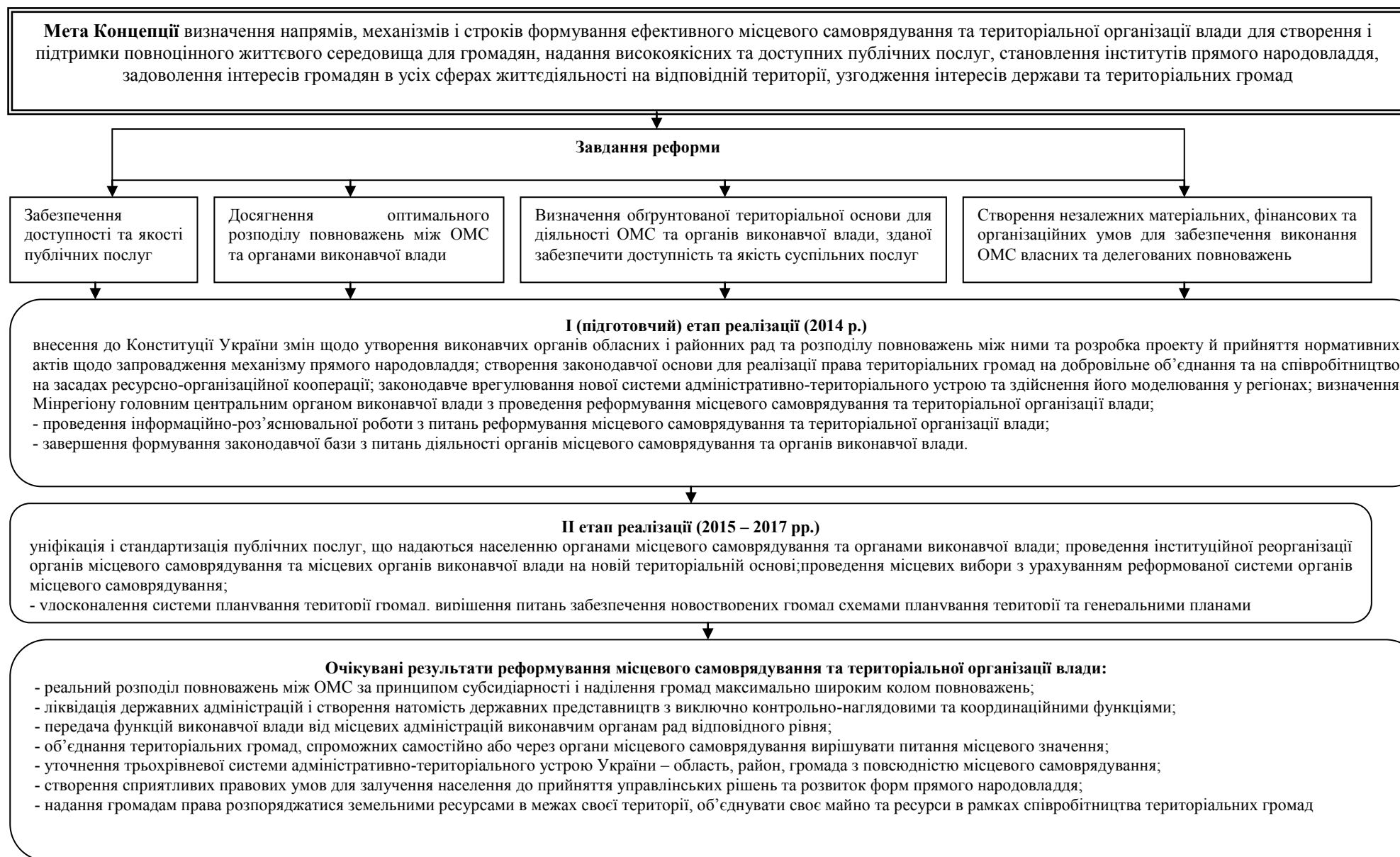

Рис. 3.1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [134]

На підготовчому етапі реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [134] виконано значну частину поставлених завдань. Передусім результатом практичної імплементації урядових ініціатив у напрямі посилення процесів децентралізації фінансових ресурсів, що передбачало зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, реформування системи міжбюджетних відносин, стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин» [120] та Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» [122]. Відповідно до положень, зазначених законодавчих актів докорінно змінено систему фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування та впорядковано підходи до її організації.

За попередніми розрахунками Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України в результаті реалізації реформи в напрямі децентралізації фінансових ресурсів прогнозується зростання ресурсів місцевих бюджетів більш ніж на 30 млрд. грн. Крім того, зазначені зміни забезпечать синергетичний ефект, і доходи місцевих бюджетів зростуть у два-три рази, що надасть у розпорядження органів місцевого самоврядування ресурси для вирішення питань розвитку громад [20].

Проявом реалізації бюджетної та податкової реформ у напрямі децентралізації фінансових ресурсів, як вже зазначалось, є зростання рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів, адже розширення податкових надходжень, посилення інституту місцевого оподаткування, а також зміна системи міжбюджетних відносин спрямовані на зміцнення фінансових основ та зростання рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Проте в умовах сьогодення визначити рівень фінансової стійкості та проаналізувати результати реалізації бюджетно-податкової реформи, спираючись на запропонований в I розділі дисертації алгоритм комплексної оцінки децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів, є неможливим, оскільки ряд ключових показників та категорій або виключено з обігу, або зазнали

кардинальних змін.

Таким чином, методика оцінки відносних показників фінансової стійкості місцевих бюджетів вимагає модернізації з урахуванням сучасних особливостей побудови системи міжбюджетних відносин.

Щодо коефіцієнта дотаційності, то в результаті реалізації реформи міжбюджетних відносин його сутність дещо змінилась. Окрім того, що даний коефіцієнт відображає міру залежності органів місцевої влади від фінансування з державного бюджету, він також свідчить про рівень забезпеченості делегованих видаткових повноважень. Адже в результаті реалізації реформи основними видами трансфертів, на сьогоднішній день, є освітня субвенція, медична субвенція та субвенція на підготовку робітничих кадрів, що передаються органам місцевого самоврядування з метою фінансового забезпечення делегованих повноважень.

Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету потребує найбільшого аналізу та модернізації, адже в результаті реформування системи міжбюджетних відносин систему горизонтального вирівнювання було кардинально змінено.

У новій трансфертній політиці інструментом підвищення фіскальної спроможності місцевих бюджетів виступає базова дотація. Основними джерелами формування коштів базової дотації є надходження від стягнення загальнодержавних податків та зборів, що зараховуються до загального фонду державного бюджету.

Головними компонентами базової дотації є обсяг коштів для вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районів та об'єднаних територіальних громад по ПДФО та обласних бюджетів щодо податку на прибуток підприємств. Тобто визначення дохідної спроможності ґрунтується на індексі відносної податкоспроможності, який розраховується окремо для ПДФО та податку на прибуток підприємств.

Згідно зі ст. 99 Бюджетного кодексу України індекс податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності зведеного бюджету міста

обласного значення, об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, районного бюджету порівняно з аналогічним середнім показником по всіх зведених бюджетах міст обласного значення, районів і об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, в Україні у розрахунку на одну людину.

У основу механізму горизонтального вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів було покладено методику «зрізання вершин» (рис. 3.2).

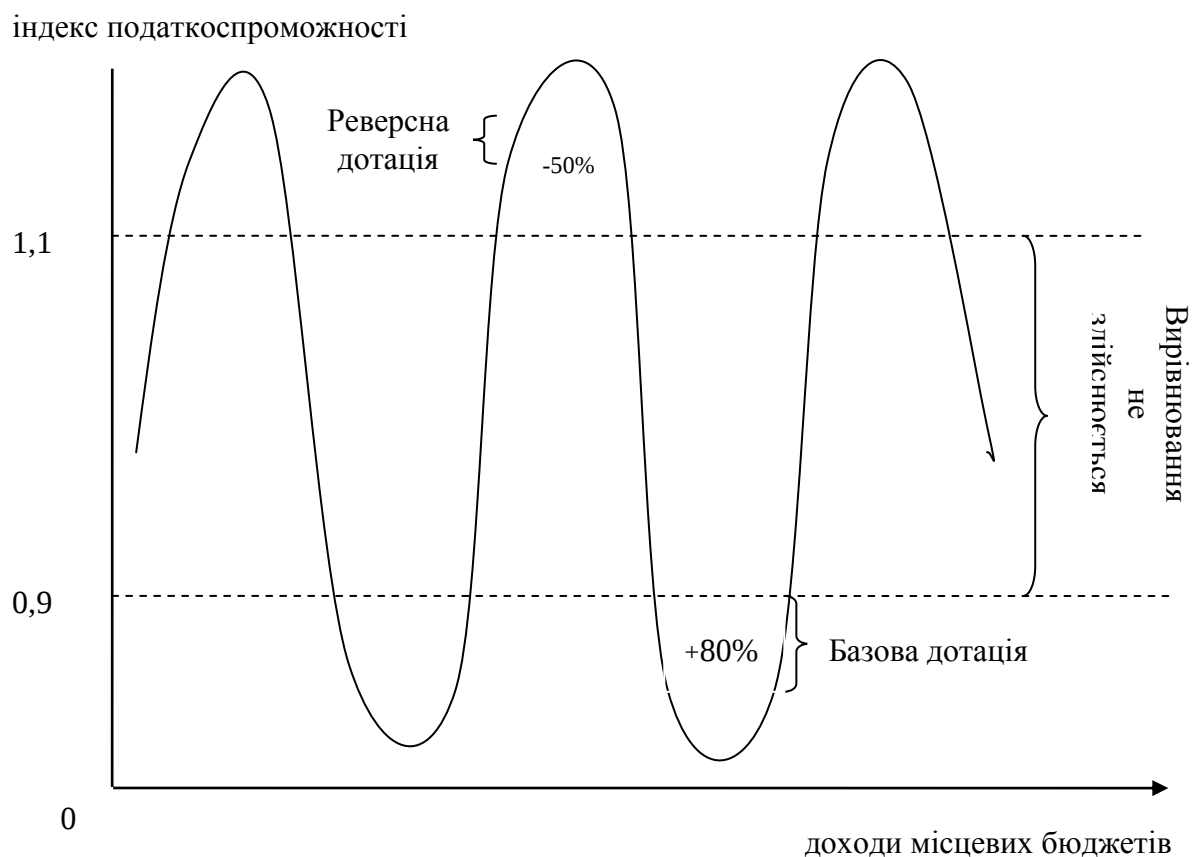

Рис. 3.2 Механізм горизонтального вирівнювання
дохідної спроможності місцевих бюджетів
в рамках реалізації реформи міжбюджетних відносин в Україні

Побудовано автором на основі [120]

Отже, якщо індекс податкоспроможності місцевого бюджету певної адміністративно-територіальної одиниці коливається в межах від 0,9 до 1,1 – вирівнювання не здійснюється. Якщо індекс податкоспроможності менше 0,9, то

місцеві органи самоврядування отримують базову дотацію у обсязі 80% суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9. Якщо індекс податкоспроможності становить більше ніж 1,1, то з відповідного бюджету передається реверсна дотація в обсязі 50% суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Розраховувати коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету можливо лише для місцевих бюджетів індекс податкоспроможності яких перевищує значення 1,1, оскільки лише за таких умов в сучасній системі міжбюджетних відносин, кошти з місцевого бюджету вилучаються до державного.

Відповідно коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету ($K_{\text{вилучення коштів}}$) можна розрахувати за формулою:

$$K_{\text{вилучення коштів}} = \frac{0.5 \cdot \sum \text{ПДФО}}{\sum D_{\text{МБ}}} \quad (3.1)$$

де, $0.5 \cdot \sum \text{ПДФО}$ – сума фінансових ресурсів, по якій здійснюється вирівнювання;

$\sum D_{\text{МБ}}$ – загальна сума доходів місцевих бюджетів.

Розрахунок даного коефіцієнта показує, яку частку фінансових ресурсів втрачає місцевий бюджет в результаті передачі коштів у вигляді реверсної дотації до бюджету вищого рівня.

При цьому слід зауважити, що діюча на сьогоднішній день система міжбюджетного вирівнювання є більш справедливою та створює умови для стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощення фінансового потенціалу, а також зменшує їх «споживацькі» настрої.

Таким чином, у результаті реалізації бюджетної та податкової реформ дещо змінилось змістовне навантаження кожного з показників групи, що характеризує рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів. Тобто змінилась вага коефіцієнтів фінансової стійкості при визначенні інтегрального показника фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Відповідно вважаємо за доцільне побудувати новий нормалізований вектор фінансової стійкості місцевих бюджетів на основі методу аналітичної ієрархії Сааті, що дозволить визначити відповідні вагові значення коефіцієнтів фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Метод аналізу ієрархій Сааті, розроблений американським науковцем Т. Сааті, в класичному розумінні передбачає активне обговорення всіх його етапів групою експертів під керівництвом організатора, починаючи з етапу встановлення цілей дослідження, рівнів і критеріїв ієрархії, альтернатив, і закінчуючи обговоренням отримуваних результатів з метою коректування думок [143, с. 8–10].

В основі методу аналізу ієрархій лежать наступні положення: будь-яка складна проблема може бути піддана декомпозиції; результат декомпозиції можна представити у вигляді ієрархічної системи критеріальних рівнів, кожен з яких складається з багатьох елементів (чинників); якісні порівняння експертами попарної значущості елементів на будь-якому рівні ієрархії (суб'єктивні думки) можуть бути перетворені в кількісні співвідношення між ними, при цьому вони відображатимуть об'єктивну реальність; можливий синтез стосунків між різними елементами і рівнями ієрархії [143, с. 10–16].

Даний метод складається з наступних етапів:

перший етап полягає в структуризації завдання у вигляді ієрархічної структури з декількома рівнями;

на другому етапі виконуються попарні порівняння елементів кожного рівня; обчислюються коефіцієнти важливості для елементів кожного рівня. При цьому перевіряється узгодженість думок; підраховується комбінований ваговий коефіцієнт і визначається найкраща альтернатива.

Метод Сааті має ряд переваг, а саме:

метод дає змогу провести аналіз проблеми. У відповідність з результатами ієрархічної декомпозиції модель ситуації прийняття рішення має кластерну структуру. Набір можливих рішень і всі чинники, що впливають на пріоритети рішень, розбиваються на відносно невеликі групи – кластери. Розроблена в методі аналізу ієрархій процедура парних порівнянь дозволяє визначити пріоритети

об'єктів, що входять у кожен кластер. Для цього використовується метод власного вектора. Отже, складна проблема збору даних розбивається на ряд простіших, таких, що вирішуються для кластерів;

метод аналізу ієрархії дає змогу оцінити суперечливість даних і мінімізувати її. З цією метою у методі аналізу ієрархій розроблені процедури узгодження;

метод дозволяє провести синтез проблеми прийняття рішення. Після того, як проведено аналіз проблеми і зібрані дані за всіма кластерами, відповідно з спеціальним алгоритмом розраховується підсумковий рейтинг – набір пріоритетів альтернативних рішень. Властивості цього рейтингу дозволяють здійснювати підтримку прийняття рішень. Крім того, метод дає змогу побудувати рейтинги для груп чинників, що дозволяє оцінювати важливість кожного з них;

метод дозволяє організувати обговорення проблеми, сприяє досягненню консенсусу;

унікальність методу полягає в тому, що він є одночасно і якісним, і кількісним [143, с. 11–36]

Отже, за допомогою матриці парних порівнянь Т. Сааті доцільно побудувати вектор пріоритетів показників фінансової стійкості місцевих бюджетів, що надасть можливість визначити вагу даних коефіцієнтів в сучасних умовах реалізації бюджетної та податкової реформ.

Для побудови нормалізованого вектора пріоритетів використовують декілька підходів (методів):

визначити суму елементів кожного рядка та нормалізувати діленням кожної суми на суму всіх елементів; сума отриманих результатів дорівнюватиме одиниці. Перший елемент результуючого вектора буде пріоритетом першого об'єкту, другий - другого об'єкту і так далі;

визначити суму елементів кожного стовпчика і отримати зворотні величини цих сум. Нормалізувати їх так, щоб їх сума дорівнювала одиниці, розділити кожну зворотну величину на суму всіх зворотних величин;

розділити елементи кожного стовпця на суму елементів цього стовпця

(тобто нормалізувати стовпець), потім скласти елементи кожного отриманого рядка і розділити цю суму на число елементів рядка. Це – процес усереднювання за нормалізованими стовпчиками;

помножити n елементів кожного рядка та визначити корінь n -ого ступеня. Нормалізувати отримані числа [143, с. 21–36].

Перевірка якості даних на узгодженість виконується за допомогою визначення індексу узгодженості та рівня відносної узгодженості матриці порівнянь [143, с. 36].

Індекс узгодженості (ІУ) дає інформацію про ступінь порушення чисельної і транзитивної узгодженості та розраховується за формулою:

$$IU = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1} \quad (3.2)$$

де, $\lambda_{\max}$ - максимальне власне значення матриці;

n - розмір матриці

Для симетричної матриці завжди виконується нерівність:

$$\lambda_{\max} \geq n \quad (3.3)$$

Розрахунок максимального власного значення $\lambda_{\max}$ виконується за матрицею парних порівнянь наступним чином: визначається сума кожного стовпця матриці, потім сума першого стовпця помножується на величину першого компоненту нормалізованого вектора пріоритетів, сума другого стовпця – на другий компонент і т.д. Останнім етапом є визначення суми отриманих чисел, яка і дорівнює $\lambda_{\max}$.

Рівень відносної узгодженості (ВУ) – являє собою відношення індексу узгодженості (ІУ) до середньостатистичного його значення (СЗ) при випадковому виборі коефіцієнтів матриці порівнянь (формула 3.4)

$$BU = \frac{IU}{CZ} \quad (3.4)$$

Середньостатистичне значення індексу узгодженості залежить від розміру матриці та визначається відповідно до розробленої Т. Сааті шкали [143, с. 37]. Матриця вважається достатньо узгодженою, якщо значення індексу узгодженості менші ніж 10%, іноді допустимо 20%. Якщо рівень відносної узгодженості більше за встановлені межі, то відбувається перегляд думок експертів з метою поліпшення рівня відносної узгодженості. У процесі дослідження в якості експертів були запрошені начальники управлінь фінансів районних державних адміністрацій Запорізької області (всього 20 осіб згідно з кількістю районів в Запорізькій області). Основним методом дослідження було анкетування, оцінки експертів перевірялись за критерієм міні-максу. Так, експертам було запропоновано оцінити в балах значущість кожного з коефіцієнтів у визначенні рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів, оцінки експертів узагальнювались як середньозважені. Показником зваження був нормований рівень значущості, отриманий шляхом попереднього опитування. Результати побудови нормалізованого вектора для показників фінансової стійкості місцевих бюджетів наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Побудова нормалізованого вектору для показників
фінансової стійкості місцевих бюджетів**

Показники фінансової стійкості місцевих бюджетів	К-т бюджетного покриття	К-т вилучення коштів до державного бюджету	К-т дотаційності	К-т самостійності	К-т податкової самостійності	К-т бюджетної забезпеченості	Геометричне середнє елементів	Оцінка компонентів вектору пріоритетів
К-т бюджетного покриття	1	3	2	2	2	4	2,1398	0,3074
К-т вилучення коштів до державного бюджету	0,33	1	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5285	0,0759
К-т дотаційності	0,5	2	1	0,5	0,5	2	1,0000	0,1436
К-т самостійності	0,5	2	2	1	0,33	3	1,1206	0,1610
К-т податкової самостійності	0,5	2	2	3	1	2	1,5131	0,2173
К-т бюджетної забезпеченості	0,25	2	0,5	0,33	0,5	1	0,6598	0,0948

$\lambda_{\max} = 6,20$; $IU = 0,04$; $BU = 0,03$; Розраховано автором

Так, за даними табл. 3.1, експерти дійшли висновку, що найбільшу вагу мають коефіцієнти бюджетного покриття та податкової самостійності. Це зумовлено особливістю реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів, адже пріоритетним напрямом реформи є посилення інституту місцевого оподаткування шляхом розширення структури місцевих податків та зміцнення власних доходів місцевих бюджетів.

Отже, при визначенні інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості місцевих бюджетів пропонується присвоїти коефіцієнтам вагу на рівні визначеному в результаті побудови нормалізованого вектора фінансової стійкості місцевих бюджетів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Вага коефіцієнтів фінансової стійкості

Коефіцієнти фінансової стійкості	Вага
К-т бюджетного покриття	0,3074
К-т вилучення коштів до державного бюджету	0,0759
К-т дотаційності	0,1436
К-т самостійності	0,1610
К-т податкової самостійності	0,2173
К-т бюджетної забезпеченості	0,0948

Загальний вигляд інтегрального показника фінансової стійкості місцевих бюджетів (I_{fc}) є таким:

$$I_{fc}=0,3074*K_1-0,0759*K_2-0,1436*K_3+0,1610*K_4+0,2173*K_5+0,0948*K_6, \quad (3.5)$$

де K_1 – коефіцієнт бюджетного покриття; K_2 - коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету; K_3 – коефіцієнт дотаційності; K_4 – коефіцієнт самостійності; K_5 – коефіцієнт податкової самостійності; K_6 – коефіцієнт бюджетної забезпеченості.

Таким чином, запропоновані підходи до модернізації відносних показників фінансової стійкості місцевих бюджетів та інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості місцевих бюджетів надають можливість адаптувати алгоритм оцінки децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів до сучасних умов та реалій.

3.2. Напрями удосконалення підходів до проведення адміністративно-територіальної реформи в рамках зміцнення місцевих бюджетів

Згідно з досвідом європейських розвинутих країн процес децентралізації фінансових ресурсів нерозривно пов'язаний з реалізацією адміністративно-територіальної реформи. Розпочата в Україні адміністративно-територіальна реформа покликана забезпечити формування фінансово спроможних громад, здатних задовольняти не лише мінімальні соціальні потреби населення, а й забезпечувати комплексний та системний розвиток територій, стимулювати підприємницьку діяльність тощо.

Існуюча схема адміністративно-територіального устрою гальмує процеси бюджетної децентралізації. Наявна система також суперечить Європейській хартії місцевого самоврядування, оскільки має більше трьох рівнів устрою, а базові адміністративно-територіальні одиниці не є рівноправними [90, с. 62].

Адміністративно-територіальний устрій України являє собою складну неупорядковану чотирьохрівневу структуру, успадковану з радянських часів. Згідно з ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою складають: АРК, області, райони, райони у містах, села і селища. Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначено законом [66]. Кожна адміністративно-територіальна одиниця наділена як повноваженнями у сфері державного управління, так і виконує певні самоврядні функції. Дана система є суперечливою та має безліч неточностей. Одні й ті ж адміністративно-територіальні одиниці, а саме міста районного значення сільські та селищні ради, можуть належати до двох рівнів зазначеної ієрархії одночасно. Відсутність в адміністративно-територіальному устрої України найнижчого базового рівня та різноманіття адміністративно-територіальних одиниць третього та четвертого рівнів: міста районного значення, селищні, сільські ради – ускладнюють адміністративно-територіальну схему. Крім того, відсутність базового рівня адміністративно-територіальних одиниць призводить до порушення принципу повсюдності, в результаті чого значні за обсягом території, які знаходяться поза межами сіл та

селищ, не належать до жодної адміністративно-територіальної одиниці.

Варто відзначити, що починаючи з 1991 р. чисельність сільського населення зменшилась на 2,5 млн. осіб, а кількість сільських населених пунктів – на 348 одиниць. Разом з тим кількість сільських рад збільшилась на 1067 одиниць. В Україні утворено більше 12 тис. територіальних громад, у більше як 6 тис. громад чисельність жителів становить менше як 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах – менше як 1 тис. осіб, а у 1129 громадах – менше як 500 осіб. Органи місцевого самоврядування таких громад практично не можуть здійснювати надані їм законом повноваження. Дотаційність 5419 бюджетів місцевого самоврядування становить понад 70%, 483 територіальні громади на 90% утримуються за рахунок коштів державного бюджету [134].

Відповідно, значна кількість адміністративно-територіальних одиниць є фінансово неспроможними з ряду об'єктивних причин, а саме: значні диспропорції в межах фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць одного і того самого рівня; надмірна подрібненість територіальних громад; демографічні проблеми – старіння населення та міграція працездатного населення з сільської місцевості до міст; значно застарілі та зношені об'єкти інфраструктури; низька кваліфікація посадових осіб органів місцевого самоврядування тощо.

Також слід зазначити, диспропорції, які існують в економічному та соціальному розвитку базових адміністративно-територіальних одиниць в Україні майже в три рази перевищують ті, що існують в найбільш розвинутих країнах Європи [100].

Відповідно загострення політичної ситуації в країні та посилення економічної кризи вимагало якнайшвидшого вирішення окреслених проблем. Урядом України було запропоновано перспективну Модель реформування системи органів публічної влади на місцевому рівні, якою передбачено в рамках реалізації адміністративно-територіальної реформи запровадження трьох рівнів місцевої влади, їх компетенції та сфери відповідальності (табл. 3.3). Реформування системи органів публічної влади вимагає вирішення ряду задач: забезпечення децентралізації влади та максимальної дерегуляції дозволів і послуг; передача більшості повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад – сіл, селищ та міст; чітке розмежування

повноважень як між різними рівнями органами місцевого самоврядування, так і між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до принципу субсидіарності; гарантування відповідальності органів місцевого самоврядування перед виборцями та державою [101].

Таблиця 3.3

**Перспективна модель реформованої системи органів публічної влади на
місцевому рівні**

Рівні місцевої влади	Органи влади		Основні сфери відповідальності місцевих органів влади
Регіон (27 регіонів: АРК, 24 області, м. Київ, м.Севастополь)	Обласне державне представництво	Обласна рада	планування регіонального розвитку; утримання об'єктів спільної власності територіальних громад регіону; транспортна інфраструктура регіонального значення; спеціалізована охорона здоров'я (третинний рівень); спеціальна середня освіта; розвиток культури, туризму та спорту.
	Територіальні органи центральних органів виконавчої влади	Виконавчий комітет обласної ради	
Район (≈ 120 – 150 районів)	Районне державне представництво	Районна рада	утримання об'єктів спільної власності територіальних громад району; транспортна інфраструктура районного значення; вторинна медична допомога; виховання та навчання дітей у школах-інтернатах загального профілю.
	Територіальні органи центральних органів виконавчої влади	Виконавчий комітет районної ради	
Громада (≈ 1500 – 1800 громад)	Голова громади		місцевий економічний розвиток; утримання та розвиток місцевої інфраструктури; планування розвитку території громади; питання забудови території; благоустроїв територій; соціальна допомога; культура та фізична культура; швидка медична допомога, первинна охорона здоров'я; середня, дошкільна та позашкільна освіта; муніципальна міліція; пасажирські перевезення на території громади; житлово-комунальні послуг, утримання об'єктів комунальної власності.
	Рада громади	Виконавчий комітет ради громади	
	Голови сільських громад (старости)		
	Державні представництва		координація діяльності територіальних органів виконавчої влади; контроль за наданням адміністративних, соціальних та інших послуг громадянам та юридичним особам; нагляд за законністю діяльності органів місцевого самоврядування; координація діяльності усіх органів влади в умовах надзвичайного стану.

Складено автором на основі [101]

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [134] стала рамковим документом, яким закладено основу для забезпечення удосконалення адміністративно-територіального устрою, формування фінансово-спроможних територіальних громад, здатних надавати якісні громадські послуги членам територіальних громад.

Удосконалення адміністративно-територіального устрою було розпочато з найнижчого або базового рівня. Ухвалення Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [124] покликане сприяти, шляхом укрупнення, формуванню дієздатних територіальних громад, які б володіли відповідними ресурсами, територією та об'єктами соціальної інфраструктури, необхідними для виконання покладених на органи місцевого самоврядування повноважень. Новостворені громади матимуть додаткові фінансові преференції від держави, а також такі самі можливості для розвитку, як і міста обласного значення.

У рамках реалізації положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [124] Постановою КМУ було затверджено Методику формування спроможних територіальних громад [126], яка дозволяє визначити потенційні адміністративні центри майбутніх спроможних громад та зони їх впливу.

Формування спроможних територіальних громад повинно здійснюватись з урахуванням таких основних вимог, як: здатність органів місцевого самоврядування вирішувати суспільні питання, що належать до їх компетенції; розвиток інфраструктури та фінансове забезпечення відповідних адміністративно-територіальних одиниць; трудова міграція населення; доступність послуг у відповідних сферах [126].

У процесі формування спроможних територіальних громад найважливішим є визначення адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, який повинен бути розташований найближче до географічного центру спроможної територіальної громади та мати найбільш розвинуту інфраструктуру.

Території громад повинні формуватись з урахуванням принципу повсюдності, а також мають бути не розривними, розташованими в межах області та, по можливості, в межах одного району [126].

Формування спроможних територіальних громад передбачає три етапи реалізації об'єднання, що забезпечать визначення потенційних адміністративних центрів майбутніх спроможних громад (рис. 3.3).

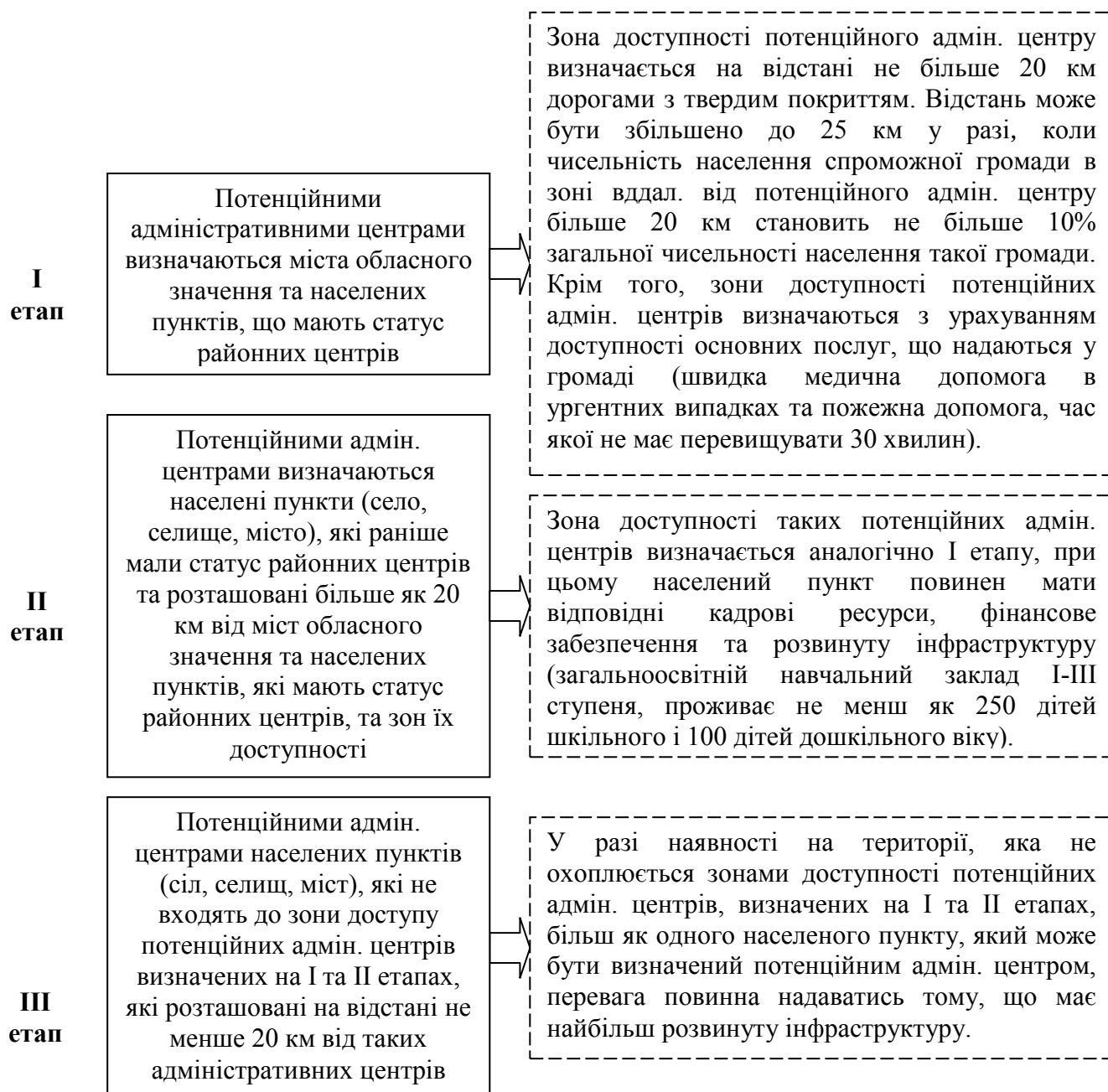

Рис. 3.3. Етапи та умови формування спроможних територіальних громад

(Систематизовано автором на основі [126])

Як зазначають експерти [162] в Україні реалізація адміністративно-територіальної реформи не знайшла у місцевої правлячої еліти відповідної підтримки, що дещо гальмує реалізацію реформ.

При цьому слід зазначити, що закордонний досвід укрупнення адміністративно-територіальних одиниць свідчить про те, що всі країни-реформатори здійснили його примусово. Вибір пріоритетних напрямів у проведенні адміністративного реформування залежав від економічних, географічних, історичних, етнічних особливостей держави, розвиненості системи місцевого управління, жорсткості зв'язків між рівнями управління [49, с. 5].

Отже, процес реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні, який було розпочато з метою забезпечення зростання фінансової самостійності та спроможності органів місцевого самоврядування поряд з рядом позитивних надбань, має ряд системних недоліків, що нівелюють отримані позитивні надбання.

Найбільшим системним недоліком в реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні є уніфікований підхід щодо формування спроможних територіальних громад, оскільки, окреслена вище Методика [126] не враховує особливостей окремого регіону країни. Параметри, які покладено в основу визначення потенційного адміністративного центру об'єднаної територіальної громади є достатньо обмеженими та стандартизованими, що не дозволяє визначити реальний рівень фінансового потенціалу, а також соціально-економічного розвитку території. Крім того, слід відмітити, що умови формування спроможних територіальних громад, визначені в Методиці [126], спонукають до посилення процесів урбанізації в Україні. Отже, про окреслені недоліки формування спроможних територіальних громад свідчить аналіз проекту Перспективного плану Мелітопольського району, затвердженого Запорізькою обласною радою.

На сьогоднішній день, у структурі Мелітопольського району Запорізької області нараховується 1 селищна та 15 сільських рад, які включають 67 населених пункти з чисельністю населення – 55103 особи. Загальна площа території

Мелітопольського району Запорізької області становить 1790 м² (Дод. Р 1).

Запропонований робочою групою з підтримки та впровадження заходів з добровільного об'єднання територіальних громад Мелітопольського району проект формування спроможних територіальних громад Мелітопольського району Запорізької області за кількістю громад є найбільшим з районів Запорізької області. Відповідно до зазначеного проекту в Мелітопольському районі планується створення 7 об'єднаних територіальних громад (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Пропозиції щодо формування спроможних територіальних громад
Мелітопольського району Запорізької області**

№ п/п	Найменування територіальної громади	Населення, осіб	Площа, м ²	Школи/школярі	Дитячі садки/дошк-та	Бюджет, тис. грн.	Мед. Заклади
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Терпінівська громада:	10284	36724,2	10/855	4/155	1837,2	12
	Терпінівська сільська рада	6583	18080,2	5/540	2/113	1108,7	6
	Світлодолинська сільська рада	2251	9409	3/197	1/42	291,3	3
	Промінівська сільська рада	1450	9235	2/118	1/0	437,2	3
2	Новобогданівська громада:	4951	24975,4	4/558	2/73	1935,9	5
	Новобогданівська сільська рада	4191	13775,4	3/490	1/51	1235,9	4
	Мар'янівська сільська рада (Михайлівський район)	760	11200	1/68	1/22	700,0	1
3	Костянтинівська громада:	12213	18632,5	4/1701	3/212	2021,0	3
	Костянтинівська сільська рада	11120	12080,5	3/1614	2/212	1702,6	2
	Мордвинівська сільська рада	1093	6552	1/87	1/0	318,4	1
4	Вознесенська громада:	7328	33472,06	5/678	2/218	2197,5	5
	Вознесенівська сільська рада	4570	10907	2/463	1/174	978,9	1
	Новопилипівська сільська рада	1328	7892,06	2/113	1/44	410,1	2
	Астраханська сільська рада	1430	14673	1/102	-	808,5	2
5	* сільська рада:	6349	47075,18	6/431	3/156	2150,6	11
	Новгородківська сільська рада	2138	14823,8	2/209	1/43	946,5	6
	Поляннівська сільська рада	1175	11000	2/109	1/43	393,6	2
	Новомиколаївська сільська рада	3036	21251,38	2/113	1/77	810,5	3

Закінчення табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8
6	* сільська рада:	7466	11916,3	3/687	2/221	2135,9	7
	Семенівська сільська рада	4142	11809,8	2/314	1/92	1830,9	6
	Мирненська селищна рада	3324	106,5	1/373	1/129	305,0	1
7	* сільська рада:	5262	19056,8	5/378	2/119	1820,5	8
	Новенська сільська рада	2905	11962,0	3/168	1/54	1427,4	4
	Фруктовська сільська рада	2357	7094,8	2/210	1/65	393,1	4

* адміністративний центр буде встановлено на місцевому референдумі

Складено за даними Мелітопольської районної державної адміністрації

Пропозиція щодо створення такої кількості об'єднаних територіальних громад зумовлена тим, що згідно з вимогами Методики формування спроможних територіальних громад [126] у Мелітопольському районі необхідно було сформувати лише три об'єднані територіальні громади, а саме: Мелітопольську, Новобогданівську та Новгородківську. Найбільшою за площею та кількістю населення повинна була стати об'єднана територіальна громада м. Мелітополь, адже маючи статус міста обласного значення, а поряд з цим, і будучи районним центром Мелітопольського району, місто розташовано в зоні доступності майже 90% населених пунктів всього району. Відповідно це б призвело до значного укрупнення територіальних громад, що негативно позначилось на якості надання суспільних благ та послуг членам об'єднаної територіальної громади м. Мелітополь.

Отже, робочою групою з підтримки та впровадження заходів з добровільного об'єднання територіальних громад Мелітопольського району було визначено спроможними територіальні громади на основі умов III етапу, але з урахуванням соціально-економічних показників, що передбачені для II етапу.

Об'єднання територіальних громад та визначення їх центрів лише з урахуванням зони доступності потенційного адміністративного центру та обмеженого ряду узагальнених показників забезпечує формальне укрупнення територіальних громад, яке не забезпечує зростання рівня фінансової самостійності та спроможності територіальних громад.

По-перше, це зумовлено тим, що об'єднаним територіальним громадам, поряд з розширенням доходів бюджету, надаються такі самі повноваження, як і у

міст обласного значення. Проте, слід враховувати, що міста обласного значення, як правило, є економічними центрами районів та областей, де зосереджено найбільша кількість підприємств виробничої та невиробничої сфери. Інакше кажучи, міста обласного значення мають більший фінансовий потенціал ніж села та селища.

По-друге, положення окресленої вище Методики [126] спонукають до надмірного укрупнення територіальних громад, що не забезпечить досягнення однієї з основних цілей адміністративно-територіальної реформи – максимальне наближення громадських благ та послуг до мешканців базових територіальних громад. Адже ряд благ та послуг, які раніше мешканці сільських та селищних рад отримували в межах свого населеного пункту після реформи будуть надаватись лише в адміністративному центрі об'єднаної територіальної громади, який знаходитиметься на відстані до 20-25 км. Тобто дане наближення громадських благ та послуг до мешканців територіальних громад буде формальним. Також надмірне укрупнення територіальних громад призведе до ще більшого зростання диференціації соціально-економічного розвитку територіальних громад, нівелюватиме фактичне зростання доходів місцевих бюджетів, посилить негативні тенденції урбанізації тощо.

Таким чином, в основі методики формування спроможних територіальних громад необхідно застосовувати більш розгалужену систему показників, яка б враховувала специфічні для кожного регіону особливості, зони економічної активності, рівень податкоспроможності, територій що, згладжуватиме надмірне укрупнення територіальних громад і, водночас, не допускати збереження наявного подрібнення територіальних громад, насамперед сільських та селищних.

До проблемних питань, слід віднести розширення як власних, так і делегованих повноважень об'єднаних територіальних громад.

Згідно з Бюджетним кодексом України [16] об'єднані територіальні громади, як вже зазначалось, будуть наділені таким самим спектром повноважень, що і міста обласного значення, а також передано ряд повноважень, які на сьогоднішній день, надаються державними органами влади (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Видаткові повноваження об'єднаних територіальних громад

(Складено автором на основі аналізу [16; 120])

Даний розподіл видаткових повноважень вимагає достатнього інфраструктурного потенціалу, тобто приміщень для розміщення відповідних служб (рис. 3.5), кадрові та фінансові ресурси.

Враховуючи навіть мінімальні вимоги, які висуваються до кількості об'єктів інфраструктури об'єднаної територіальної громади, слід зазначити, що в повному обсязі забезпеченими необхідною кількістю об'єктів інфраструктури можуть бути лише ті громади, адміністративний центр яких розташований в містах обласного значення або районних центрах.

Обмеженість об'єктів інфраструктури сільських та селищних населених пунктів зумовлено рядом причин.

По-перше, коло повноважень, що передаються об'єднаним територіальним громадам не відповідають функціям та повноваженням, що покладались на органи

місцевого самоврядування такого рівня на протязі багатьох років. Тобто розподіл об'єктів інфраструктури відбувався в умовах значної централізації видаткових повноважень.

По-друге, значна кількість об'єктів інфраструктури в сільській місцевості відчужена, оскільки кошти від відчуження майна яке перебуває в комунальній власності, як зазначалось в II розділі дисертації, є основним джерелом формування коштів бюджету розвитку місцевих органів самоврядування.

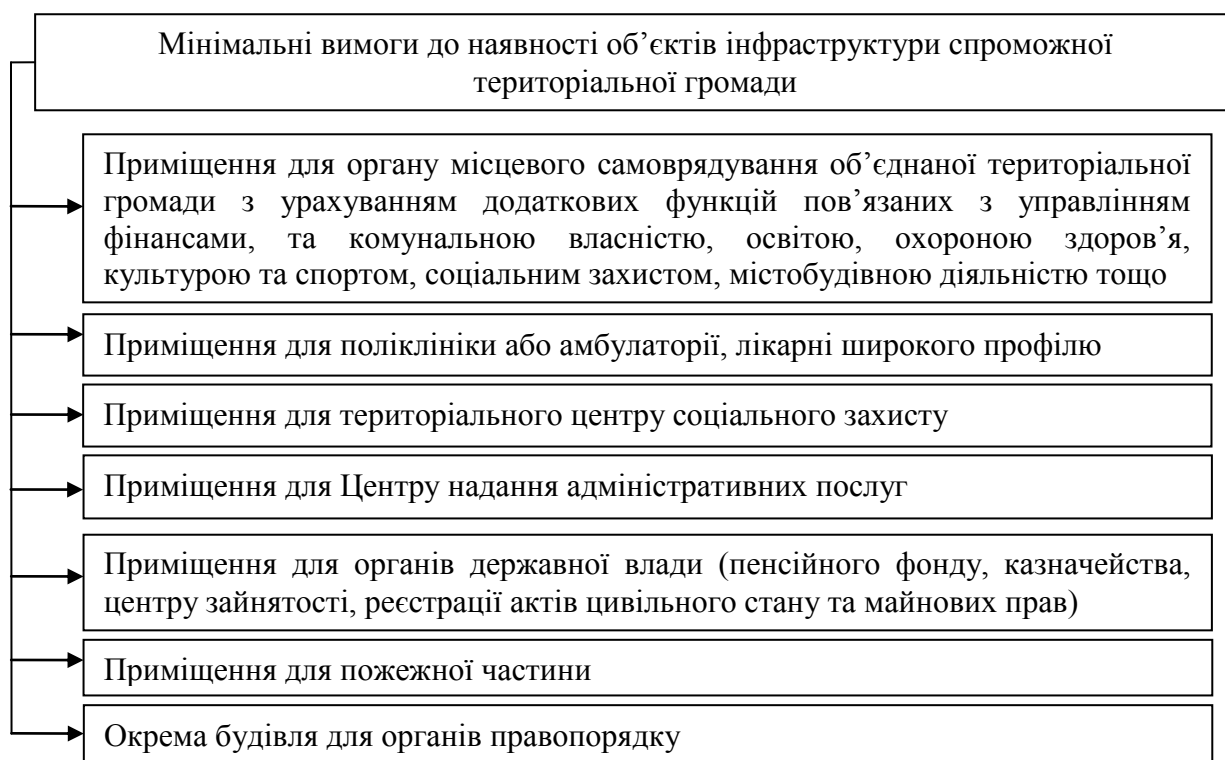

Рис. 3.5. Перелік об'єктів інфраструктури, в яких виникає потреба в об'єднаній територіальній громаді (Складено автором на основі [16; 120])

Для територіальних громад Мелітопольського району Запорізької області є характерним нестача об'єктів інфраструктури, адже всі потенційні адміністративні центри розташовані в селах. Так, за даними Мелітопольської районної державної адміністрації потенційні адміністративні центри об'єднаних територіальних громад на 60-90% забезпечені необхідними об'єктами інфраструктури (Дод. Р 2).

Відповідно для забезпечення адміністративних центрів об'єднаних територіальних громад необхідними об'єктами інфраструктури виникає необхідність у значній державній підтримці, що, враховуючи складну економічну та

політичну ситуацію в Україні, на сьогоднішній день є не можливим.

Розглядаючи функції та повноваження покладені, на об'єднані територіальні громади, слід зазначити, що структура виконавчих органів влади об'єднаної територіальної громади буде достатньо розгалуженою та вимагатиме значних витрат (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Умовна мінімальна структура виконавчих органів об'єднаних територіальних громад (Складено автором на основі аналізу [16; 120])

Це нівелюватиме скорочення витрат на утримання апарату управління кожної окремої сільської або селищної громади, яка входитиме в структуру об'єднаної територіальної громади. До того ж призведе до зростання навантаження на кожного працездатного мешканця об'єднаної територіальної громади щодо утримання апарату управління громади.

У Мелітопольському районі зменшення сільських рад з 16 до 7 не забезпечить вагомої економії бюджетних коштів на утримання апарату управління.

Так, у 2015 р. навантаження на 1 мешканця сільських територій Мелітопольського району щодо забезпечення видатків на утримання органів виконавчої влади становило 54,3 грн (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Прогноз зміни сум видатків на утримання органів влади об'єднаних територіальних громад Мелітопольського району

Об'єднана територіальна громада	Навантаження на 1 мешканця в 2015 р., грн	Прогнозна сума витрат на утримання виконавчих органів об'єднаних територіальних громад, тис грн
Терпінівська громада	54,3	558,42
Новобогданівська громада		268,83
Костянтинівська громада		663,17
Вознесенська громада		397,91
* сільська рада: Новгородківська; Полянська; Новомиколаївська сільська і ради		344,75
* сільська рада: Мирненська селищна рада Семенівська сільська рада		405,40
* сільська рада: Новенська; Фруктовська сільські ради		285,72

Отже, при розподілі видаткових повноважень між органами місцевого самоврядування та державної влади, а також у системі органів місцевого самоврядування не враховується наявність значної диференціації між кількістю населення органів влади одного і того самого рівня, наявність та стан об'єктів інфраструктури, можливості належного фінансування апарату управління. Крім

того, згідно з Бюджетним кодексом України [16; 120] видатки, що здійснюються з районного бюджету та бюджету об'єднаної територіальної громади є тотожними. Дане дублювання свідчить про неурегульованість компетенцій у новій адміністративній системі, що також негативно вплине на посилення фінансової спроможності територіальних громад базового рівня.

Щодо кадрового потенціалу об'єднаних територіальних громад, то він може не відповідати потребам новостворених органів місцевої влади, адже для сільської місцевості є характерним значне старіння населення, що, в першу чергу, зумовлено міграційними процесами та низьким соціально-економічним потенціалом сіл та селищ.

Для територіальних громад Мелітопольського району Запорізької області є характерним переважання працездатного населення (Дод. Р3) до того ж чим більш розвинута інфраструктуру має населений пункт та чим ближче знаходиться від міста обласного значення або районного центру, тим меншим є рівень безробіття (Дод. Р4). Проте дана тенденція також обумовлена тим, що значна частка працездатного населення району працює в м. Мелітополі (Дод. Р5).

При визначенні кадрового потенціалу об'єднаних територіальних громад слід враховувати, що навіть за умов наявності достатньої кількості працездатного населення може виникнути дефіцит фахівців, адже найбільш висококваліфіковані працівники намагатимуться працевлаштуватись у населених пунктах, які мають більш високий економічний потенціал.

Таким чином, проведений аналіз пропозицій робочої групи щодо формування спроможних територіальних громад Мелітопольського району Запорізької області та чинного законодавства, норми якого спрямовані на реалізацію адміністративно-територіальної реформи в рамках реалізації децентралізації, дозволяє визначити переваги або недоліки окресленої реформи та напрями удосконалення діючої методики формування територіальних громад, що забезпечать зростання фінансової децентралізації (рис. 3.7).

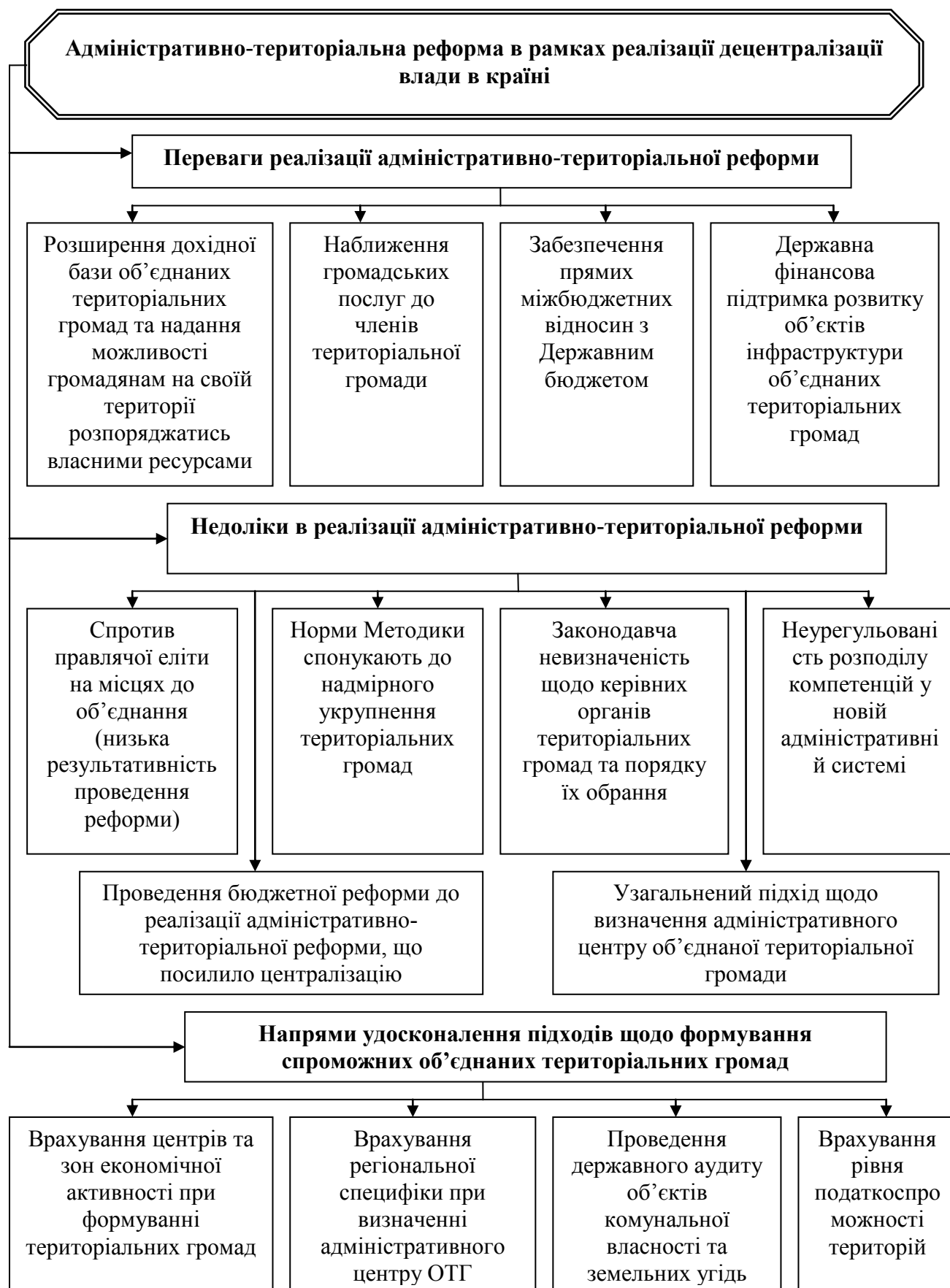

Рис. 3.7. Переваги та недоліки реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні в рамках децентралізації влади (Складено автором)

Отже, процес реалізації адміністративно-територіальної реформи є складним та тривалим, що вимагає значних фінансових ресурсів.

Реалізація адміністративно-територіальної реформи потребує врахування економічного, просторового, географічного, соціокультурного, демографічного, екологічного аспектів розвитку місцевих громад, адже дотримання даних умов створить реальну основу для розбудови фінансово спроможних територіальних громад. Крім того, отримання позитивного результату від реалізації адміністративно-територіальної реформи передбачає паралельне проведення реформ у галузі освіти, охорони здоров'я, соціальній сфері тощо.

3.3. Організаційно-функціональні засади діяльності комунального банку як альтернативного джерела формування доходів місцевих бюджетів

З поглибленням процесів децентралізації фінансових ресурсів та посиленням вимог громадськості до фіскальної ефективності публічного сектору перед органами місцевого самоврядування постає завдання збільшувати обсяг та підвищувати якість надання громадських послуг, за умов зменшення фінансової підтримки від центрального уряду.

Надання членам територіальних громад високоякісних громадських послуг потребує істотного розширення фінансових повноважень органів місцевого самоврядування на основі розбудови повноцінної системи місцевих фінансів. На сьогоднішній день, місцеві фінанси в Україні зведені практично до однієї структурної складової – місцевих бюджетів, що значно послаблює рівень фінансового забезпечення місцевих органів влади.

У першу чергу постійна нестача фінансових ресурсів не дозволяє органам місцевого самоврядування здійснювати інвестиції в місцеву інфраструктуру, оновлювати основні фонди комунальних підприємств, установ та організацій, що, відповідно, не може забезпечувати регіональний розвиток. У даних умовах органи місцевого самоврядування змушені шукати альтернативні, недорогі за своєю

суттю та із мінімальним ступенем ризику, довготермінові джерела формування фінансових ресурсів. Залучити зазначені фінансові ресурси є можливим у результаті використання такого місцевого інституту як комунальний кредит.

Крім того, доцільно зазначити, що в умовах реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів розвиток інституту комунального кредиту та зростання частки позикових коштів у структурі доходів місцевих бюджетів свідчатиме про зростання рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

У країнах з ринковою економікою комунальний кредит використовується достатньо широко, адже місцеві запозичення формують 15-20% доходів місцевих бюджетів. Найпоширенішими формами місцевих запозичень є облігаційні позики, кредити фінансово-банківських установ та міжбюджетні позики [111, с. 87].

У рамках посилення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та забезпеченні децентралізації фінансових ресурсів, як зазначалось вище, було внесено зміни в Бюджетний кодекс України [16] щодо місцевих запозичень, а саме: спрощено процедуру надання місцевих гарантій та здійснення місцевих запозичень від міжнародних фінансових організацій шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди» при погодженні таких операцій з Міністерством фінансів України; надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення усім містам обласного значення.

Проте, зазначені зміни істотно не впливають на зміцнення інституту комунального кредиту та носять додатковий характер до діючої системи організації місцевих запозичень.

Одним із реальних кроків у рамках забезпечення зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та посилення рівня фінансової децентралізації є розширення доступності для органів місцевого самоврядування використання комунального кредиту. Відповідно на законодавчому рівні необхідно закріпити право об'єднаних територіальних громад здійснювати місцеві запозичення. Адже громади, об'єднані відповідно до критеріїв, визначених законом України «Про добровільне об'єднання територіальних

громад» [124], матимуть такі ж повноваження як і міста обласного значення і, відповідно, потребуватимуть додаткових фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного розвитку територій. При цьому слід враховувати, що в результаті проведення бюджетної та податкової реформи, в рамках реалізацій фінансової децентралізації, місцеві органи самоврядування базового рівня мають значно обмежену дохідну базу бюджетів розвитку.

Також одним з кроків у напрямі посилення значення інституту комунального кредиту в структурі місцевих фінансів та розширення доступу місцевих органів самоврядування до кредитних ресурсів є створення спеціалізованої фінансової установи – комунального банку.

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні банки та інші фінансово-кредитні установи [130].

У нормах чинного законодавства відсутнє визначення категорії «комунальний банк». Крім того, в Законі України «Про банки і банківську діяльність» [118] не визначено особливостей організації комунального банку, відповідно, банківські установи, засновниками яких є органи місцевого самоврядування або комунальні підприємства, можуть створюватись у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку.

Як зазначають вітчизняні науковці, комунальний банк – це юридична особа, яка має право здійснювати банківську діяльність і контролюється органами місцевого самоврядування з метою ефективного використання і контролю коштів, які спрямовуються на соціальну інфраструктуру міста [61, с. 98].

Науковцями виділяється ряд характерних ознак, що дозволяють визначити особливості організації комунального банку, а саме:

формування статутного капіталу за участі фінансових ресурсів муніципалітетів, муніципальних підприємств та інших суб'єктів місцевої економіки;

виконання муніципальними органами ролі гарантів за зобов'язаннями муніципальних банків, оскільки фінансові ризики останніх страхуються стійкими

та високодохідними активами – муніципальною нерухомістю й земельними ділянками в межах міста;

здійснення діяльності, яка, як правило, орієнтована на пріоритетні напрями розвитку муніципалітетів, за ініціативою яких вони були створені;

обмеження функціонування муніципальних банків одним регіоном з метою ефективного використання фінансових ресурсів для фінансування потреб місцевого значення [14, с. 44-45].

Тобто комунальний банк - це спеціалізована фінансово-кредитна установа, яка є комунальною власністю та діяльність якої спрямована не тільки на максимізацію прибутку, а й на зміцнення фінансових основ органів місцевого самоврядування певного регіону.

Визначаючи особливості в організації та функціонуванні комунального банку, слід зазначити, що в Україні існує досвід участі місцевих органів самоврядування та комунальних підприємств в організації та діяльності банківських установ. У 1993 р. в Луганській області було засновано перший комунальний банк «Укркомунбанк», одним із акціонерів якого виступила обласна державна адміністрація Луганської області та міська адміністрація м. Луганська.

ПАТ «Укркомунбанк» пропонував достатньо широкий спектр послуг та банківських продуктів. За час функціонування його клієнтами стали понад 8000 підприємств, серед них – найбільші компанії м. Луганськ та Луганської області та 75000 клієнтів фізичних осіб [105].

ПАТ «Укркомунбанк» був надійним партнером м. Луганська та Луганської області в реалізації найважливіших програм соціального та економічного розвитку. Проте в результаті загострення політичної та економічної кризи ПАТ «Укркомунбанк» було ліквідовано [105].

Також 1993 р. розпочав свою діяльність банк «Хрещатик». Серед його засновників слід виділити департамент фінансів виконавчого органу Київської міської ради та комунальні підприємства м. Києва, яким у загальній сукупності належить понад 25% статутного капіталу банку. Проте, стратегічною метою ПАТ «КБ «Хрещатик» є постійне розширення банківського бізнесу з метою посісти

лідуючі позиції на основі гнучкої та адекватної до змінюваного ринкового середовища системи управління банку. ПАТ «КБ «Хрещатик» має розгалужену мережу відділень в кожній області України [106].

Діяльність даних банків лише частково відповідає окресленим вище умовам організації та функціонування комунального банку, тому охарактеризувати зазначені банки, як комунальні є неможливим.

Враховуючи підходи вітчизняних науковців [14; 61; 62] щодо визначення особливостей організації комунального банку та змін у чинному законодавстві відносно посилення фінансової децентралізації вважаємо, що основним орієнтиром у діяльності комунального банку повинно бути, поряд з отриманням прибутку та збільшенням вартості капіталу банку, зміцнення фінансових основ місцевих органів самоврядування, фінансування розвитку об'єктів інфраструктури адміністративно-територіальних одиниць регіону.

Завдання, що постають перед комунальним банком визначають певні особливості механізму формування та використання капіталу комунального банку (рис. 3.8).

Комунальні банки можуть здійснювати будь-який перелік активних і пасивних операцій з урахуванням потреб основних своїх клієнтів: комунальних підприємств, органів місцевого самоврядування, інших представників територіальної громади [30, с. 83].

Ресурсна база комунального банку повинна формуватись за рахунок таких основних джерел, як власні, залучені та позикові кошти.

Організація банківської установи вимагає значних капіталовкладень, адже згідно з чинним законодавством до юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність висувається вимога щодо розміру статутного капіталу, мінімальний розмір якого на момент державної реєстрації не може бути меншим 500 млн грн [118]. Відповідно, навіть фінансово спроможні територіальні громади мають достатньо обмежені можливості самостійно стати засновниками комунального банку.

Рис. 3.8. Організаційно-функціональні засади діяльності комунального банку
(Запропоновано автором)

На сьогодні, згідно з положеннями Закону України «Про співробітництво територіальних громад» [132] громади міст, сіл, селищ мають можливість утворювати спільні підприємства, установи та організації комунальної форми власності. Зазначені положення надають можливість територіальним громадам, навіть з незначним рівнем фінансової спроможності, стати засновниками

банківської установи. Проте, формування статутного капіталу комунального банку виключно за рахунок коштів органів місцевого самоврядування, на наш погляд, є неможливим.

Для створення комунального банку в м. Львові В. Карпинський пропонує наступну структуру статутного капіталу, а саме: 25% акцій повинні належати Європейському банку реконструкції і розвитку, оскільки входження міжнародної фінансово-кредитної установи в капітал банку, особливо на початку діяльності, сприятиме позитивному іміджу останнього; 25% - юридичним особам – резидентам, у тому числі банкам; 25% – фізичним особам – мешканцям міста; 25% безпосередньо міській раді [62, с. 195].

Враховуючи зміни в організації адміністративно-територіального устрою країни та стійкі кризові явища на фінансовому ринку вважаємо, що засновниками комунального банку повинні бути, в першу чергу, міські ради міст обласного значення, об'єднаних територіальних громад та комунальні підприємства певного регіону, по-друге, юридичні та фізичні особи. При цьому контроль за діяльністю комунального банку повинен належати саме органам місцевого самоврядування, адже це гарантуватиме виконання специфічного призначення даної фінансової установи.

Відповідно частка в статутному капіталі комунального банку органів місцевого самоврядування та комунальних підприємств повинна становити 50 і більше відсотків. Згідно з Законом України «Про банки та банківську діяльність» можливість здійснювати вирішальний вплив на управління та/або діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння однією особою самотійно або спільно з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння можливість здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином [118].

Крім того, місцеві органи самоврядування – засновники комунального банку повинні виступати гарантами (в межах комунальної власності) за вкладками фізичних осіб в комунальний банк.

Залучення приватного капіталу до формування комунального банку, а саме юридичних осіб – резидентів країни та фізичних осіб – членів територіальних громад надаватиме їм можливість не лише отримувати прибуток, а й отримувати певний соціальний ефект. Адже комунальний банк фінансуватиме соціальні та інфраструктурні проекти саме регіону, де зареєстровані та мешкають засновники комунального банку.

Аналізуючи організаційно-функціональні засади діяльності комунального банку, слід зазначити, що на сучасному етапі реалізації реформ у напрямі посилення фінансової спроможності місцевої влади організація місцевими органами самоврядування в Запорізькій області комунального банку дозволить забезпечити зростання їх фінансової стійкості, а також забезпечить створення необхідних умов для соціально-економічного розвитку області.

У Запорізькій області, економіка якої є достатньо диверсифікованою, місцеві органи самоврядування мали досвід залучення фінансових ресурсів у результаті використання місцевих позик, що забезпечило реконструкцію ряду об'єктів інфраструктури територіальних громад які здійснили позику. Однак, позитивний досвід м. Запоріжжя та м. Бердянська в використанні місцевих позик у забезпеченні фінансування об'єктів інфраструктури міста не став поштовхом для інших міських рад області використовувати місцеві позики як альтернативне джерело формування фінансових ресурсів

Засновниками комунального банку в Запорізькій області, в першу чергу, мають можливість стати міста обласного значення, які мають найвищий рівень фінансово-економічного потенціалу, а саме: м. Запоріжжя, м. Енергодар, м. Бердянськ та м. Мелітополь.

Одним із найвагоміших джерел формування ресурсної бази комунального банку мають стати кошти на рахунках клієнтів, а в першу чергу кошти бюджетів розвитку місцевих органів самоврядування та власні надходження бюджетних установ. Адже, як зазначалось вище, у рамках посилення бюджетної незалежності та фінансової самостійності місцевих органів самоврядування положеннями Бюджетного кодексу України було визначено, що в разі відмови, за рішенням

Ради АРК, відповідної місцевої ради, від казначейського обслуговування коштів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ, можуть здійснювати його лише в установах банків державного сектора [20]. Відповідно, таким банком можна визначити і комунальний банк.

Таким чином, на комунальний банк покладатиметься здійснення контролю за правомочністю використання коштів бюджету розвитку органів місцевого самоврядування та власних надходжень бюджетних установ комунальної форми власності. Контроль буде здійснюватись як з боку органів місцевого самоврядування, в особі банківської установи, так і громадськістю. Зазначена форма контролю повністю відповідає запропонованій вище концепції фінансової децентралізації.

При цьому, слід зазначити, що у разі розміщення коштів місцевого бюджету на депозитах та/або обслуговування коштів місцевого бюджету в частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків, обсяги тимчасових касових розривів за загальним фондом такого місцевого бюджету не покриваються за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку [120]. Дане положення вимагає від органів місцевого самоврядування посилення фінансової дисципліни щодо формування доходів місцевих бюджетів для запобігання виникненню касових розривів при виконанні місцевого бюджету. До того ж, це послабить розвиток «споживчих настроїв» з боку місцевих органів самоврядування та стимулюватиме місцеву владу до нарощення власних доходів.

Щодо залучення клієнтів для відкриття поточних та інших видів рахунків, то значний потенціал для комунального банку мають комунальні підприємства, установи та організації. У Запорізькій області зареєстровано та функціонує понад 2 тис. підприємств, організацій, установ комунальної форми власності (табл. 3.6).

Засновниками комунальних підприємств, організацій та установ є безпосередньо місцеві органи влади, які зацікавлені в отриманні позикових коштів, та додаткового прибутку у вигляді дивідендів від участі в капіталі комунального банку, то цілком природно буде надати перевагу в обслуговуванні в даній фінансовій установі. Але при цьому, комунальному банку необхідно

створити певні конкурентні умови по відношенню до комерційних банків, які займають на ринку достатньо вагомі та значимі позиції, а саме: створити достатню мережу представництв в регіоні, залучити висококваліфікованих працівників, розробити конкурентні банківські продукти, використовувати новітні види банківських послуг (Інтернет-банкінг, система «клієнт-банк») тощо. Крім того, це забезпечить залучення клієнтів інших форм власності.

Таблиця 3.6

**Кількість об'єктів комунальної власності зареєстрованих
в Запорізькій області**

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Комунальні підприємства	553	567	566	563
Комунальні організації (установи, заклади)	1310	1276	1592	1605
Усього	1863	1843	2158	2168

Складено за даними [108]

Також важливим джерелом формування ресурсів банківської установи є залучені кошти у вигляді депозитних вкладів. Слід зауважити, що депозитні операції, які здійснюватиме комунальний банк також будуть мати певні особливості.

На відміну від комерційних банків комунальний буде змушений розміщувати тимчасово вільні кошти як фізичних, так і юридичних осіб за дещо нижчими відсотковими ставками. Тобто дохідність даних операцій для клієнтів комунального банку буде дещо нижчою ніж в комерційних установах. Це зумовлено тим, що комунальний банк покликаний забезпечувати пільгове кредитування комунальних підприємств, установ, організацій та місцевих органів самоврядування в рамках реалізації проектів, спрямованих на поліпшення соціальної інфраструктури, з енергозбереження, охорони довкілля, соціально-економічного розвитку територіальних громад. Але, при цьому вкладники комунального банку повинні враховувати той соціальний ефект від реалізації даних проектів, який ними буде додатково отримано в результаті розміщення тимчасово вільних коштів саме на депозитних рахунках комунального банку[167, с. 318].

Враховуючи зростаючу останнім часом недовіру громадян країни до

банківського сектору і, як результат, масштабний відтік депозитів, слід зазначити, що комунальний банк є власністю територіальної громади та гарантом по боргових зобов'язаннях банку виступатиме місцева громада в особі місцевих органів влади. Відповідно цей факт, на наш погляд, позитивно впливатиме на прийняття громадянами рішення щодо розміщення коштів на депозитах в комунальному банку.

Також, значну увагу слід приділити особливому виду депозитів, які можуть залучатись комунальним банком від об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (далі – ОСББ) та житлово-експлуатаційних контор (далі – ЖЕК). Як зазначають І. Сторонянська та В. Карпінець, «муніципальний банк має можливість відкриття цільових довгострокових накопичувальних програм для ОСББ та мешканців інших будинків за посередництва ЖЕКів з метою усунення інфляційного знецінення вказаних коштів. При накопиченні достатньої суми в цих фондах банк здійснює розрахункові операції з метою реалізації цілей визначених при створенні кожного фонду» [61, с. 98-99].

У Запорізькій області більша частина житлового фонду збудована в 40-60-ті роки минулого століття, а кількість будинків, які збудовані та введені в експлуатацію після 1970 року складає всього 26,7% від загальної кількості. Внаслідок цього знос будівельних та огорожувальних конструкцій житлових будинків складає в середньому 40-60% [136, с. 33].

Ступінь зносу житлового фонду також характеризує стан ліфтового господарства. Слід зазначити, що більше 60% ліфтів багатоквартирного житлового фонду Запорізької області відпрацювали 25-річний ресурс та потребують зміни, капітального ремонту або модернізації [136, с. 34].

Враховуючи складну ситуацію в житлово-комунальному секторі Запорізької області, відкриття в комунальному банку довгострокових накопичувальних програм для ОСББ та ЖЕКів забезпечить не лише поповнення ресурсної бази банку, а й сприятиме підвищенню якості житлово-комунальних послуг.

Також одним із ефективних джерел формування ресурсної бази комунального банку є такий вид пасивних операцій як залучення позикових коштів.

Міжбанківські позики для комунального банку також як і для комерційних банків можуть відігравати вагомую роль у підтриманні поточної ліквідності. Проте, зважаючи на специфічність комунального банку, отримувати міжбанківські позики доцільніше лише від Національного банку України, оскільки даний вид позик, що надають комерційні банки буде набагато дорожчим.

Щодо інших форм залучення позикових коштів, то враховуючи широкий спектр кредитних програм від міжнародних фінансових організацій (ЄБРР, ЄІБ, СБ і тд.) з підтримки розвитку місцевого самоврядування, проектів, спрямованих на підвищення енергоефективності в комунальному господарстві та поліпшення охорони довкілля, розвитку соціальної сфери країн з трансформаційною економікою, комунальний банк матиме можливість поповнювати свою ресурсну базу за рахунок залучення даних кредитних ресурсів. Співпраця комунального банку з міжнародними фінансовими організаціями в рамках фінансування зазначених програм та проектів надасть можливість залучити достатньо дешеві грошові ресурси.

Враховуючи особливості в організації пасивних операцій, які притаманні комунальному банку, слід зазначити, що активні операції також мають характерні особливості.

Як зазначалось вище, пріоритетними напрямками діяльності комунального банку є:

пільгове кредитування комунальних підприємств, установ, організацій та місцевих органів самоврядування в рамках реалізації проектів, спрямованих на поліпшення соціальної інфраструктури, запровадження енергозберігаючих технологій в житлово-комунальному господарстві, економічного розвитку;

операції з цінними паперами в т.ч. управління облігаціями місцевих позик. Особлива увага повинна приділятися формуванню інвестиційної стратегії з урахуванням особливостей та потреб місцевих органів влади, отримання консультацій фахівців з операцій на фондовому ринку тощо;

створення та обслуговування довгострокових накопичувальних цільових фондів для обслуговування багатоквартирних будинків;

кредитування суб'єктів господарювання всіх форм власності та населення. Пільги по кредиту можуть надаватись у тому випадку, якщо інвестиційний проект має вагоме значення для зміцнення соціально-економічного потенціалу регіону.

Отже, для активних операцій комунального банку притаманне отримання не значних прибутків, що, відповідно, вимагає більш раціонального та виваженого розподілу ризиків за всіма видами операцій.

Визначивши потенційні процентні доходи комунального банку Запорізької області від надання позик містам обласного значення бачимо, що значна частка коштів, які витрачаються на обслуговування даних позик можуть залишатись в регіоні (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Потенційні процентні доходи комунального банку, заснованого органами місцевого самоврядування Запорізької області від надання позик містам обласного значення

Назва позики	Обсяг позики, млн грн	Термін дії позики, роки	Річний процент за позико., %	Процентний дохід комунального банку, млн грн
Облігації внутрішньої місцевої позики Запорізької міської ради	25,0	2004 – 2009	15,64	19,55
Облігації внутрішньої місцевої позики Запорізької міської ради	75,0	2005 – 2010	10,94	41,03
Облігації внутрішньої місцевої позики Бердянської міської ради	10,0	2007 – 2010	12,0	3,6
Облігації внутрішньої місцевої позики Запорізької міської ради	35,0	2008 - 2010	10,94	7,658
Облігації внутрішньої місцевої позики Запорізької міської ради	25,0 (серіями)			
	- 10,0	2011 – 2013	14,0	2,8
	- 10,0	2013 – 2016	15,0	4,5
	- 5,0	2016 – 2020	16,0	3,2
Облігації внутрішньої місцевої позики Запорізької міської ради	50,0	2012 – 2015	18,0	27,0
Загальна сума потенційного доходу комунального банку				109,338

Розраховано автором на основі [звіти НКЦПФР]

Таким чином, визначивши організаційно-функціональні засади діяльності комунального банку, слід зазначити, що організація даного фінансового інституту

вимагає значних фінансових витрат з боку органів місцевого самоврядування, які мають достатньо обмежену дохідну базу. Але при цьому, органи місцевого самоврядування та комунальні підприємства, організації, та установи постійно потребують додаткових фінансових ресурсів і позичають їх на внутрішньому та зовнішньому фінансових ринках, що вимагає додаткових витрат з боку місцевої влади на обслуговування даних позик.

Отже, організація комунального банку в Запорізькій області забезпечить органам місцевого самоврядування та комунальним підприємствам регіону більш широкий доступ до кредитних ресурсів, що позитивно впливатиме на зміцнення їх фінансових основ.

Висновки до розділу 3

Спираючись на результати виявлення основних проблем формування і використання, стійкості місцевих бюджетів в роботі викладено низку положень і рекомендацій щодо покращення стану місцевих фінансів в умовах фінансової децентралізації.

1. У новій трансфертній політиці інструментом підвищення фіскальної спроможності місцевих бюджетів виступає базова дотація. Основними джерелами формування коштів базової дотації є надходження від стягнення загальнодержавних податків та зборів, що зараховуються до загального фонду державного бюджету. Головними компонентами базової дотації є обсяг коштів для вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районів та об'єднаних територіальних громад по ПДФО та обласних бюджетів по податку на прибуток підприємств. Тобто визначення дохідної спроможності ґрунтується на індексі відносної податкоспроможності який розраховується окремо для ПДФО та податку на прибуток підприємств. Обґрунтовано, що чинна система міжбюджетного вирівнювання є більш

справедливою та створює умови для стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощення фінансового потенціалу, а також зменшує їх «споживацькі» настрої. Разом з тим, реалізація бюджетної та податкової реформ змінює змістовне навантаження кожного з показника групи, що характеризує рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів. Це обумовило доцільність визначення нових показників вагомості кожної зі складових інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості місцевих бюджетів. Для розв'язання даної задачі застосовано метод експертних оцінок, які було оброблено за допомогою матриці парних порівнянь Сааті. Як експерти були запрошені начальники фінансових управлінь районних державних адміністрацій Запорізької області (усього 20 осіб згідно з кількістю районів у Запорізькій області). Основним методом дослідження було анкетування, оцінки експертів перевірялися за критерієм мінімаксу. Отримано нові значення вагомості складових інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості місцевих бюджетів: коефіцієнт бюджетного покриття – 0,3074; коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету – 0,0759; коефіцієнт дотаційності – 0,1436; коефіцієнт самостійності – 0,1610; коефіцієнт податкової самостійності – 0,2173; коефіцієнт бюджетної забезпеченості – 0,0948.

Порогові значення модернізованого інтегрального показника фінансової стійкості місцевих бюджетів перебувають у межах: вище 0,5 – абсолютна фінансова стійкість; $[0,29; 0,5]$ – нормальна фінансова стійкість; $[0,09; 0,28]$ – нестійкий стан місцевого бюджету; нижче 0,09 – кризовий стан місцевого бюджету.

2. Найбільшим системним недоліком у реалізації адміністративно-територіальної реформи є уніфікований підхід до формування спроможних територіальних громад, оскільки Методика формування спроможних територіальних громад не враховує особливостей окремого регіону країни. Параметри, які покладено в основу визначення потенційного адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, є достатньо обмеженими та стандартизованими, що не дозволяє визначити реальний рівень фінансового потенціалу, а також соціально-економічного розвитку території. Крім того, умови

формування спроможних територіальних громад, визначені в даній методиці, спонукають до посилення процесів урбанізації в Україні.

В основі методики формування спроможних територіальних громад необхідно застосовувати більш розгалужену систему показників, яка б враховувала специфічні для кожного регіону особливості, зони економічної активності, рівень податкоспроможності територій що, згладжуватиме надмірне укрупнення територіальних громад й, водночас, не допускати збереження наявного подрібнення територіальних громад, насамперед сільських та селищних.

У результаті аналізу Перспективного плану, затвердженого Запорізькою обласною радою в Мелітопольському районі, виявлено переваги та недоліки реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні, що надало можливість визначити подальші напрями вдосконалення підходів до формування спроможних об'єднаних територіальних громад, а саме: урахування центрів та зон економічної активності при формуванні територіальних громад; урахування регіональної специфіки при визначенні адміністративного центру об'єднаних територіальних громад; проведення державного аудиту об'єктів комунальної власності та земельних угідь; урахування рівня податкоспроможності територій.

3. Одним із реальних кроків у рамках забезпечення зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів та посилення рівня децентралізації фінансових ресурсів є розширення можливостей використання комунального кредиту для органів місцевого самоврядування, задля чого запропоновано створення в Україні спеціалізованої фінансової установи – комунального банку.

З урахуванням підходів вітчизняних науковців до визначення особливостей організації комунального банку та змін у чинному законодавстві відносно посилення децентралізації фінансових ресурсів, основним орієнтиром у діяльності комунального банку має бути, разом з отриманням прибутку та збільшенням вартості капіталу банку, зміцнення фінансових основ місцевих бюджетів, фінансування розвитку об'єктів інфраструктури адміністративно-територіальних одиниць регіону. На комунальний банк покладатиметься також здійснення контролю за використанням коштів місцевого бюджету розвитку та власних

надходжень бюджетних установ комунальної форми власності. Контроль здійснюватиметься як з боку органів місцевого самоврядування в особі банківської установи, так і громадськістю. Визначення потенційних процентних доходів комунального банку Запорізької області від надання позик містам обласного значення довело доцільність його створення з точки зору скорочення витрат органів місцевого самоврядування.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях: [94; 95; 96; 99; 167].

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуальних наукових завдань, пов'язаних із забезпеченням стійкості місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Результати дослідження дозволили сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. У процесі узагальнення існуючих наукових підходів до формування місцевих бюджетів обґрунтовано доцільність сприйняття їх як ключового інституту системи місцевих фінансів, який потребує реформування в умовах курсу на децентралізацію фінансових ресурсів в Україні.

2. Систематизація наукових поглядів щодо трактування поняття «децентралізація фінансових ресурсів» дозволила встановити її сутність, що полягає в розмежуванні функцій і повноважень між центральним та місцевими рівнями влади в рамках забезпечення громадян країни суспільними благами та послугами, а також розмежуванні та розподілі фінансових ресурсів в обсягах, достатніх для виконання власних повноважень кожного з рівнів влади. Проте існуюча відсутність комплексного та зваженого підходу до організації реформ у даному напрямі перешкоджає перетворенню децентралізації фінансових ресурсів на реальний інструмент забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів як основної ланки інституту місцевих фінансів. Встановлено, що децентралізація фінансових ресурсів створює передумови для забезпечення реалізації політики фінансової децентралізації у країні.

3. З урахуванням особливостей розвитку і становлення інституту місцевих фінансів, фінансової та бюджетної системи України визначено, що структура децентралізації фінансових ресурсів складається з бюджетної децентралізації, яка, у свою чергу, включає податкову децентралізацію. Окрім бюджетної та податкової децентралізації, децентралізація фінансових ресурсів передбачає збільшення частки місцевих бюджетів у перерозподілі валового внутрішнього продукту, формування органами місцевого самоврядування умов для

стимулювання підприємницької діяльності в регіоні, розширення доступу органів місцевого самоврядування до вітчизняного та міжнародного фінансового ринку, забезпечення реальних умов для реалізації права органами місцевого самоврядування створювати фінансово-кредитні та інші прибуткові установи комунальної форми власності.

4. У результаті формального аналізу ефективності реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів виявлено недоліки в існуючих методичних положеннях оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів, що полягають у неможливості визначити слабкі місця та, відповідно, прийняти правильні управлінські рішення щодо формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Удосконалення методичного підходу до оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів за рахунок розширення формальних груп показників уможливилює поглиблення аналізу ефективності реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів як у цілому в країні, так і по окремому регіону або адміністративно-територіальній одиниці.

5. Спираючись на наукові напрацювання вітчизняних учених та враховуючи сучасні особливості реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів, обґрунтовано систему порогових значень показників фінансової стійкості місцевих бюджетів з огляду на унітарний державний устрій країни, при якому місцеві бюджети не можуть бути повністю фінансово самостійними та незалежними, хоча органи місцевого самоврядування мають прагнути досягти максимально можливого рівня.

6. Сформовано систему інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів, опосередковану зміною бюджетного законодавства та відповідною трансформацією коефіцієнта вилучення коштів до державного бюджету. Встановлено, що в результаті реалізації бюджетної та податкової реформ змінилося змістовне навантаження кожного з показників групи, яке характеризує рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів. У зв'язку з цим проведено експертне опитування для визначення ваги коефіцієнтів фінансової стійкості місцевих бюджетів. Достовірність запропонованої інтегральної оцінки

доведено індексом узгодженості.

7. З урахуванням виявлених переваг і недоліків реалізації адміністративно-територіальної реформи на прикладі Мелітопольського району Запорізької області вдосконалено науковий підхід до формування спроможних об'єднаних територіальних громад, а саме: запропоновано врахувати економічні, просторові, географічні, соціокультурні, демографічні, екологічні, інфраструктурні аспекти розвитку місцевих громад, адже їх дотримання створить передумови для ефективного запровадження положень децентралізації фінансових ресурсів у країні з унітарним державним устроєм.

8. Обґрунтовано засади діяльності комунального банку як альтернативного джерела формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Виокремлено специфічні особливості, притаманні лише даному виду банківських установ. По-перше, головним орієнтиром у діяльності комунального банку в Україні має бути, разом з отриманням прибутку та збільшенням вартості його капіталу, зміцнення фінансових основ місцевих бюджетів, фінансування розвитку об'єктів інфраструктури адміністративно-територіальних одиниць регіону. По-друге, ресурсна база комунального банку має формуватися за рахунок залучення коштів комунальних підприємств, організацій та установ, а також органів місцевого самоврядування, що дозволить отримати додаткові процентні доходи для банку, а для місцевих бюджетів України – підвищити їх фінансову стійкість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І. П. Запровадження європейських стандартів у галузі місцевих фінансів в Україні / І. П. Адаменко // Наукові праці НДФІ. – 2007. - № 3 (40). – С. 67–77.
2. Алмазов С. Г. Управление финансовой устойчивостью местных бюджетов / С. Г. Алмазов // Сборник научных трудов Северо-Кавказского государственного технического университета. Серия: Экономика / СевКавГТУ. – 2006. - №4. – С. 25–28.
3. Балацький Є. О. Місцеві бюджети як визначальна ланка місцевих фінансів [Текст] / Є. О. Балацький // зб. наук. праць Донецького державного університету управління. Серія Економіка. – 2010. – Том XI. – Вип. 176. – С. 268–277.
4. Барецький В. І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку адміністративно-територіальних утворень у контексті Європейської хартії місцевого самоврядування / В. І. Барецький // Наукові праці НДФІ. – 2005. - Вип. 1 (30). – С. 90–95.
5. Бечко П. К. Місцеві фінанси: навч. посіб. / П. К. Бечко, О. В. Ролінський – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
6. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування / Н. О. Бикадорова // Економічний вісник Донбасу : наук. журн. / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т екон. промисловості Нац. акад. наук України. – 2010. – № 2(20). – С. 145–151.
7. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. Вид. 2-ге / Блейклі Е. Дж. / Пер. з англійської А. Кам'янець. – Львів: Літопис, 2002. – 416 с.
8. Бодров В. Г. Реформування міжбюджетних відносин та зміцнення фінансових ресурсів місцевих бюджетів / В. Г. Бодров // Наукові праці НДФІ. – 2004. – Вип. 6(29). – С. 31–33.
9. Бондарук Т. Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та

можливості його застосування в Україні / Т. Г. Бондарук // Зб. наук. праць Нац-го ун-ту держ. податкової служби України. – Ірпінь, 2011. – № 1. – С. 56–66.

10. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні / Т. Г. Бондарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. К – К., 2009. – 608 с.

11. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки : підручник / Ш. Бланкарт ; за наук. ред. та перед. В. М. Федосова ; пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенка. – К. : Либідь, 2000. – 653 с.

12. Буряченко А. Є. Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах / А. Є. Бураченко // Вчені записки : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 11. – С. 83–88.

13. Бутурлакiна Т. О. Фiнансова децентралiзацiя як фактор економiчного зростання регiонiв / Т. О. Бутурлакiна, В. Т. Мiнкович // Науковий вiсник Ужгородського нацiонального унiверситету. – 2010. – Вип. 31. – С. 237–243.

14. Буцька О.Ю. Комунальний банк як iнститут сприяння соцiально-економiчного розвитку територiальних громад / О.Ю., Буцька, О.В. Тимошенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. - №20. – С. 44–46.

15. Бюджетний кодекс України / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2001. – 103 с.

16. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //zakon1.rada.gov.ua/lows/show/2456-17](http://zakon1.rada.gov.ua/lows/show/2456-17).

17. Бюджет України за 2010 рік: статистичний збірник / [В. О. Парнюк, Л. М. Калініченко, Г. Ф. Ткаченко та ін.] – К.: Міністерство фінансів України, 2007. – 301 с.

18. Бюджет України за 2013 рік: статистичний збірник / [Л. М. Калініченко, Г. В. Гайдученко, Г. Ф. Ткаченко та ін.] – К.: Міністерство фінансів України, 2014. – 244 с.

19. Бюджет України за 2014 рік: статистичний збірник / [Л. М. Калініченко, Г. В. Гайдученко, Г. Ф. Ткаченко та ін.] – К.: Міністерство фінансів України, 2015. – 308 с.

20. Бюджетна та податкова децентралізація 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.decentralization.gov.ua/42-a03d5bb4978a1f77328ceff81c1359be.pptx>
21. Василик О. Д. Бюджетна система України: підруч. / О. Д. Василик, К. В. Павлюк – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
22. Владимиров К. М. Місцеві фінанси: навч. посіб. / К. М. Владимиров, Н. Г. Чуйко, О. Ф. Рогальський – Херсон: Олді-плюс; 2006. – 352 с.
23. Волохова І. С. Податкова децентралізація та методологія визначення її ступеня / І. С. Волохова // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / Одес. нац. екон. ун-т. – 2012. – Вип. 3(46) ч. 2. – С. 144–150.
24. Волохова І. С. Місцеві фінанси в умовах децентралізації / І. С. Волохова: автореф. дис.. доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08, Одеський національний економічний університет, Одеса, 2015. – 37 с.
25. Волохова І. С. Фінансова децентралізація, її недоліки та переваги / І. С. Волохова // Прометей. – 2011. - №3 (36). – С. 281–285.
26. Волохова М. П. Сучасний стан та напрями вдосконалення справляння місцевих податків і зборів / М. П. Волохова // Економічні інновації : зб. наук. праць / Ін-т проблем ринку та екон.-еколог. дослідж. НАН України. – Одеса, 2014. – Вип. 57. – С. 62–71.
27. Воробйов Ю.М. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів: монографія / Ю. М. Воробйов, І. А. Когут – Мелітополь: Видавництво, 2012. – 250 с.
28. Всесвітня декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування України. – К.: 1994. – Вип. 1–2 (6–7). – С. 65–69.
29. Герчаківський С.Д. Теоретичний логос фіскальної децентралізації / С. Д. Герчаківський, О.Р. Кабаш // Регіональна економіка. – 2009. - №2. – С. 133–141.
30. Герасименко Н.О. Комунальні банки: реалії і перспективи правового регулювання / Н.О. Герасименко // Економіка та право. – 2013. - №2. – С. 82–86.
31. Гутаріна С. О. Еволюція поглядів на трактування поняття «місцеві

фінанси» / С. О. Гутаріна // Экономика и управление: науч.-практ. журнал. – 2008. – № 4. – С. 56–61.

32. Гутаріна С. О. Еволюція поглядів на фінансування місцевих органів влади / С. О. Гутаріна // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції : наук. журнал / НАПКБ. – Сімферополь, 2008. – № 1. – С. 45–49.

33. Гутаріна С. О. Місцеві фінанси: сучасний стан та перспективи розвитку / С. О. Гутаріна // Культура народів Причорномор'я : науч. журнал. – 2007. – № 121. – С. 35–36.

34. Гутаріна С. О. Проблеми зміцнення фінансової бази місцевих органів влади / С. О. Гутаріна // Экономика и управление : науч.-практ. журнал – 2008. – № 2-3. – С. 108–113.

35. Гутаріна С. О. Проблеми формування фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування в Україні / С. О. Гутаріна // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць / ДНУ ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2008. – Вип. 241, т. IV. – С. 775–784.

36. Гутаріна С. О. Роль цільових фондів в фінансовому забезпеченні місцевих органів влади / С. О. Гутаріна // Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації : матер. V(XI) міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів та студентів, (25-28 берез. 2009 р., м. Сімферополь). – Сімферополь : ТНУ ім. В.І. Вернадського, 2009. – С. 39–40.

37. Гутаріна С. О. Роль доходів місцевих бюджетів в формуванні місцевих фінансових ресурсів Запорізької області / С. О. Гутаріна // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., (5-6 червня 2009 р., м. Умань). – Умань : Уманський ДАУ, 2009. – С. 112–114.

38. Гутаріна С. О. Сучасний стан та особливості використання місцевих фінансових ресурсів в Запорізькій області / С. О. Гутаріна // Наукові дослідження – теорія та експеримент 2009 : матер. п'ятої міжнар. наук.-практ. конф., (18-20 трав. 2009 р., м. Полтава). – Полтава, 2009. – Т. 12. – С. 128–132.

39. Гутаріна С. О. Сучасний стан та перспективи розвитку системи

фінансового забезпечення місцевих органів влади / С. О. Гутаріна // Наука й економіка : наук.-теорет. журнал / Хмельницький екон. ун-т. – 2009. – Вип. 3 (15), т. 1. – С. 28–37.

40. Гутаріна С. О. Сучасні зміни в бюджетному законодавстві та їх вплив на зміцнення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні / С. О. Гутаріна // Вісник Харківського нац-го техн. ун-ту сільського госп-ва ім. П. Василенко: зб. наук. праць / ХНТУСГ. – Харків, 2009. – Вип. 85 : Економічні науки. – С. 126–133.

41. Гутаріна С. О. Особливості використання фінансових ресурсів місцевих органів влади в сучасних соціально-економічних умовах / С. О. Гутаріна // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції : наук. журнал / НПКБ. – Сімферополь, 2009. – №1 (2). – С. 45–48.

42. Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20.05.1993 №56–93 // Верховна Рада України. Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во – 1993. – С. 62- 71.

43. Дем'янчук О. І. Децентралізація фінансових ресурсів місцевими бюджетами України / О. І. Дем'янчук // Наукові записки НУ «Острозька академія» : зб. наук праць / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013 – Вип. 21. – С. 139–143.

44. Деркач М. І. Аналіз наслідків трансформації Бюджетного кодексу України для місцевих фінансів / М. І. Деркач, М. В. Литвин // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – №1(11). – С. 22–28.

45. Деркач М. І. Моделі фіскальної децентралізації країн світу / М. І. Деркач // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2012. – Вип. 6(3). – С. 3–10.

46. Деркач М. І. Сучасна державна політика у сфері подолання статичного і динамічного дисбалансів місцевих бюджетів / М. І. Деркач // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 55–64.

47. Деркач М. І. Фіскальна децентралізація як фактор забезпечення сталого

розвитку України / М. І. Деркач // Фінанси України. – 2011. – №2. – С. 56–63.

48. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навч. посіб. для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. К.: ПРООН МПВСРТ, 2007. – 269 с.

49. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О. М. Бориславська, І. Б. Заверуха, А. М. Школик [та ін.] ; Центр політико-правових реформ. – К. : О. М. Москаленко., 2012. – 212 с.

50. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів : монографія / за ред. д-ра екон. наук І. О. Луніной – Київ: Ін-т екон. та прогнозув., 2010. – 320 с.

51. Дроздовська О.С. Фінансова децентралізація: об'єктивна необхідність та основні цілі / О.С. Дроздовська // Наукові праці НДФІ. – 2002. - № 2 (17). – С. 8–14.

52. Європейська хартія про місцеве самоврядування, ратифікована Законом України № 52/97 – ВР від 15.07.97 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: - // Ліга: еліт Закон.

53. Жемеренко Є. В. Актуальні проблеми становлення та розвитку комунальних відносин в Україні / Є. В. Жемеренко // Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журн. / Нац. акад. упр. – 2005. – № 9(51). – С. 3–10.

54. Жемеренко Є. В. Світовий досвід розвитку місцевих фінансів на сучасному етапі / Є. В. Жемеренко // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. / Н.-д. екон. ін-т.– 2005. – № 4(47). - С. 112–115.

55. Зайчикова В. В. Актуальні аспекти бюджетної політики у сфері розвитку місцевих фінансів / В. В. Зайчикова // Наукові праці НДФІ. – 2007. – № 3 (40). – С. 28–34

56. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. / В. В. Зайчикова – К.: НДФІ, 2007. – 299 с.

57. Звіт Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку за 2005 рік [Електронний ресурс]. К. : Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, 2006. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua>.

58. Звіт Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку за 2007 рік [Електронний ресурс]. К. : Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку,

2008. – Режим доступу :// <http://www.ssmc.gov.ua>.

59. Звіт Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку за 2010 рік [Електронний ресурс]. К. : Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, 2011. – Режим доступу :// <http://www.ssmc.gov.ua>.

60. Камінська Н. В. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних державах / Н. В. Камінська // Наукові записки Інституту законодавства ВРУ : зб. наук. праць / Ін-т законодавства ВРУ. – 2014. – №4. С. 35–40.

61. Карпінець В.Й. Муніципальний банк в системі управління фінансовими потоками великого міста / В.Й. Карпінець, І.З. Сторонянська // Регіональна економіка. – 2012. - №3. – С. 96 – 105

62. Карпінець В.Й. Формування капіталу та організаційної структури управління муніципального банку (на прикладі міста Львова) / В.Й. Карпінець // Вісник Університету банківської справи Національного банку України: зб. наук. пр. / Ун-т банк. справи. – 2012. – №2. С. 193–197.

63. Кириленко О. П. Державні фінанси в умовах формування демократичного суспільства / О. П. Кириленко // Світ фінансів. – 2004. – № 1. – С. 22–33.

64. Ковалевич Д. А. Місцеві бюджети та їх роль у територіальному розвитку / Д. А. Ковалевич // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту : Економічні науки / Чернів. торг.-екон. ін-т КНТЕ. – 2014. – № 2(54). – С. 198–203.

65. Колодій С. Ю. Децентралізація бюджетної системи та економічне зростання / С. Ю. Колодій // Фінанси України. – 2001. – № 3. – С. 63–68.

66. Конституція України від 28.06.1996 № 254К/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

67. Копитіна І. В. Проблеми та перспективи формування місцевих бюджетів враховуючи економічний розвиток країни / І. В. Копитіна // Зб. наук. прац. Уманського нац-го ун-ту садівництва / Уман. нац. ун-т садівництва. – № 85. – С. 260–264.

68. Коритько Т. Ю. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів / Т. Ю. Коритько // Економічний простір : зб. наук. пр. / Придніпров. держ. акад. буд-ва та архіт. – 2008. – №12/1. – С. 140–154.
69. Косаревич Н. Б. Проблеми та перспективи реформування місцевих фінансів у контексті адміністративної реформи в Україні / Н. Б. Косаревич // Наукові праці НДФІ. – 2007. - № 4 (41). – С. 31–37.
70. Косова Т. Д. Податкова віддача регіонів України: проблеми і перспективи / Т. Д. Косова, О. Ю. Тімарцев // Бізнес Інформ : наук. Журнал. – 2014. № 4. – С. 361 – 365.
71. Костовська В. А. Концептуальні засади побудови та регулювання міжбюджетних відносин в Україні / В. А. Костовська // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.lib-ebook.com/41raznoe/1867458-2-udk-33614-kostovska-ken-bukovinskiy-universitet-konceptualni-zasadi-pobudovi-regulyuvannya-mizhbyudzhetnih-vidnosin-ukra.php>.
72. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України [Текст] : дис. д-ра екон. наук : 08.04.01 / В. І. Кравченко ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. К., – с. 391.
73. Крайник О. П. Децентралізація управління фінансовими ресурсами регіону / О. П. Крайник // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Вип. 21 – Львів : ЛПРДУ НАДУ, 2009. – С. 373 – 378.
74. Крук О. М. Аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів / О. М. Крук // Вісник Донецького університету економіки та права : зб. наук. пр. / Донец. ун-т екон. та права. – 2011. – № 2. – С. 193–197.
75. Крук О. М. Якісна оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету / О. М. Крук // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії : зб. наук. праць. – Краматорськ : ДДМА, 2011. – №3 (24). – С. 133–137.
76. Кудряшов В. П. Поняття бюджетної системи та її децентралізації / В. П. Кудряшов, Б. П. Селінков // Фінанси України. – 2006. - № 8. – С. 25–32.
77. Кулай А. В. Децентралізація фінансових ресурсів територіальних громад в умовах проведення бюджетної реформи / А. В. Кулай // Наукові записки

НУ «Острозька академія» : зб. наук. праць / Нац. ун-т «острозька академія». – Острог, 2013. – Вип. 19. – С. 41–44.

78. Кухарева О. О. Форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування у контексті реалізації взаємодії бюджетних концепцій / О. О. Кухарева, М. В. Корнєєв // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка : наук. журн. / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – 2011. – № 5(1). – С. 24–29.

79. Лисяк Л. В. Розвиток міжбюджетних відносин в Україні в умовах податкового реформування / Л. В. Лисяк // Економічний простір : зб. наук. пр. / Придніпров. держ. акад. буд-ва та архіт. – 2014. – №81. – С. 125–137.

80. Лисяк Л. В. Ефективність видатків місцевих бюджетів : монографія / Л. В. Лисяк, К. М. Роменська. - Дніпропетровськ: УМСФ, 2015. – 232с.

81. Лучка А. В. Бюджетний потенціал фінансової незалежності місцевого самоврядування [Текст] : дис. к-та екон. наук : 08.00.08 / А. В. Лучка ; Тернопільський національний економічний ун-т. – Тернопіль, 2009. – 256 с.

82. Лучка А. В. Забезпечення прозорості та відкритості бюджетів місцевого самоврядування як засіб поглиблення демократизації суспільного життя / А. В. Лучка // Вісник Тернопільського нац-го економ. ун-ту : наук. журн. / ТНЕУ. – 2007. – № 2. – С. 37–45.

83. Лучка А. В. Засади функціонування та шляхи зміцнення бюджетів розвитку місцевих бюджетів України / А. В. Лучка // Наукові праці НДФІ. – 2006. - № 1 (34). – С. 67–75.

84. Лучка А. В. Теоретико-методологічні основи оцінювання фінансової та бюджетної самостійності органів місцевого самоврядування / А.В. Лучка // Економічний аналіз : зб. наук. пр. / Тернопільського нац. екон. ун-т. – 2011. – Вип. 9. Частина 3. – С. 375–381.

85. Максюта А. А. Фінансово-бюджетна складова системи державного управління і місцевого самоврядування / А. А. Максюта // Наукові праці НДФІ. – 2005. - № 3 (32). – С. 3–8.

86. Мацук З. А. Фіскальний федералізм як децентралізована модель

формування бюджетного регулювання в Україні / З. А. Мацук // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. / Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – 2014. – Вип. 1 (23). – С. 81–91.

87. Місцеві фінанси: підручник / [О. Р. Квасовський, А. В. Лучка, Б. С. Малиняк та ін.] / За ред. О. П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.

88. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: Монографія / За ред. О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – 376 с.

89. Музика О. А. Правове регулювання неподаткових доходів місцевих бюджетів України / О. А. Музика: автореф. дис.. кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київ, 2005. – 24 с.

90. Нехайчук Д. В. Фінансові ресурси місцевих органів влади / Д. В. Нехайчук, Є. О. Чос // Культура народів Причорномор'я : науч. журнал. – 2012. – № 223. – С. 61–65.

91. Огонь Ц. Г. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. – 2006. – №1. – С. 3–12.

92. Осипенко С. О. Бюджет розвитку місцевих органів самоврядування як основа розширеного соціально-економічного відтворення територій / С. О. Осипенко // Наукові записки НУ «Острозька академія»: зб. наук. праць / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2012. – Вип. 20. – С. 87–90.

93. Осипенко С. О. Особливості організації системи місцевих фінансів в умовах ринкових перетворень / С. О. Осипенко // Інноваційний розвиток аграрної економіки: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (18-20 лют. 2013 р., м. Мелітополь). – Мелітополь : ТДАТУ, 2013. – С. 92–94.

94. Осипенко С. О. Проблеми формування бюджетів розвитку місцевих бюджетів України / С. О. Осипенко // Інноваційні процеси у фінансово-кредитній сфері: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., (14-15 трав. 2011 р., м. Київ.). – Київ : КНТЕУ, 2011. – С. 222–223.

95. Осипенко С. О. Розвиток фінансової децентралізації в Україні /

С. О. Осипенко // Управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави: матер. IX Міжнар. конф. студентів і молодих вчених, (16-17 квіт. 2015 р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя : ЗНУ, 2015. – С. 312–314.

96. Осипенко С. О. Сучасні підходи до формування доходної бази сільських бюджетів / С. О. Осипенко // Стратегія розвитку агропромислового виробництва: теорія, методологія, практика : тези Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (28-29 трав. 2015 р., м. Мелітополь). – Мелітополь : ТДАТУ, 2015. – С. 81–83.

97. Осипенко С. О. Фінансова децентралізація в умовах унітарного устрою держави / С. О. Осипенко // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2015. - №3 (27). – С. 144–151.

98. Осипенко С. О. Фінансова децентралізація: ефективність реалізації на місцевому рівні / С. О. Осипенко // Зб. наук. праць Таврійського держ. агротехнол. ун-ту (економічні науки) / ТДАТУ. – Мелітополь, 2013. – № 4 (24). – С. 176–181.

99. Осипенко С. О. Фінансове забезпечення місцевих органів самоврядування в контексті децентралізації влади в Україні / С. О. Осипенко // Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях: матер. X Міжнар. наук.-практ. конф., (15-16 жовт. 2015 р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя : ЗНУ, 2015. – С. 308–309.

100. Офіційний сайт департаменту структурної трансформації Канцелярії Голови Ради Міністрів Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.zachpomoskie.pl/art/reforma/koszty>.

101. Офіційний сайт Децентралізація влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.decentralization.gov.ua/region/item/id/5>.

102. Офіційний сайт Комітету статистики Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.epp.eurostat.ecs.eu>.

103. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://me.gov.ua>.

104. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://minfin.gov.ua>.

105. Офіційний сайт ПАТ «Укркоммунбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.abucb.com>.
106. Офіційний сайт КБ «Хрещатик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.xcitybank.com.ua/akcionernyy-kapital/>.
107. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stats.oecd.org/index>.
108. Офіційний сайт Фонду державного майна України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://spfu.gov.ua>.
109. Павлюк К. В. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин на засадах конкурентного федералізму / К. В. Павлюк // Наукові праці НДФІ. – 2006. - № 1 (34). – С. 23–34.
110. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів / К. В. Павлюк // Фінанси України. – 2006. – №4. – С. 24–37.
111. Пасічник Ю. В. Бюджетна система: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вузів / Ю. В. Пасічник. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 375 с.
112. Петриків А. В. Роль місцевих запозичень у вирішенні фінансових проблем регіонів / А. В. Петриків // [Електронний ресурс]. Ефективна економіка. – 2015. - №5. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4093>.
113. Пилипів В. В. Децентралізація управління соціально-економічним розвитком України / В. В. Пилипів, Л. М. Макаренко // Актуальні проблеми розвитку економічного регіону : зб. наук. пр. [Електронний ресурс]. – Вип. 4(2). – 2008. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/103.pdf.
114. Пипко С. О. Методичне забезпечення податкового регулювання інвестиційного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / С. О. Пипко // Менеджер : вісник Донецького державного університету управління : наук. журн. / Донец. держ. ун-т упр. – 2014. – № 2 (68). – С. 130–136.
115. Письменний В. Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України : монографія / В. Письменний. – Тернопіль: ТНЕУ,

2011. – 196 с.

116. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI зі зміна та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

117. Поляк Г. Б. Бюджетная система России: ученик 2-е изд. перераб. и доп. / Под ред. Г. Б. Поляка. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2008. – 703 с.

118. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 01.12.2000 р. №2121-111 зі зміна та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

119. Про бюджетну систему України: Закон України від 29.06.1995 р. № 512-12 зі зміна і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/512-12>.

120. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин від 28.12.2014 р. № 79-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.

121. Про внесення змін до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів: постанова КМУ від 31.10.2011р. №1185 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1185-2011-п>.

122. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи від 28.12.2014 р. № 71-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.

123. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5.03.2000 р. № 2017-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.

124. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

125. Про засади державної регіональної політики: Закон України від

05.02.2015 р. № 156- VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

126. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>.

127. Про затвердження Плану заходів з реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 р. № 591-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-р>.

128. Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 р. № 110 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-п/ed20120610>.

129. Про Методику нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.1995 р. № 213-95 п зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-KMU/type-Постанова/213-95-п-.htm.

130. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-вр зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

131. Про міжбюджетні відносини між районним бюджетом та бюджетами територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань: Закон України від 01.07.2004 № 1953-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1953%2D15>.

132. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. №1508-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

133. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р // Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/308-2007-p>.

134. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. №333-р // Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.

135. Проект з регіонального врядування та розвитку України «Фіскальна децентралізація в Україні: поточний стан та необхідність реформ» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rgd.org.ua/resources/publications_list/Fiscal_decentralization_in_Ukraine_UKR.pdf.

136. Профіль Запорізької області. Аналітично-описова частина до стратегії розвитку Запорізької області // Запорізька обласна державна адміністрація. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zrda.gov.ua/assets/files/APR/Profil-Zaporozhskoj-oblasti-dlya-territorij.pdf>.

137. Регулювання міжбюджетних відносин: Україна і європейський досвід: монографія / [В. Г. Бодров, О. П. Кириленко, Н. І. Балдич та ін.] ; за ред. В. Г. Бодрова. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 296 с.

138. Рекова Н. Ю. Антикризисні резерви формування фінансового потенціалу інституційної інфраструктури / Н. Ю. Рекова, Н. А. Ясинська // Молодий вчений: науковий журнал. – 2015. – Вип. 12 (28). – С. 82–89.

139. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2014 рік «Ринок цінних паперів. Європейський вибір: нові можливості та зростання». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf.

140. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації : кол. моногр. / [Луніна І. О., Булана О. О., Фролова Н. Б. та ін.] ; за ред. д.е.н. І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К.,

2014. – 296 с.

141. Романенко О. Р. Фінанси: підручник. / О. Р. Романенко – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 312 с.

142. Руденко І. В. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування: поняття та сутність / І. В. Руденко // Наукові праці НДФІ. – 2003. - № 2 (21). – С. 120–127.

143. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий [Текст] / Т. Саати. – М.: «Радио и связь», 1993. – 278 с.

144. Савчук Н. Фіскальний федералізм та перспективи його адаптації до українських реалій / Н. Савчук // Світ фінансів. – 2014. - № 1. – С. 76–88.

145. Савчук С. Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації / С. Савчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Економіка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – 2004. – № 16. – С. 81–85.

146. Сазонець І. Л. Управління місцевими фінансами: навч. посіб. / І. Л. Сазонець, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

147. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т. Сало // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2013. – Вип. 35. – С. 324 – 330.

148. Скрипнюк О. В. Децентралізація влади як фактор забезпечення стабільності конституційного ладу: питання теорії і практики [Електронний ресурс] / О. В. Скрипнюк // Віче : громадсько-політичний і теоретичний журнал. – 2015. С. 22–24. – Режим доступу: <http://ccu.gov.ua/doccatalog/document;...?id>.

149. Снісаренко О. Б. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів / О. Б. Снісаренко, А. О. Гавриленко, О. В. Гребенікова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі : проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». – 2010. – №1. – С. 18–27.

150. Слухай С. В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів / С. В. Слухай, О. В. Гончаренко // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 12–20.
151. Слухай С. В. Проблеми фінансової децентралізації в Україні / С. В. Слухай // Наукові праці НДФІ. – 2002. – № 4(19). – С. 20–28.
152. Старостенко Н. В. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста / Н. В. Старостенко // Економіка України. – 2005. - №9. – С. 39 – 47
153. Стукало Н. В. Теоретико-методологічні засади фіскальної децентралізації / Н. В. Стукало, М. І. Деркач, М. В. Стукало // Економічний простір : зб. наук. пр. / Придніпров. держ. акад. буд-ва та архіт. – 2010. – № 40. – С. 147 – 154.
154. Сошка Н. В. Суперечності та перспективи розвитку системи місцевого оподаткування в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Сошка // Ефективна економіка. – 2011. – № 11. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=783>.
155. Сунцова О. О. Місцеві фінанси: навч. посіб. / О. О. Сунцова – Київ: Центр навчальної літератури, 2010. – 488 с.
156. Суховірська О. Б. Фінансові ресурси місцевих органів влади / О. Б. Суховірська // Фінанси України. – 2002. - №11. - С. 61–67.
157. Тарангул Л. Л. Особливості формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації / Л. Л. Тарангул, Т. А. Коляда // Фінанси України. – 2015. – № 3. – С. 30–44.
158. Тарасюк М. Місцеві податки і збори в контексті реформування оподаткування в Україні / М. Тарасюк, І. Руденко // Вісник Київського нац.-го торг.-економ. ун-ту : наук. журнал / КНТЕУ. – Київ, 2012. - № 6. – С. 92–103.
159. Тарпан Р. С. Фінансове забезпечення місцевого самоврядування / Р. С. Тарпан // Наукові праці НДФІ. – 2006. - № 4 (37). – С. 60–65.
160. Тельнова Г. В. Теоретичні засади національної фінансової архітектури України / Г.В. Тельнова // Менеджер : вісник Донецького державного університету управління. – 2014. – № 1 (67). – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 176–182.
161. Тимчук О. Світова практика побудови бюджетного федералізму в

системі міжбюджетних відносин в умовах переходу до ринку / О. Тимчук, М. Тріпак // Наукові записки Тернопільського нац-го педагогічного ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія : Економіка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – 2003. – № 14. – С. 74–77.

162. Ткачук А. Про децентралізацію влади та реєстрацію громади / А. Ткачук // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://decentralization.unian.ua/1044849-pro-detsentralizatsiyu-vladi-ta-reestratsiyu-gromadi.html>

163. Усков И. В. Децентрализация как основа становления финансово самостоятельных местных органов власти / И. В. Усков // Бизнес Информ : наук. журнал. – 2012. – №3. – С. 107–111.

164. Хамініч С. Ю. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України / С. Ю. Хамініч, В. М. Климова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка : наук. журн. / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – 2011. – Вип. 5(2). – С. 143–148.

165. Чікіта І. Б. Місцеві бюджети – політико-економічний аспект в умовах сучасної демократичної держави / І. Б. Чікіта // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/1267/1/economiz81.2007.148-152.pdf>.

166. Чеберяко О. В. Фінансова підтримка місцевих бюджетів в умовах бюджетного унітаризму в Україні / О. В. Чеберяко // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 13–19.

167. Череп А. В. Комунальний банк як інвестиційна складова соціально-економічного розвитку територіальних громад / А. В. Череп, С. О. Осипенко // Бизнес Информ : наук. журнал. – 2015. – № 11. – С. 112–117.

168. Чернявский А. Бюджетная децентрализация в странах с переходной экономикой / А. Чернявский, К. Вартапетов // Вопросы экономики. – 2004. – №11. – С. 126–141.

169. Шолкова Т. Значення публічних позабюджетних фондів коштів органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціальних гарантій населення /

Т. Шолкова // Юридична Україна. – 2007. - № 3. - С. 33–37.

170. Brennan, D. (1980). The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Consitution [Електронний ресурс] / D. Brennan, J. Buchanan – Режим доступу: <http://oll.libertyfund.org/title/2114>.

171. Bailey S. J. Local Government Economics: Principles and Practice. / S. J. Bailey – London: Macmillan press ltd, 1999. – 359 p.

172. Bell, M., Adams, C., Fiscal Decentralization Indicators: Local Democratic Governance // Proceedings of 92' annual conference. - Atlanta: National Tax Association. – 1999. – P. 236–241.

173. Ma J. Decetralization From the «Top Down»: The Japanese Case / J. Ma. – Access mode: www.worldbank.org/mdf/mdf1/topdown.htm.

174. Masgrave R. A. Public finance in theory and practice / R. A. Masgrave, P.B. Masgrave– 5th ed., McGraw-Hill, Inc., 1989. – 627 p.

175. Tiebout C. Economic Theory of Fiscak Decentralzation / C. Tiebout // Public Finances : Sources, and Utilization. – Princeton, New Jersey, 1961. p. 76–96.

ДОДАТКИ

Додаток А

Довідки про впровадження результатів дисертації

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ

пр.Леніна,164, м. Запоріжжя, 69107, тел. 224-60-43, факс 224-62-53, e-mail: fin@zoda.gov.ua Код ЄДРПОУ 02313714

02.09.2015 № 10-92/440

на № _____ від _____

**Довідка про впровадження
результатів дисертаційної роботи
асистента кафедри «Фінанси і кредит»
Таврійського державного агротехнологічного університету
Осипенко Світлани Олександрівни
на тему: «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень»**

Департамент фінансів Запорізької обласної державної адміністрації підтверджує практичне використання в своїй діяльності результатів дисертаційної роботи Осипенко Світлани Олександрівни на тему «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень», а саме:

1. Методику комплексної оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, що надає можливість визначити рівень сталого розвитку регіону в умовах реалізації фінансової децентралізації.

2. Рекомендації щодо оптимізації доходів та видатків місцевих бюджетів Запорізької області з урахуванням особливостей реалізації політики фінансової децентралізації в країні.

3. Пропозиції відносно удосконалення підходів до формування спроможних об'єднаних територіальних громад в Запорізькій області.

4. Пропозиції щодо розширення альтернативних джерел формування фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування в Запорізькій області.

Рекомендації, викладені в роботі дисертанта щодо оптимізації місцевих фінансів в умовах ринкових перетворень мають наукову і практичну цінність.

**Директор
Департаменту фінансів
Запорізької обласної
державної адміністрації**

С.М. Медвідь

У К Р А Ї Н А

МЕЛІТОПОЛЬСЬКА РАЙОННА РАДА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Крупської, 5, м. Мелітополь, 72319, тел./факс 43-13-15, тел. 43-14-12
e-mail: mrr.gov@ukr.net www.mrr.gov.ua Код ЄДРПОУ 20520078

28.12.2015. № 01-21/0268
на № _____ від _____

Довідка про впровадження
результатів дисертаційної роботи
асистента кафедри «Фінанси і кредит»
Таврійського державного агротехнологічного університету
Осипенко Світлани Олександрівни
за темою: «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень»

Представники Мелітопольської районної ради розглянули матеріали дисертаційної роботи Осипенко Світлани Олександрівни на тему «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень», і засвідчують, що в роботі Мелітопольської районної ради використано наступні положення та розробки дисертації:

1. Методику комплексної оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів при аналізі результатів реалізації державної політики фінансової децентралізації в регіоні.
2. Підходи щодо формування спроможних об'єднаних територіальних громад в рамках діяльності робочої групи щодо формування спроможних територіальних громад Мелітопольського району Запорізької області.
3. Пропозиції відносно розширення альтернативних джерел формування фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування.

Рекомендації, викладені в роботі дисертанта щодо оптимізації місцевих фінансів в умовах ринкових перетворень мають наукову і практичну цінність.

Голова районної ради

О.М. Мордик

**ПРИАЗОВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСІВ**

вул. Леніна, 31, смт Приазовське, Приазовського району, Запорізької області, 72401,
тел.(06133)2-25-08, факс (06133)2-24-14, e-mail: priazovie_rfu@gfu.zoda.gov.ua Код ЄДРПОУ 02313660

03.08.2015 р. №621

Довідка про впровадження
результатів дисертаційної роботи
асистента кафедри «Фінанси і кредит»
Таврійського державного агротехнологічного університету
Осипенко Світлани Олександрівни
за темою: «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень»

Результати, висновки та пропозиції викладені в дисертаційній роботі Осипенко Світлани Олександрівни на тему «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень» використані в роботі управління фінансів Приазовської районної державної адміністрації, зокрема:

1. Методика комплексної оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів.
2. Рекомендації щодо формування спроможних об'єднаних територіальних громад району.

Запропоновані дисертантом рекомендації відносно оптимізації місцевих фінансів в умовах ринкових перетворень мають наукову і практичну цінність.

**Начальник управління фінансів
Приазовської районної
державної адміністрації**

Л.М. Діоба

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

проспект Богдана Хмельницького 18, місто Мелітополь Запорізька область, 72310 тел: (0619) 42-06-18,
 факс: (0619) 42-24-11, e-mail: office@tsatu.edu.ua, код ЄДРПОУ 00493698

03.12.2015

№ 53/6-2314/1

на № _____ від _____

Довідка про впровадження
 результатів дисертаційної роботи
 асистента кафедри «Фінанси і кредит»
 Таврійського державного агротехнологічного університету
Осипенко Світлани Олександрівни
 за темою: «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень»

Теоретико-методичні результати дослідження та практичні рекомендації, отримані в дисертації асистента кафедри «Фінанси і кредит» Осипенко С.О., впроваджені у навчальний процес Таврійського державного агротехнологічного університету під час викладання дисциплін «Фінанси», «Казначейська справа», «Місцеві фінанси» для студентів напряму підготовки 6030508 «Фінанси і кредит».

Ректор університету,
 доктор технічних наук, професор

В.М. Кюрчев

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, МСП-41, 69600, Україна
тел.: (061) 764-45-46, факс: (061) 228-75-08, e-mail: zv@znu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 02125243

10.11.2015 № 01-15/242

на № _____

Довідка про впровадження
результатів дисертаційної роботи
асистента кафедри «Фінанси і кредит»
Таврійського державного агротехнологічного університету
Осипенко Світлани Олександрівни
за темою: «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень»

Основні наукові доробки та висновки дисертаційної роботи асистента кафедри «Фінанси і кредит» Таврійського державного агротехнологічного університету Осипенко Світлани Олександрівни на тему «Місцеві фінанси в умовах ринкових перетворень» використовуються в навчальному процесі Запорізького національного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Бюджетна система», «Місцеві фінанси».

Проректор з наукової роботи,
доктор історичних наук, професор

Г.М.Васильчук

Додаток Б

Таблиця Б 1

Доходи бюджетів міст республіканського АРК та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад

Загальний фонд	Спеціальний фонд
1	2
- 60 % ПДФО; - Державне мито за місцем вчинення дій та видачі документів; - Концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності; - Плата за надання адміністративних послуг; - Місцеві податки та збори; - Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються РДА, виконавчими органами відповідних місцевих рад; - Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів; - Надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності; - Плата за розміщення тимчасово вільних коштів відповідних місцевих бюджетів; - Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами, в цілях непов'язаних з видобування корисних копалин; рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів; - Орендна плата за водні об'єкти (їх частини); - Штрафні санкції за порушення законодавства про патентування; - Частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучаються до бюджету; - Кошти від реалізації безхазяйного майна, знахідок, спадкового майна, майна, одержаного територіальною громадою в порядку	- Концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, які мають цільове спрямування згідно із законом; - 70 % грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та ін. діяльності, в т. ч.: до міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад - 50 %, обласних бюджетів та бюджету АРК – 20%; - 80 % екологічного податку, у т. ч.: міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, - 25 %, обласних бюджетів та бюджету АРК - 55 %; - Кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, що зараховуються у розмірі: 75%- до бюджетів міст республіканського АРК та обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, 15%- до районних бюджетів; - Відрахування 10% вартості питної води суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють реалізацію питної води через системи централізованого водопостачання з відхиленням від відповідних стандартів, що зараховуються до бюджетів міст, селищ та сіл, бюджетів об'єднаних територіальних громад; - Власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету; - Цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій і громадян до республіканського АРК та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища;

1	2
спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі; - Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; - Адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями; - Штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів; - Кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель забезпечення їх пропозиції конкурсних торгів, які не підлягають поверненню цим учасникам, у випадках, передбачених законодавством; - Кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню; - 80 % коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, комунальної форми власності, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 % коштів, отриманих за здане у вигляді брухту і відходів срібло; - Інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів відповідно до законодавства.	- Надходження до цільових фондів, утворених ВР АРК та місцевими радами; - Субвенції, що надаються з інших бюджетів за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів; - Повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам; - Повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними; - Надходження в рамках програм допомоги і грантів міжнародних фінансових організацій та Європейського Союзу; - інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України. Бюджет розвитку - Дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є АРК, комунальна власність; - Плата за надання місцевих гарантій; - Кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту, отримані відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»; - 10% коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції, що розподіляються між місцевими бюджетами адміністративно-територіальних одиниць, на території яких знаходиться відповідна ділянка надр, у такому співвідношенні: 5% - до бюджету АРК або обласного бюджету; 3,5%- до районного бюджету; 1,5% - до сільського, селищного або міського бюджету; - Кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності, включаючи кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них; - 90% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;

Закінчення табл. Б1

1	2
	- Капітальні трансфери (субвенції) з інших бюджетів; - Кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними; - Місцеві запозичення; - Кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням органів місцевого самоврядування.

Додаток Б 2
Доходи бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів

Загальний фонд	Спеціальний фонд
1	2
- Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; - Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів; - Місцеві податки та збори; - Частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному відповідними місцевими радами; - Плата за розміщення тимчасово вільних коштів; - Штрафні санкції за порушення законодавства про патентування; - Адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями; - Штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів; - Надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є міські, селищні та сільські ради; - Орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди місцевими радами;	- Концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, які мають цільове спрямування згідно із законом; - 50 % грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та ін. діяльності; - 80 % екологічного податку, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад - 25 %; - Кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, що зараховуються у розмірі: 60%-до бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів; - Відрахування 10% вартості питної води суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють реалізацію питної води через системи централізованого водопостачання з відхиленням від відповідних стандартів, що зараховуються до бюджетів міст, селищ та сіл, бюджетів об'єднаних територіальних громад; - Власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету; - Цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій і громадян до республіканського АРК та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища; - Надходження до цільових фондів, утворених ВР АРК та місцевими радами; - Субвенції, що надаються з інших бюджетів за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів;

- Концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є міські, селищні та сільські ради; - Кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель забезпечення їх пропозиції конкурсних торгів, які не підлягають поверненню цим учасникам; - Кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів; - 80% коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок місцевих бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50% коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло; - Кошти від реалізації безхазяйного майна, знахідок, спадкового майна, майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі; - Плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг; - Державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів; - Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів, що зараховується до бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів; - Адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень; - Плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а також плата за надання ін. платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією, що здійснюється виконавчими органами сільських,	- Повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам; - Повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними; - Надходження в рамках програм допомоги і грантів міжнародних фінансових організацій та Європейського Союзу; - інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.
	Бюджет розвитку
	- Дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є АРК, комунальна власність; - Плата за надання місцевих гарантій; - Кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту, отримані відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»; - 10% коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції, що розподіляються між місцевими бюджетами адміністративно-територіальних одиниць, на території яких знаходиться відповідна ділянка надр, у такому співвідношенні: 1,5% - до сільського, селищного або міського бюджету; - Кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності, включаючи кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них; - 90% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них; - Капітальні трансферти (субвенції) з інших бюджетів; - Кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними; - Місцеві запозичення;

Закінчення табл. Б 2

1	2
селищних, міських рад, яка зараховуються до місцевих бюджетів за місцем надання послуг; - Інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів відповідно до законодавства.	- Кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням органів місцевого самоврядування.

Додаток В

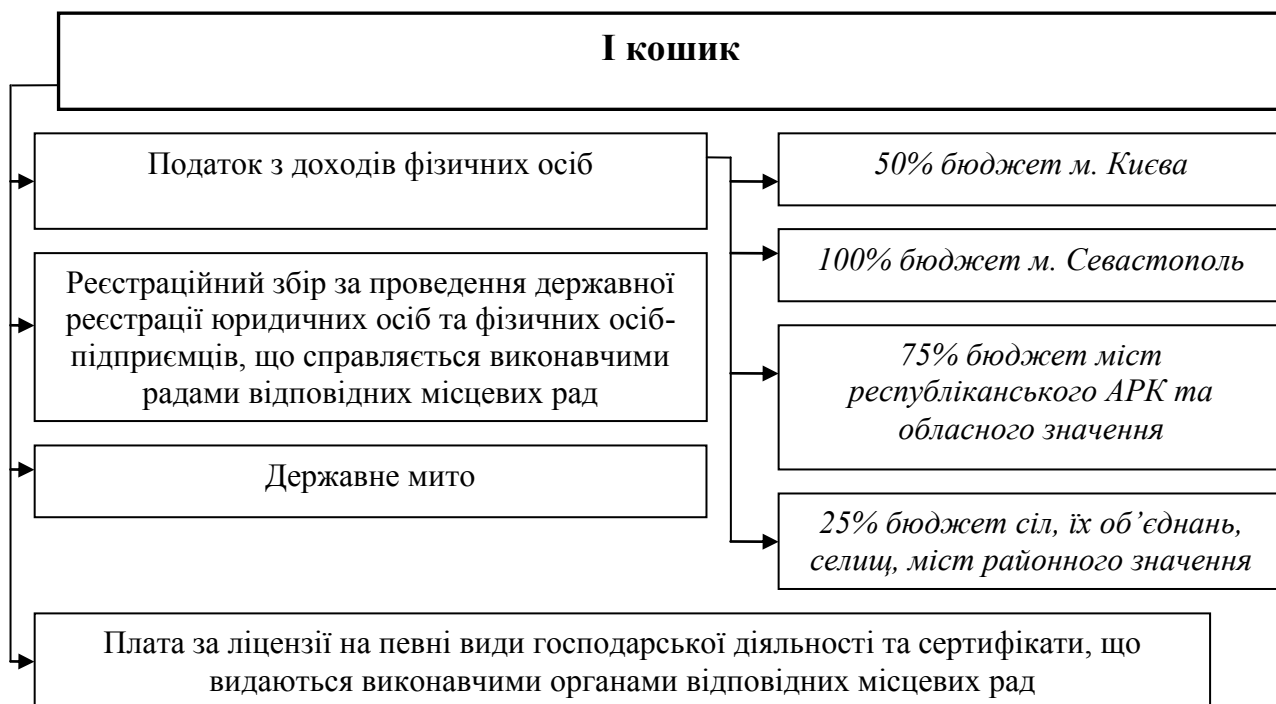

Рис. В1 Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування (окрім бюджетів м. Києва та м. Севастополь) та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, [16, ст. 69]

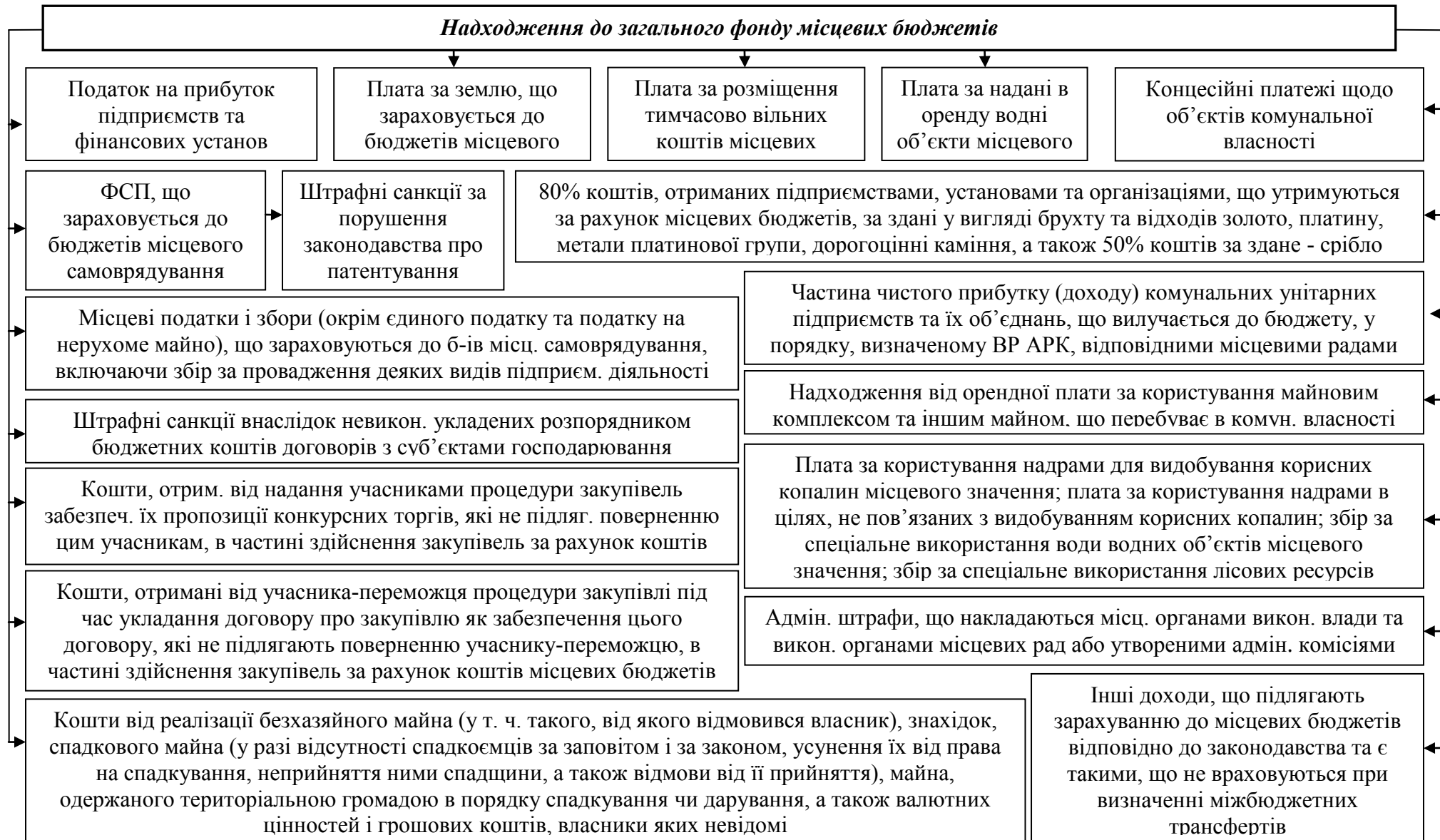

Рис. В 2 Склад доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів

або II кошик (загальний фонд) [16, ст. 69]

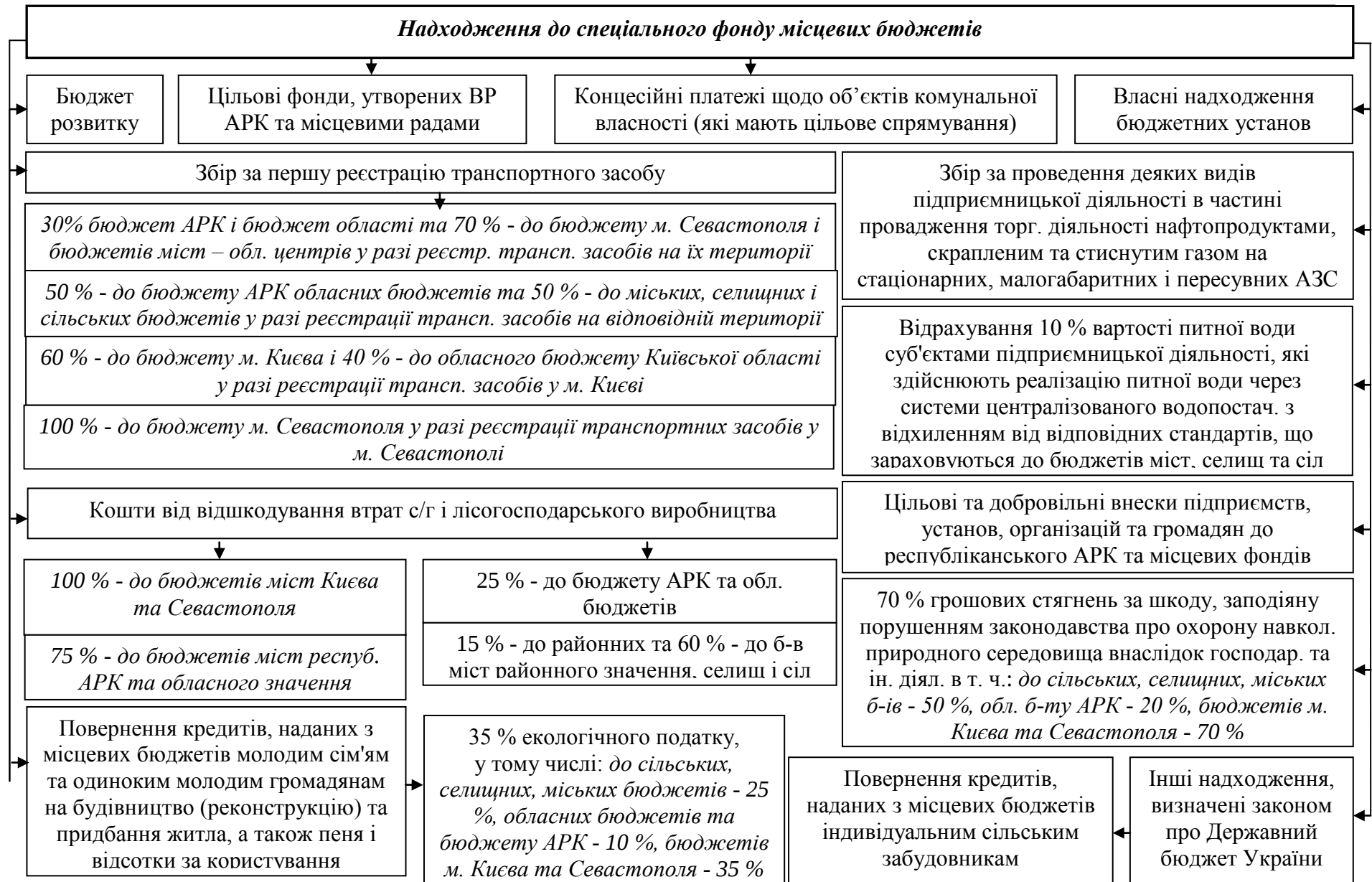

Рис. В 3 Джерела формування спеціального фонду місцевих бюджетів, [16, ст. 69]

Рис. В 4 Джерела формування та напрями використання коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів, [16, ст. 71]

Додаток Д

**Основні нормативні документи, які регламентують реалізацію політики
фінансової децентралізації в Україні**

Назва документа	Основні положення про реалізацію політики фінансової децентралізації
1	2
І етап реалізації політики фінансової децентралізації	
Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20.05.1993 р. [42]	Визначено види місцевих податків і зборів, їх граничні розміри та порядок обчислення. Місцеві органи влади можуть вибирати види місцевих податків із встановленого переліку, змінювати їх ставки у заданих межах.
Закон України «Про бюджетну систему України» від 29.06.1995 р [119].	Запроваджено ієрархію розподілу ресурсів між рівнями бюджетної системи, встановлено трьохланкову будову бюджетну систему України.
Конституція України від 28.06.1996 р. [66]	Задекларовано децентралізацію як одну із засад на яких ґрунтується територіальний устрій держави. Закріплено існування місцевого самоврядування, визначено його повноваження, матеріальну та фінансову основу, засади функціонування місцевих бюджетів, право комунальної власності. Гарантовано фінансування державою здійснення місцевою владою своїх функцій.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. [130]	Конкретизовано положення Конституції про місцеве самоврядування, його принципи, повноваження, правовий статус і відповідальність місцевої влади, забезпечення матеріальної та фінансової бази, у т. ч. місцевих бюджетів. Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за
Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» від 15.07.1997 р. [52]	Визнано та закріплено на законодавчому рівні європейські стандарти організації місцевого самоврядування та місцевих фінансів.
ІІ етап реалізації політики фінансової децентралізації	
Бюджетний кодекс України від 21.06.2001р. [15]	Децентралізація видаткових повноважень через розподіл видатків між рівнями бюджетної системи. Довгострокове закріплення доходних джерел за місцевими бюджетами, а також розподіл доходів місцевих бюджетів на кошики. Впроваджено формульний розрахунок бюджетних трансфертів на основі кошиків доходів. Встановлено чітку структуру системи субвенцій і дотацій. Визначено вимоги та ліміт здійснення місцевих запозичень.
Закон України «Про міжбюджетні відносин між районним бюджетом та бюджетами міст районного значення, сіл, селищ та їх об'єднань» від 01.07.2004 р. [131]	Поширено процедуру формульного фінансового вирівнювання на базовий рівень місцевого самоврядування, тобто поширено практиковану з 2001 р. процедуру вирівнювання місцевих бюджетів на рівень міст районного значення, сіл, селищ, що зробило міжбюджетні відносини між районним рівнем та базовим рівнем самоврядування більш прозорим, а розподіл коштів – більш об'єктивним.

1	2
Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів» від 23.05.2007 р. [133]	Концепція спрямована на проведення до 2014 р. реформ у сфері місцевих бюджетів відповідно до стратегічного завдання регіональної політики – створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх сталого розвитку, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення.
III етап реалізації політики фінансової децентралізації	
Нова редакція Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р. [16]	Часткове упорядкування видаткових повноважень місцевої влади, а саме розширено видаткові повноваження які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Розширено джерела формування доходів місцевих бюджетів. Конкретизовано форми міжбюджетних трансфертів, уточнено сфери їх застосування. Збільшено інвестиційні ресурси місцевих бюджетів та розширено напрями їх використання, тобто реформовано бюджети розвитку місцевих бюджетів. Конкретизовано засади застосування програмно-цільового методу.
Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. [116]	Змінено систему місцевого оподаткування: виключено не ефективні місцеві податки та збори; введено податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; надано статус місцевого – єдиному податку; встановлені нові збори: за провадження деяких видів підприємницької діяльності, туристичний збір, збір за місця для паркування транспортних засобів.
IV етап реалізації політики фінансової децентралізації	
Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 01.04.2014 р. [134]	Закладено основи реформування інституту місцевого самоврядування, а саме: визначено напрями, механізм та строки формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для забезпечення всебічного соціально-економічного розвитку територій, що гарантуватиме підвищення благополуччя громадян країни.
Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 р. [120]	Розширено джерела формування загального фонду місцевих бюджетів при одночасному скорочення джерел, що формують спеціальний фонд. Змінено систему розщеплення ПДФО (25% направляється до державного бюджету). Визначено склад доходів та видаткові повноваження об'єднаних територіальних громад. Запроваджено нову трансфертну політику: введено нові види міжбюджетних трансфертів (базова та реверсна дотації, освітня та медична субвенція, субвенція на підготовку робітничих
	кадрів), систему збалансування змінено системою вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів. Здійснено ряд заходів відносно посилення незалежності та фінансової самостійності місцевих бюджетів: самостійне прийняття місцевих бюджетів, незалежне від термінів прийняття державного бюджету затвердження місцевих бюджетів до 25 грудня року, що передуює плановому, спрощено процедуру надання місцевих гарантій, розширено доступ міських рад до міжнародного фінансового ринку, змінено казначейську систему обслуговування бюджетних коштів.

Закінчення дод. Д

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. [122]	Змінено механізм оподаткування нерухомості. Запроваджено акцизний податок (5%) з роздрібного продажу підакцизних товарів (кошти зараховуються до місцевих бюджетів за місцем розміщення об'єктів в яких провадиться діяльність, що підлягає оподаткуванню. Віднесено до категорії місцевих податків плати за землю та включено її до складу податку на нерухоме майно
Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. [125]	Визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України; створює законодавчу основу для реалізації нової державної регіональної політики, яка повинна охоплювати значно більше коло питань, ніж підтримка регіонального розвитку
Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. [124]	Закладено основи для проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. Визначено особливості формування нової базової адміністративно-територіальної одиниць – об'єднаної територіальної громади
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» від 08.04.2015 р. [126]	Визначено алгоритм формування спроможних територіальних громад. Окреслено вимоги щодо розробки проекту Перспективного плану формування спроможних територіальних громад.

Додаток Е

Таблиця Е 1

Динаміка доходів місцевих бюджетів України у 2008–2014 рр., млн грн

Статті доходів	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1. Податкові надходження, з них:	59157,6	59157,5	67575,5	73086,9	85852,0	91191,0	87333,6
податок на доходи фізичних осіб	45895,6	44485,3	51029,3	54065,1	61066,0	65261,4	62557,1
податок на прибуток підприємств та фін. установ комунальної власності	400,5	478,2	389,9	357,5	443,3	425,3	259,5
податок з власників транспортних засобів	1558,4	1538,3	1905,3	285,1	685,2	7,9	3,6
збір за першу реєстрацію транспортного засобу*	-	-	-	388,6	659,6	568,8	395,2
плата за землю	6681,3	8362,7	9539,8	10700,9	12581,7	12802,9	12083,9
місцеві податки і збори	819,9	808,6	819,4	2549,7	5455,0	7316,2	8055,6
екологічний податок*	-	-	-	-	1552,4	1534,5	1216,4
фіксований сільськогосподарський податок	128,8	122,8	124,9	121,8	130,9	130,2	122,2
2. Неподаткові надходження, з них:	7689,3	7759,0	8769,2	10915,8	12635,6	12127,8	12257,5
доходи від власності та підприємницької діяльності	1057,9	916,5	1057,9	916,5	608,1	455,9	337,4
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	1049,6	1086,5	1049,6	1086,5	1738,2	1924,9	1583,2
інші неподаткові надходження	413,9	206,2	413,9	206,2	795,7	875,9	748,6
власні надходження бюджетних установ	5167,9	5549,9	5167,9	5549,9	9493,5	8871,0	9588,0
3. Доходи від операцій з капіталом	4577,1	2593,1	2556,2	1829,8	1754,3	1381,6	1127,6
4. Цільові фонди	2324,2	1525,9	1614,6	822,7	571,5	470,5	382,1
збір за забруднення навколишнього природного середовища	413,7	805,2	961,9	-	-	-	-
цільові фонди утворені ВР АРК, органами місцевого самовар.	1910,5	720,7	652,7	822,7	571,5	470,5	382,1
5. Трансферти:	59112,7	62180,1	77766,2	94875,0	124459,6	115848,3	130600,9
дотації	30439,3	36058,5	44223,2	48113,5	60626,2	61220,4	64434,3
субвенції	28674,4	26121,6	33542,9	46761,4	63833,3	54627,9	66166,5
ВСЬОГО ДОХОДІВ	130660,6	131689,9	158282,0	181530,3	225273,4	221019,4	231702,0

* запроваджено в другій редакції Бюджетного кодексу

Складено за даними [17; 18; 19]

Структура доходів місцевих бюджетів України у 2008 – 2014 рр., %

Статті доходів	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1. Податкові надходження, з них:	45,11	44,91	42,69	40,27	38,11	41,25	37,69
податок на доходи фізичних осіб	35,12	33,78	32,24	29,78	27,10	29,52	26,99
податок на прибуток підприємств та фін. установ комунальної власності	0,30	0,36	0,25	0,19	0,19	0,19	0,11
податок з власників транспортних засобів	1,19	1,16	1,20	0,16	0,30	0,0	0,00
збір за першу реєстрацію транспортного засобу*	-	-	-	0,21	0,29	0,26	0,17
плата за землю	5,11	6,35	6,03	5,89	5,58	5,79	5,21
місцеві податки і збори	0,62	0,61	0,53	1,40	2,42	3,31	3,47
екологічний податок*	-	-	-	-	0,68	0,69	0,52
фіксований сільськогосподарський податок	0,09	0,09	0,08	0,07	0,05	0,05	0,05
2. Неподаткові надходження, з них:	5,43	5,79	5,54	6,01	5,61	5,48	5,29
доходи від власності та підприємницької діяльності	0,81	0,69	0,67	0,50	0,27	0,20	0,14
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	0,80	0,83	0,66	0,60	0,77	0,87	0,68
інші неподаткові надходження	0,32	0,16	0,26	0,11	0,35	0,39	0,32
власні надходження бюджетних установ	3,95	4,21	3,26	3,06	4,21	4,01	4,13
3. Доходи від операцій з капіталом	3,50	1,95	1,61	1,01	0,78	0,62	0,49
4. Цільові фонди	1,77	1,14	1,02	0,45	0,25	0,21	0,16
збір за забруднення навколишнього природного середовища	0,32	0,61	0,60	-	-	-	-
цільові фонди утворені ВР АРК, органами місцевого самовар.	1,46	0,55	0,35	0,45	0,25	0,21	0,16
5. Трансферти:	44,14	46,21	49,14	52,26	55,25	52,41	56,37
дотації	23,29	27,38	27,93	26,50	26,91	27,69	27,8
субвенції	21,95	19,84	21,19	25,75	28,33	24,71	28,55
ВСЬОГО ДОХОДІВ	100	100	100	100	100	100	100

* запроваджено в другій редакції Бюджетного кодексу

Складено за даними [17; 18; 19]

Додаток Ж

Таблиця Ж 1

**Частка податкових надходжень місцевих бюджетів у ВВП в країнах
ОЕСР у 2008–2014 рр., %**

Країна	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Американська модель							
США	3,8	4,0	3,9	3,9	3,8	3,7	3,6
Чилі	1,3	1,3	1,2	1,4	1,4	1,5	1,5
Мексика	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-
Західноєвропейська модель							
Австрія	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4
Бельгія	1,9	2,3	2,2	2,2	2,0	2,1	2,1
Великобританія	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6
Ізраїль	2,4	2,4	2,4	2,4	2,3	2,2	2,2
Італія	6,7	6,3	6,4	6,5	7,1	7,1	6,9
Люксембург	1,7	1,8	1,7	1,8	1,6	1,4	1,2
Нідерланди	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	-
Німеччина	3,0	2,8	2,8	2,9	3,0	3,0	2,5
Словенія	3,2	3,7	4,0	4,0	4,1	4,0	3,9
Угорщина	2,5	2,6	2,4	2,4	2,4	2,3	2,2
Франція	5,1	5,4	4,5	5,6	5,8	5,8	5,9
Чеська Республіка	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Компромісна європейська модель							
Греція	0,4	0,8	0,9	1,7	2,0	1,9	1,4
Естонія	4,8	4,9	4,4	4,3	4,2	4,2	4,4
Ірландія	0,7	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	0,8
Ісландія	9,1	8,7	8,5	9,2	9,3	9,4	9,5
Іспанія	2,8	2,9	2,7	2,9	3,1	3,2	3,3
Польща	4,7	4,1	4,0	3,9	4,1	4,1	-
Португалія	2,2	2,1	2,0	2,1	2,1	2,4	2,5
Словаччина	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9
Скандинавська модель							
Данія	11,1	11,6	12,1	12,1	12,2	12,5	12,6
Швеція	15,2	16,0	15,3	15,1	15,6	15,8	15,8
Норвегія	4,9	5,7	5,7	5,1	5,2	5,3	5,4
Фінляндія	9,0	9,7	9,9	9,7	9,7	10,2	10,3
Японська та азійські моделі							
Японія	8,1	7,4	7,1	7,2	7,3	7,3	7,4
Корея	4,1	3,9	3,9	3,9	3,9	3,8	4,2
Туреччина	2,1	2,2	2,4	2,5	2,5	2,6	2,7
Країни, які розвиваються за власною моделлю							
Швейцарія	4,1	4,2	4,1	4,1	4,1	4,1	4,0
Канада	3,0	3,1	3,1	3,0	2,9	2,8	2,8
Австралія	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	-
Середнє для ОЕСР	3,7	3,8	3,7	3,8	3,9	3,9	3,9

Складено за даними [107]

Таблиця Ж 2

**Показники фіскальної децентралізації за міжбюджетними трансфертами
за часткою фінансування функцій за рахунок відповідного трансферту, %**

Функції	Загальні публічні послуги	Оборона	Охорона правопорядку	Економічна діяльність	Охорона навколишнього середовища	ЖКГ	Охорона здоров'я	Рекреація, культура	Освіта	Соціальний захист	Інші	Всього
2008												
Угорщина	27,68	6,53	0,01	2,22	2,74	14,29	5,32	4,56	15,95	20,67	0	100
Корея	0,27	0,01	0,82	7,00	15,10	19,68	18,12	5,02	0,74	33,18	0	100
Люксембург	17,03	0,42	0,11	0,96	0,13	0,02	0,53	5,56	3,12	72,07	0	100
Мексика	10,69	0	1,67	0	0	0	13,31	0	72,74	1,58	0	100
Норвегія	2,68	0,04	0,05	0	0,09	26,10	11,94	0	5,30	53,77	0	100
Словенія	1,56	0	0,55	8,42	3,05	0,05	0,47	3,18	76,74	5,94	0	100
Іспанія	20,55	0,31	7,49	28,90	0	8,40	3,02	0,56	21,08	9,65	0	100
Швеція	9,57	1,02	0,03	4,26	1,52	1,05	51,67	1,80	2,31	26,72	0	100
Швейцарія	29,65	0,12	0,41	18,36	0,78	0,02	0,08	0,2	4,91	45,44	0	100
2009												
Угорщина	24,37	7,49	0,07	2,98	2,36	14,06	1,12	4,60	10,56	32,34	0	100
Корея	0,15	0,01	0,64	15,33	15,61	17,03	11,60	3,21	1,73	34,64	0	100
Люксембург	16,55	0,50	0,14	1,12	0,33	0,02	0,58	5,29	2,79	72,63	0	100
Мексика	10,61	0	1,84	0	0	0	13,23	0	72,74	1,57	0	100
Норвегія	12,39	0,06	0,00	0	0,04	27,71	11,50	0	1,44	49,83	0	100
Словенія	0,13	0	0,40	6,95	4,31	0,03	0,49	3,15	78,06	6,44	0	100
Іспанія	62,78	0,07	0	18,78	0	3,40	1,47	0,36	12,10	4,03	0	100
Швеція	11,02	0,94	0,05	4,85	1,37	0,75	51,07	1,27	3,01	25,63	0	100
Швейцарія	29,39	0,13	0,41	17,11	1,36	0	0,08	0,12	5,06	46,30	0	100
2010												
Угорщина	24,84	6,42	0,11	3,31	0,79	14,89	0,68	3,61	9,01	36,29	0	100
Корея	0,20	0,01	0,81	16,17	15,59	16,32	12,19	3,68	0,39	34,60	0	100
Люксембург	16,81	0,43	0,17	1,29	0,21	0,01	0,73	5,28	2,97	72,05	0	100
Мексика	10,46	0	1,74	0	0	0	13,42	0	72,83	1,55	0	100
Норвегія	12,79	0,00	0,09	0	0,09	17,59	12,1	0	4,33	52,98	0	100
Словенія	0,08	0	0,37	5,56	5,58	0,01	0,50	3,44	78,82	7,60	0	100
Іспанія	60,97	0,12	0	16,35	0	2,64	3,37	0,49	13,36	2,67	0	100
Швеція	10,12	0,91	0,00	5,06	1,40	1,04	51,39	1,30	4,60	24,13	0	100
Швейцарія	29,62	0,13	0,48	17,05	1,13	0	0,08	0,08	5,36	46,03	0	100

Складено за даними [107]

**Частка боргових зобов'язань місцевих бюджетів у ВВП в країнах ОЕСР у
2010 – 2014 рр., %**

Країна	2010	2011	2012	2013	2014
Американська модель					
США	0	0	0	0	0
Чилі	...	...	...	...	...
Мексика	...	...	...	...	...
Західноєвропейська модель					
Австрія	4,37	4,71	4,32	4,41	4,36
Бельгія	5,32	5,33	5,63	5,8	6,43
Великобританія	10,25	10,74	10,47	9,85	9,28
Ізраїль	2,77	2,81	2,65	2,55	...
Італія	12,48	12,39	12,27	12,32	12,01
Люксембург	2,59	2,66	2,85	2,77	2,77
Нідерланди	12,04	12,14	12,29	11,96	11,63
Німеччина	5,4	5,31	5,36	5,34	5,21
Словенія	3,59	3,47	3,25	3,09	3,14
Угорщина	5,59	5,29	4,48	2,11	0,66
Франція	9,93	9,95	10,58	10,74	11,00
Чеська Республіка	3,77	3,84	4,16	4,35	4,2
Компромісна європейська модель					
Греція	1,57	1,62	1,6	1,3	1,12
Естонія	4,65	4,24	4,15	4,62	4,84
Ірландія	3,9	3,66	3,54	3,28	3,17
Ісландія	11,51	11,19	10,91	10,12	...
Іспанія	5,53	6,04	5,95	5,69	5,26
Польща	5,39	5,82	5,6	5,64	5,66
Португалія	6,63	8,72	8,74	8,4	7,75
Словаччина	3,32	3,23	3,33	3,65	3,69
Скандинавська модель					
Данія	11,25	11,4	11,58	11,4	10,99
Швеція	9,03	9,97	10,95	10,92	11,6
Норвегія	13,94	14,08	14,25	14,81	15,38
Фінляндія	9,8	10,01	10,86	11,68	12,03
Японська та азійські моделі					
Японія	36,51	37,74	37,8	37,29	...
Корея	...	...	...	...	...
Туреччина	4,38	3,66	3,41	3,47	...
Країни, які розвиваються за власною моделлю					
Швейцарія	10,06	10,22	10,23	...	...
Канада	8,7	8,69	9,19	9,09	-
Австралія	...	...	...	...	...
Середнє для ОЕСР	7,63	7,73	7,75	7,58	...
Україна	-	0,01	0,25	-	-

Складено за даними [107]

Додаток К

**Надходження до бюджетів розвитку місцевих бюджетів України в
2008-2014 рр., млн грн**

Види надходжень	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки*	-	-	-	-	0,8	22,5	44,8
Єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування**	-	-	-	1987,9	4815,6	6640,6	7413,3
Надходження коштів від пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту*	-	-	-	-	473,9	571,2	677,1
Дивіденди, нарах. на акції (частки та паї) господарських товариств, що є у власності громади	10,9	14,3	14,7	5,7	48,9	23,6	21,4
Відсотки за користування позиками, які надавалися з місцевих бюджетів до прийняття БК	0,2	0,2	0,1	1,1	1,0	0,1	0,1
Надходження від відчуження майна комунальної власності	2026,3	1291,9	1200,0	0,5	752,6	641,5	392,6
Надходження від продажу земельних ділянок не с/г призначення	2550,5	1301,1	1400,0	1268,2	880,7	728,8	735,0
Субвенції з ін. бюджетів на виконання інвестиційних проектів, що передані до бюджету розвитку	196,4	94,5	75,7	72,6	60,3	249,3	92,4
Кошти, передані до бюджету розвитку із загального фонду місцевих бюджетів	4470,4	1343,6	1100,0	9308,9	6821,1	4300,0	2132,5
Запозичення до бюджету розвитку, в т.ч в іноз. валюті (в перерахунку на грн. за офіційним курсом НБУ)	444,0	544,8	200,0	3128,7	3721,4	-	2385,3
	0,0	0,0	0,0	2391,2	10,2	12,8	0,0
Всього	9698,8	7292,4	3990,5	15773,6	17575,5	13190,4	13894,5

Складено за даними [17; 18; 19]

* запроваджено з 1 січня 2012 р.

** запроваджено з 1 січня 2011 р.

Додаток Л

Таблиця Л 1

**Місцеві запозичення здійсненні у формі внутрішніх
місцевих облігацій в Україні**

Рік випуску	Всього за рік, млн грн	Міська рада, що здійснила випуск місцевих облігацій	Обсяг емісії, млн грн
2003	100,0	Київська	100,0
2004	25,0	Запорізька	25,0
2005	350,0	Харківська	10,0
		Донецька	45,0
		Запорізька	75,0
		Одеська	125,0
		Черкаська	5,0
2006	33,5	Івано-Франківська	5,5
		Вінницька	20,0
		Комсомольська	8,0
2007	114,3	Бердянська	10,0
		Львівська	50,0
		Вінницька	15,0
		Луцька	10,0
		Луганська	29,3
2008	444,0	Северодонецька	20,0
		Бориспільська	9,0
		Львівська	200,0
		Луцька	30,0
		Донецька	75,0
		Вінницька	10,0
		Луганська	50,0
		Запорізька	35,0
		Краматорська	15,0
2009	280,0	Львівська	200,0
		Луцька	20,0
		Донецька	60,0
2011	257,5	АР Крим	133,0
		Запорізька	25,0
		Харківська	99,5
2012	3775,0	Київська	3500,0
		Кременчуцька	25,0
		Львівська	100,0
		Запорізька	50,0
		Дніпропетровська	100,0
2014	2375,0	Київська	2375,0

Складено на основі [57; 58; 59; 139]

Місцеві запозичення та гарантії місцевих рад України здійснені в період з 2003 по 2013 рр.

Міська рада, що здійснює запозичення/ надає гарантію	Суб'єкт господарювання	Кредитор	Вид запозич ення	Обсяг, валюта, % ставка, термін запозичення	Строк гарантії	Вид забезпечення	Гранична величина місцевого та гарантованого громадою міста боргу
1	2	3	4	5	6	7	8
Бориспільська міська рада	КП «Бориспіль водоканал»	ЄБРР	позика	4,19 млн. \$		Місцевий бюджет	9 млн грн
Донецька міська рада	Донецька міська рада	ПАТ «Державний експортно- імпортний банк»	кредит	350 млн грн, 14,89%			
Дніпропетровс ька міська рада	КП «Дніпроводоканал»	ЄБРР	кредит	20 млн. €	2017 р.		20 млн. €
	Дніпропетровська міська рада	ПАТ «ЕрстеБанк»	кредит	32,58 млн грн, 14% на 3 р.			40,571 млн грн
Івано- Франківська міська рада	ДП «Івано- Франківськтеплокомун енерго»	ЄБРР	кредит	11,7 млн. €	2019 р.	Кошти ДП «Івано- Франківськтепло комуненерго»	
	КП «Івано- Франківськводокотехп ром»	МБРР	кредит	8,62 млн. \$, 5%, до 30.12.12 р.		Сплата %суми невиконаного гарантійного зобов'язання протягом 20 банківських днів	
	Івано-Франківська міська рада	ПАТ «АКБ Львів»	кредит	2,99 млн грн, 3% до 15.12.2015 р.		Місцевий бюджет	33,8 млн грн
Кам'янецьк- Подільська міська рада	КП «Служба єдиного замовника»	МБРР	кредит	4,84 млн. \$,	2025 р.		

Львівська міська рада	Львівська міська рада	НЕФКО	кредит	3 млн грн, 3% на 6 р.			
		ПАТ «Державний ощадний банк»	кредит	4,9 млн грн, 14,8% на 4 р.			
	ЛМКП «Львівводоканал»	МБРР	позика	23,67 млн. \$, 6% на 20 р.	2021 р.	167,2 млн грн (20,9 млн. \$)	
	ЛКП «Львівелектротранс»	ЄБРР	кредит	12 млн. €, 6% на 10 р.	2019 р.		
	ЛКП «Львіватордор»	ЄБРР	кредит	23,67 млн. €, 6% на 10 р.	2019 р.		
Одеська міська рада	Одеська міська рада	ПАТ «ЕрстеБанк»	кредит	30 млн. шв. Франків, 7,5% в шв. франках	2015 р.		
	КП «Агентство програм розвитку»	МБРР	кредит	35,53 млн. \$, базова LIBOR	2017 р.	284240 грн	
Слов'янська міська рада	КП «Словміськводоканал»	МБРР	позика	3,89 млн. \$, 4,02% на 17 р.	2025 р.	Місцевий бюджет	30,0 млн грн
Черкаська міська рада	КПТМ «Чекаситеплокомуненерго»	ЄБРР	кредит	11,2 млн. €, плаваюча ставка Euribor	2022 р.		191036,8 тис. грн.
	КП «Черкасиводоканал»	МБРР	кредит	10,88 млн. \$	2025 р.		

Складено за даними [104]

Додаток М

Таблиця М 1

Видатки місцевих бюджетів України (за тимчасовою класифікацією видатків), млн грн

Статті видатків	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Держане управління	6267,5	6310,8	7226,1	7794,3	8231,7	8497,3	8182,5
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	72,3	78,2	95,2	105,5	118,9	121,2	127,2
Освіта	37635,4	41212,7	49119,9	56806,3	68722,6	74595,6	71431,6
Охорона здоров'я	26018,8	28958,9	35837,3	38573,8	46988,8	48608,3	46569,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	21924,1	25989,3	33763,4	40087,9	48104,7	54718,4	55789,3
Житлово-комунальне господарство	8479,7	7223,1	4584,6	8354,4	19687,3	7607,8	17713,8
Культура і мистецтво	4652,1	5119,1	6303,9	6891,1	8346,1	8818,1	9329,4
Засоби масової інформації	213,3	196,8	211,8	218,3	217,2	231,1	212,9
Фізична культура і спорт	1227,3	1225,2	1478,2	1603,9	1953,2	1994,8	1828,2
Будівництво, з них:	10135,4	3980,2	4533,4	6907,2	5057,5	4284,0	3297,2
- капітальні вкладення	7182,9	3335,1	3020,5	4293,4	3799,4	3273,5	2787,1
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	136,3	100,3	120,5	156,9	121,1	144,4	109,4
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	3610,3	3093,3	4003,4	5455,4	5681,0	5045,7	5895,2
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	983,9	801,7	957,7	2192,1	4366,8	2066,0	1753,9
Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека	97,3	87,9	78,8	77,3	78,3	82,0	70,1
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	2148,9	117,7	168,1	126,1	103,9	107,7	132,8
Обслуговування боргу	490,1	745,1	856,4	814,6	994,8	1495,0	1457,9
Цільові фонди	2199,0	1443,9	1110,4	1478,4	1601,8	1315,1	1151,1
Видатки не віднесені до основних груп	614,2	492,5	1627,7	668,6	857,0	1210,9	1022,4
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	139077,7	136300,3	159816,5	181030,6	222575,2	219845,3	225626,8
Кошти, що передаються до Державного бюджету України	7701,0	7769,0	7769,0	2718,6	1342,5	1609,3	2117,9
Кошти, що передаються до бюджету розвитку	4470,4	1343,6	1115,1	-	-	-	-

Складено за даними [17; 18; 19]

Структура видатків місцевих бюджетів України (за тимчасовою класифікацією видатків), %

Статті видатків	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Держане управління	4,5	4,6	4,6	4,3	3,7	3,9	3,6
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Освіта	27,1	30,2	30,7	31,4	30,9	32,7	30,5
Охорона здоров'я	18,7	21,2	22,4	21,3	21,1	22,1	20,6
Соціальний захист та соціальне забезпечення	15,8	19,0	21,0	22,1	21,6	24,9	24,7
Житлово-комунальне господарство	6,1	5,3	2,9	4,6	8,8	3,5	7,9
Культура і мистецтво	3,3	3,8	4,0	3,8	3,7	4,0	4,1
Засоби масової інформації	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Фізична культура і спорт	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8
Будівництво, з них:	7,3	2,9	2,8	3,8	2,3	1,9	1,5
- капітальні вкладення	5,2	2,4	1,9	2,4	1,7	1,5	1,2
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	2,6	2,3	2,5	3,0	2,6	2,3	2,6
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	0,7	0,6	0,6	1,3	2,0	2,0	0,8
Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека	0,1	0,1	0,1	0,1	0,04	0,04	0,03
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	1,5	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Обслуговування боргу	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,7	0,6
Цільові фонди	1,6	1,1	0,7	0,8	0,7	0,6	0,5
Видатки не віднесені до основних груп	0,3	0,4	1,0	0,3	0,4	0,6	0,5
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	91,2	93,3	95,2	98,5	99,4	99,3	99,1
Кошти, що передаються до Державного бюджету України	5,6	5,7	4,1	1,5	0,6	0,7	0,9
Кошти, що передаються до бюджету розвитку	3,2	1,0	0,7	-	-	-	-

Складено за даними [17; 18; 19]

**Видатки місцевих бюджетів України за економічною класифікацією
в період з 2008 по 2011 рр., млн грн**

Найменування	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	139077,7	136300,3	159816,6	181030,7
Поточні видатки	113096,9	124826,3	146503,4	163590,9
<i>Видатки на товари і послуги, в т.ч.:</i>	<i>75295,2</i>	<i>84402,9</i>	<i>102549,2</i>	<i>112420,6</i>
Оплата праці працівників бюджетних установ	40039,8	44721,2	53307,8	59443,1
Нарахування на заробітну плату	14282,6	16058,1	19081,5	21168,5
Придбання товарів та послуг, в т.ч.:	12339,1	13052,2	16379,6	17130,7
- медикаменти та перев'язувальні матеріали	2203,9	2911,0	3446,6	3577,1
- продукти харчування	3848,2	4217,3	5091,9	5636,7
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв:	6127,6	8109,3	10172,6	11617,8
- оплата теплопостачання	2220,3	3176,3	4358,8	4735,4
- оплата водопостачання і водовідведення	497,9	573,4	599,6	585,9
- оплата електроенергії	1372,7	1615,1	1908,6	2315,5
- оплата природного газу	857,1	1444,9	1704,9	2230,0
- оплата інших комунальних послуг та енергоносіїв	1179,5	1299,5	1600,7	1750,9
<i>Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями</i>	<i>487,4</i>	<i>738,4</i>	<i>917,3</i>	<i>1040,3</i>
<i>Субсидії і поточні трансферти, в т.ч.:</i>	<i>37314,3</i>	<i>39684,9</i>	<i>43036,8</i>	<i>50129,9</i>
- субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	9560,0	8654,3	6110,0	10178,3
- поточні трансферти населенню	20399,4	23362,7	30448,9	37400,0
Капітальні видатки	25901,9	11428,6	13256,8	17396,9
<i>Придбання основного капіталу, в т.ч.:</i>	<i>14247,5</i>	<i>7082,9</i>	<i>9655,4</i>	<i>13013,2</i>
- придбання обладнання і предметів довгострокового користування	2753,6	1666,7	2509,9	3243,9
- капітальне будівництво (придбання)	2853,6	1361,4	1661,9	3141,5
- капітальний ремонт, реконструкція та реставрація	8640,2	4054,9	5483,6	6627,8
<i>Придбання землі і нематеріальних активів</i>	<i>13,8</i>	<i>4,7</i>	<i>24,9</i>	<i>54,6</i>
<i>Капітальні трансферти, в т.ч.:</i>	<i>11640,5</i>	<i>4340,9</i>	<i>3576,4</i>	<i>4329,0</i>
- капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	6786,1	2875,9	2287,9	4134,6
- капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів	-	101,1	147,4	167,8
- капітальні трансферти населенню	37,8	20,1	25,9	26,6
Кредитування з вирахуванням погашення	78,9	45,5	56,4	42,9

**Видатки місцевих бюджетів України за економічною класифікацією
в період з 2012 по 2014 рр., млн грн**

Найменування	2012 р.	2013 р.	2014 р.
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	222575,2	219845,3	225626,8
Поточні видатки	206356,3	205605,3	211677,2
<i>Оплата праці і нарахування на заробітну плату, з них:</i>	<i>97710,3</i>	<i>103362,8</i>	<i>93169,4</i>
Оплата праці	72092,4	76224,8	68669,4
Нарахування на заробітну плату	25617,9	27138,0	24500,0
<i>Використання товарів і послуг, в т.ч.:</i>	<i>36721,3</i>	<i>37785,0</i>	<i>42518,2</i>
- предмети, матеріали, обладнання та інвентар	3697,2	3640,3	3910,8
- медикаменти та перев'язувальні матеріали	4142,9	4362,3	3962,3
- продукти харчування	6002,1	6391,7	6211,2
- оплата комунальних послуг та енергоносіїв	12949,3	12865,9	11468,9
<i>Обслуговування боргових зобов'язань</i>	<i>1246,8</i>	<i>1494,9</i>	<i>1465,3</i>
<i>Поточні трансферти, в т.ч.:</i>	<i>23881,8</i>	<i>11639,4</i>	<i>22001,5</i>
- субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	22663,7	10112,2	19945,9
- поточні трансферти органам державного управління інших рівнів	1216,8	1525,8	2054,6
<i>Соціальне забезпечення, з них:</i>	<i>44674,8</i>	<i>51110,8</i>	<i>52333,4</i>
- виплата пенсій і допомоги	389,2	509,1	390,6
- стипендії	1094,5	1084,1	953,2
- інші виплати населенню	43191,1	49517,6	50989,7
<i>Інші поточні видатки</i>	<i>2121,4</i>	<i>212,4</i>	<i>189,4</i>
Капітальні видатки	16218,9	14240,0	13949,5
<i>Придбання основного капіталу, в т.ч.:</i>	<i>12242,4</i>	<i>9937,3</i>	<i>10046,4</i>
- придбання обладнання і предметів довгострокового користування	3628,1	2733,6	3089,4
- капітальне будівництво (придбання)	2331,4	1293,3	1172,8
- капітальний ремонт	4180,8	4164,9	4115,8
<i>Капітальні трансферти, з них</i>	<i>3976,5</i>	<i>4302,7</i>	<i>3903,1</i>
- капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	3821,2	4186,5	3820,9
- капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів	125,7	83,4	63,4
- капітальні трансферти населенню	29,5	32,8	18,9

Складено за даними [17; 18; 19]

**Структура видатків місцевих бюджетів України за економічною класифікацією
в період з 2008 по 2011 рр., %**

Найменування	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	100	100	100	100
Поточні видатки	81,3	91,6	91,7	90,4
<i>Видатки на товари і послуги, в т.ч.:</i>	<i>54,1</i>	<i>61,9</i>	<i>64,2</i>	<i>62,1</i>
Оплата праці працівників бюджетних установ	28,8	32,9	33,4	32,8
Нарахування на заробітну плату	10,3	11,8	11,9	11,7
Придбання товарів та послуг, в т.ч.:	8,9	9,6	10,2	9,5
- медикаменти та перев'язувальні матеріали	1,6	2,2	2,2	1,9
- продукти харчування	2,8	3,1	3,2	3,1
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв:	4,4	5,9	6,4	6,4
- оплата теплопостачання	1,6	2,3	2,7	2,6
- оплата водопостачання і водовідведення	0,4	0,4	0,4	0,3
- оплата електроенергії	0,9	1,2	1,2	1,3
- оплата природного газу	0,6	1,1	1,1	1,2
- оплата інших комунальних послуг та енергоносіїв	0,8	0,9	1,0	0,9
<i>Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями</i>	<i>0,4</i>	<i>0,5</i>	<i>0,6</i>	<i>0,6</i>
<i>Субсидії і поточні трансферти, в т.ч.:</i>	<i>26,8</i>	<i>29,1</i>	<i>26,9</i>	<i>27,7</i>
- субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	6,9	6,3	3,8	5,6
- поточні трансферти населенню	14,7	17,1	19,1	20,7
Капітальні видатки	18,6	8,4	8,3	9,6
<i>Придбання основного капіталу, в т.ч.:</i>	<i>10,2</i>	<i>5,2</i>	<i>6,0</i>	<i>7,2</i>
- придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1,9	1,2	1,6	1,8
- капітальне будівництво (придбання)	2,1	1,0	1,0	1,7
- капітальний ремонт, реконструкція та реставрація	6,2	2,9	3,4	3,7
<i>Придбання землі і нематеріальних активів</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
<i>Капітальні трансферти, в т.ч.:</i>	<i>8,4</i>	<i>3,1</i>	<i>2,2</i>	<i>2,4</i>
- капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	4,9	2,1	1,4	2,3
- капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів	-	0,0	0,1	0,1
- капітальні трансферти населенню	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредитування з вирахуванням погашення	0,1	0,0	0,0	0,0

**Структура видатків місцевих бюджетів України за економічною класифікацією
в період з 2012 по 2014 рр., %**

Найменування	2012 р.	2013 р.	2014 р.
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	100	100	100
Поточні видатки	92,7	93,5	93,8
<i>Оплата праці і нарахування на заробітну плату, з них:</i>	<i>43,9</i>	<i>47,0</i>	<i>41,3</i>
Оплата праці	32,4	34,7	30,4
Нарахування на заробітну плату	11,5	12,3	10,9
<i>Використання товарів і послуг, в т.ч.:</i>	<i>16,5</i>	<i>17,2</i>	<i>18,8</i>
- предмети, матеріали, обладнання та інвентар	1,7	1,7	1,7
- медикаменти та перев'язувальні матеріали	1,9	1,9	1,8
- продукти харчування	2,7	2,9	2,8
- оплата комунальних послуг та енергоносіїв	5,8	5,9	5,0
<i>Обслуговування боргових зобов'язань</i>	<i>0,6</i>	<i>0,7</i>	<i>0,6</i>
<i>Поточні трансферти, в т.ч.:</i>	<i>10,7</i>	<i>5,3</i>	<i>9,7</i>
- субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	10,2	4,6	8,8
- поточні трансферти органам державного управління інших рівнів	0,5	0,7	0,9
<i>Соціальне забезпечення, з них:</i>	<i>20,1</i>	<i>23,2</i>	<i>23,2</i>
- виплата пенсій і допомоги	0,2	0,2	0,2
- стипендії	0,5	0,5	0,4
- інші виплати населенню	19,4	22,5	22,6
<i>Інші поточні видатки</i>	<i>0,9</i>	<i>0,1</i>	<i>0,1</i>
Капітальні видатки	7,3	6,5	6,1
<i>Придбання основного капіталу, в т.ч.:</i>	<i>5,5</i>	<i>4,5</i>	<i>4,4</i>
- придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1,6	1,2	1,4
- капітальне будівництво (придбання)	1,0	0,6	0,5
- капітальний ремонт	1,9	1,9	1,8
<i>Капітальні трансферти, з них</i>	<i>1,8</i>	<i>1,9</i>	<i>1,7</i>
- капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	1,7	1,8	1,6
- капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів	0,0	0,0	0,0
- капітальні трансферти населенню	0,0	0,0	0,0

Складено за даними [17; 18; 19]

Додаток Н

Таблиця Н 1

**Склад і структура надходжень зведеного бюджету
Запорізької області від податку з доходів фізичних осіб
протягом 2008-2014рр., млн грн**

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6	7	8
Податок з доходів найманих працівників	1780,8	1654,4	1924,2	2221,7	2411,4	2482,3	2541,1
у % до загальної суми	93,2	92,8	92,1	90,4	89,3	89,0	86,2
Податок з доходів фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності і незалежної професійної діяльності	10,9	9,4	10,6	15,9	0,00	-	-
у % до загальної суми	0,6	0,5	0,5	0,7	-	-	-
Податок з доходів фізичних осіб на дивіденди та роялті	10,6	4,7	11,5	9,6	0,0	-	-
у % до загальної суми	0,6	0,3	0,6	0,4	-	-	-
Фіксований податок на доходи фізичних осіб від зайняття підприємницькою діяльністю	10,0	8,8	8,5	6,2	0,0	-	-
у % до загальної суми	0,5	0,45	0,4	0,3	-	-	-
Податок з доходів фізичних осіб у вигляді виграшів або призів, отриманих в наслідок проведення конкурсів	0,7	0,3	0,0	0,0	0,0	-	-
у % до загальної суми	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-	-
Податок з доходів фізичних осіб - нерезидентів	0,04	0,04	0,2	0,1	0,0	-	-
у % до загальної суми	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-	-
Податок з доходів фізичних осіб – військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу	49,2	52,9	58,8	66,2	66,7	74,7	90,5
у % до загальної суми	2,6	2,9	2,8	2,7	2,5	2,7	3,1
Податок з доходів фізичних осіб від інших видів діяльності	25,7	22,3	27,9	33,3	120,2	135,7	182,2
у % до загальної суми	1,3	1,3	1,3	1,4	4,5	4,6	6,2
Податок з доходів фізичних осіб від продажу нерухомого майна та надання нерухомості в оренду, житловий найм	19,4	24,8	35,2	67,9	0,00	-	
у % до загальної суми	1,0	1,4	1,7	2,8	-		

Закінчення табл. Н 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Податок з доходів фізичних осіб від продажу рухомого майна та надання рухомого майна в оренду, житловий найм	1,2	0,8	1,5	8,4	0,0	-	-
у % до загальної суми	0,1	0,0	0,1	0,3	-	-	-
Податок з доходів фізичних осіб від отриманого платником доходу внаслідок прийняття ним у спадщину майна, коштів, майнових чи немайнових прав	2,2	3,5	4,8	6,7	0,0	-	-
у % до загальної суми	0,1	0,2	0,2	0,3	-	-	-
Податок з доходів фізичних осіб шахтарів	-	-	5,1	20,6	24,1	25,7	42,7
у % до загальної суми	-	-	0,2	0,8	0,9	0,9	1,4
Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	-	-	-	-	77,9	76,8	89,6
у % до загальної суми	-	-	-	-	2,9	2,8	3,0
Фіксований податок на доходи фізичних осіб від зайняття підприємницькою діяльністю, нарахований до 1 січня 2012 року	-	-	-	-	-0,02	0,00	-
у % до загальної суми	-	-	-	-	-	0,0	-
Податок на доходи фізичних осіб із суми пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання**							0,3
							0,0
Всього	1910,8	1781,9	2088,2	2456,7	2700,4	2789,4	2946,4

Розраховано за даними департаменту фінансів Запорізької обл. держадміністрації

**оподатковуються відповідно до підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу

**Зміни в бюджетній класифікації згідно Наказу Міністерства фінансів
України від 14.01.2011 N 11 «Про бюджетну класифікацію»**

Коди бюджетної класифікації до змін	Коди бюджетної класифікації після змін
1	2
11010100 «Податок на доходи найманих працівників»	11010100 «Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати».
11010900 «Податок на доходи фізичних осіб - працівників закордонних дипломатичних установ України з фонду оплати праці в іноземній валюті»	
11011000 «Податок на доходи фізичних осіб - працівників закордонних дипломатичних установ України з фонду оплати праці в національній валюті»	
11010800 «Податок на доходи фізичних осіб - військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу»	11010200 «Податок на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами»
11011500 «Податок на доходи фізичних осіб – шахтарів»	11010300 «Податок на доходи фізичних осіб із доходів у формі заробітної плати шахтарів-працівників»

**Структура надходжень місцевих податків і зборів зведеного бюджету
Запорізької області в 2008-2014 рр., млн грн**

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податок з реклами	5,1	6,2	6,4	-	-	-	-
Комунальний податок	26,4	27,9	29,9	-	-	-	-
Збір за припаркування автотранспорту	1,3	1,5	2,2	-	-	-	-
Збір за місця для паркування транспортних засобів	-	-	-	0,5	0,2	0,1	0,0
Ринковий збір	59,1	58,3	54,2	-	-	-	-
Збір за видачу ордера на квартиру	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-
Курортний збір	1,2	1,0	1,3	-	-	-	-
Туристичний збір	-	-	-	1,3	0,7	0,6	0,5
Збір за право використання місцевої символіки	1,8	1,9	2,0	-	-	-	-
Збір за видачу дозволів на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг	5,1	3,2	4,0	-	-	-	-
Збір із власників собак	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-
Збір на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	-	-	-	-	-	0,3	0,4
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності	-	-	-	19,7	11,0	8,5	7,6
Єдиний податок	-	-	-	78,5	88,1	90,5	91,5
Всього	100	100	100	100	100	100	100

* Розраховано за даними управління фінансів Запорізької обл. держадміністрації

Таблиця Н4

**Надходження до бюджету розвитку зведеного бюджету Запорізької
області в 2008-2014 рр., млн грн**

Види надходжень	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки*	-	-	-	-	-	0,8	1,1
Єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування**	-	-	-	78,5	88,1	90,5	91,5
Надходження коштів від пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту*	-	-	-	-	0,1	0,4	1,5
Дивіденди, нарах. на акції (частки та паї) господарських товариств, що є у власності громади	0,07	0,06	0,06	0,06	0,09	0,05	0,06
Відсотки за користування позиками, які надавалися з місцевих бюджетів до прийняття БК	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00
Надходження від відчуження майна комунальної власності	91,7	29,9	27,6	23,7	19,8	11,4	8,7
Надходження від продажу земельних ділянок не с/г призначення	21,7	14,9	30,4	18,3	9,0	8,3	13,5
Субвенції з ін. бюджетів на виконання інвестиційних проектів, що передані до бюджету розвитку	1,3	1,8	1,0	1,0	0,5	0,3	1,1
Кошти, передані до бюджету розвитку із загального фонду місцевих бюджетів	150,1	25,8	69,7	-	-	-	-
Запозичення до бюджету розвитку	35,0	-	-	25,0	50,0	-	-
Всього	297,9	72,5	128,8	146,6	167,6	111,8	117,5

Складено за даними [17; 18; 19]

* запроваджено з 1 січня 2012 р.

** запроваджено з 1 січня 2011 р.

Додаток П

Таблиця П 1

Видатки зведеного бюджету Запорізької області (за тимчасовою класифікацією видатків), млн грн

Статті видатків	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Держане управління	233,7	220,5	256,9	267,9	297,6	305,3	327,4
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	3,8	1,9	2,4	2,7	3,2	3,1	2,9
Освіта	1462,1	1582,8	1892,0	2312,8	2753,4	2894,7	2969,0
Охорона здоров'я	1077,6	1171,7	1455,7	1531,0	1983,4	1952,1	2139,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	804,2	966,7	1256,7	1472,2	1715,9	1971,6	2119,8
Житлово-комунальне господарство	223,4	157,8	191,5	278,1	400,9	240,6	513,4
Культура і мистецтво	155,4	173,9	221,4	238,8	291,4	308,1	314,9
Засоби масової інформації	5,7	4,2	5,1	7,4	7,7	6,7	5,8
Фізична культура і спорт	47,3	51,3	63,4	61,4	71,9	84,5	78,5
Будівництво, з них:	652,3	198,7	348,5	311,6	150,3	104,4	60,0
- капітальні вкладення	543,7	192,9	339,7	279,4	115,3	83,5	55,9
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	8,9	0,8	2,1	2,9	4,2	2,2	3,9
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	140,9	96,6	157,5	196,6	159,5	154,7	181,6
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	14,2	3,1	5,7	12,6	17,2	10,8	11,3
Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека	3,8	3,3	2,1	1,0	0,7	0,0	0,3
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	6,8	7,3	7,0	7,0	7,2	7,7	16,6
Обслуговування боргу	5,8	8,8	5,6	3,2	4,7	12,3	-
Цільові фонди	56,3	55,8	40,7	38,7	64,7	40,6	33,3
Видатки не віднесені до основних груп	44,1	22,9	49,0	29,5	39,5	40,5	59,1
Кошти, що передаються до Державного бюджету України	225,4	145,5	103,5	149,1	230,5	271,9	129,1
Кошти, що передаються до бюджету розвитку	150,1	25,8	69,7	-	-	-	-
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	5321,5	4899,2	6136,7	6924,7	8204,1	8411,9	8966,4

Структура видатків зведеного бюджету Запорізької області (за тимчасовою класифікацією видатків), %

Статті видатків	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Держане управління	4,4	4,5	4,1	3,9	3,6	3,6	3,7
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Освіта	27,5	32,3	30,8	33,4	33,6	34,4	33,1
Охорона здоров'я	20,2	23,9	23,7	22,1	24,1	23,2	23,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	15,1	19,7	20,5	21,3	20,9	23,4	23,6
Житлово-комунальне господарство	4,2	3,2	3,1	4,0	4,9	2,9	5,7
Культура і мистецтво	2,9	3,5	3,6	3,4	3,6	3,7	3,5
Засоби масової інформації	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Фізична культура і спорт	0,9	1,0	1,0	0,9	0,9	1,0	0,9
Будівництво, з них:	12,3	4,1	5,7	4,5	1,8	1,2	0,7
- капітальні вкладення	10,23	3,9	5,6	4,0	1,4	0,9	0,6
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	2,6	1,9	2,6	2,9	1,9	1,8	2,0
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0	0,0
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Обслуговування боргу	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	-
Цільові фонди	1,1	1,1	0,7	0,6	0,8	0,5	0,4
Видатки не віднесені до основних груп	0,8	0,5	0,8	0,4	0,5	0,5	0,7
Кошти, що передаються до Державного бюджету України	4,2	2,9	1,7	2,2	2,8	3,2	3,7
Кошти, що передаються до бюджету розвитку	2,8	0,5	0,4	-	-	-	-
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	100	100	100	100	100	100	100

Додаток Р

Таблиця Р 1

**Адміністративно-територіальні одиниці, що входять до складу
Мелітопольського району Запорізької області**

№ п/п	Назва сільської/селищної ради	Населені пункти підпорядковані сільській раді	Загальна площа, га	Кількість населення, осіб	Відстань до сільської ради, км
1	2	3	4	5	6
1	Мирненська селищна рада	смт Мирне	106,5	3324	-
2	Астраханська сільська рада	с. Астраханка	598	979	-
		с. Арабка	45	76	7,4
		с. Борисівка	598	170	3,7
		с. Свободне	137	205	4,2
3	Вознесенська сільська рада	с. Вознесенівка	10907	4570	-
4	Костянтинівська сільська рада	с. Костянтинівка	1448,4	11120	-
5	Мордвинівська сільська рада	с. Мордвинівка	1448,4	1093	-
6	Новгородківська сільська рада	с. Новгородківка	263	1026	-
		с. Високе	120,4	601	11,5
		с. Маяк	20,5	59	5,5
		с. Новоякимівка	15,5	109	19,0
		с-ще Милий Утлюг	56,1	169	15,3
		с-ще Степне	60,3	174	5,2
7	Новенська сільська рада	с. Нове	141,34	1032	-
		с. Даніло-Іванівка	209	849	4,7
		с. Ташенак	21	122	6,3
		с. Піщанське	8,9	77	7,0
		с-ще Зелене	18	190	0,8
		с-ще Садове	75	635	8,8
8	Новобогданівська сільська рада	с. Новобогданівка	706	3021	-
		с. Першостепанівка	8	6	10,0
		с. Привільне	60	149	9,5
		с. Троїцьке	400	319	12,0
		с-ще Відродження	11	696	7,5
9	Новомиколаївська сільська рада	с. Новомиколаївка	844,4	2125	-
		с. Зеленчук	40,4	31	7,2
		с. Першотравневе	73,9	100	12,0
		с. Південне	13,3	17	11,5
		с. Східне	28,2	63	11,0
		с-ще Трудове	62,7	700	8,0
10	Новопилипівська сільська рада	с. Новопилипівка	258,7	756	-
		с. Тихонівка	245,6	337	9,2
		с. Оленівка	36,5	89	7,4
		сел. Соснівка	12,4	146	1,2
11	Полянська сільська рада	с. Полянська	122,5	519	-
		с. Верховина	58,9	14	9,1
		с. Золота Долина	74,8	71	2,7
		с. Лазурне	54,6	436	7,9
		с. Мар'ївка	91,5	135	4,0

Закінчення табл. Р 1

12	Промінівська сільська рада	с. Промінь	158,0	405	-
		с. Берегове	70,5	59	5,0
		с. Відрадне	31,3	85	9,3
		с. Привільне	62,1	87	2,5
		с. Советське	35,3	5	8,2
		с. Українське	43,9	83	7,0
		с. Широкий лан	80,4	255	4,5
		с. Ясне	133,0	471	7,0
13	Терпіннівська сільська рада	с. Терпіння	1443	4787	-
		с. Лугове	21,0	17	5,0
		с. Північне	60,0	207	3,0
		с. Спаське	514	774	14,0
		с. Федорівка	413	314	12,6
		с-ще Заречне	162	484	4,3
14	Світлодолинська сільська рада	с. Світлодолинське	128	558	-
		с. Орлове		1044	6,5
		с. Прилуківка	66,4	177	6,5
		с. Травневе	81,2	201	8,0
		с. Кам'янське	98	271	4,0
15	Семенівська сільська рада	с. Семенівка	609,5	2963	-
		с. Рівне	104,4	321	6,0
		с. Тамбовка	111,1	348	5,5
		с. Обільне	154,1	510	16,2
16	Фруктовська сільська рада	с. Фруктове	56,1	991	-
		с. Долинське	192,7	823	6,4
		с. Кіричне	103,6	240	1,0
		с. Ромашки	105,0	143	10,3
		с. Удачне	136,9	160	14,2

Складено за даними Мелітопольської районної державної адміністрації

**Забезпеченість основними об'єктами інфраструктури населених пунктів Мелітопольського району
Запорізької області**

№ п/п	Міські, селищні, сільські ради та населені пункти в них	Сільс ька або сели щна рада	Амбулато рія загальної сімейної медицини		Фель дшер ський пункт	Фельд шерськ о- акушер ський пункт	Аптека	Загально освітня школа I-III ступенів				Загальноосвітня школа I-II ступенів / I ступенів				Дошкільний навчальний заклад			Будинки культури				
			Кіл-ть мед. персоналу	Кіл-ть тех. персоналу				Кіл-ть мед. персоналу	Кіл-ть мед. персоналу	Кіл-ть мед. персоналу	Кількість учнів		кіл-ть викладачів	Кіл-ть тех. персоналу	Кількість учнів		кіл-ть викладачів	Кіл-ть тех. персоналу	Кіл-ть літей	кіл-ть викладачів	Кіл-ть тех. персоналу	Кіл-ть місць	Кіл-ть тех. персоналу
											факт	розрах.			факт	розрах.							
1	сел. Мирне	1	12	-	-	-	3	313	560	35	20	-	-	-	-	128	8	18	250	7			
1.	Астраханська сільська рада		12	7	-	-	-					-	-	-	-	-	-	-	350	4			
1.1	с. Астраханка	1	12	7	-	-	-	102	400	23	9	-	-	-	-	-	-	-	350	4			
1.2	с. Борисівка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
1.3	с. Свободне	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
1.4	с. Арабка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
2	Вознесенська сільська рада	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	600	18			
2.1	с. Вознесенка	1	21	11	-	-	3	249 / 214	200 / 200	27 / 23	12 / 11	-	-	-	-	175	20	17	600	18			
3	Костянтинівська сільська рада	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
3.1	с. Костянтинівка	1	34	8	-	3	2	409 / 262 / 452	450 / 460 / 704	42 / 36 / 43	14 / 17 / 19	-	-	-	-	176 / 90	9/ 6	16/ 15	250 / 360	9			
4	Мордвинівська сільська рада		-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	200	3			
4.1	с. Мордвинівка	1	-	-	-	3	-	87	200	18	9	-	-	-	-	-	-	-	200	9			
5	Новгородківська сільська рада	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	360 / 50	12/ 5			
5.1	с. Новгородківка	1	-	-	-	-	-	129	320	24	11	-	-	-	-	43	4	10	360	12			
5.2	с. Маяк	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
5.3	с. Степне	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			

Продовження табл. Р 2

5.4	с. Високе	-	-	-	-	2	-	80	350	22	11	-	-	-	-	20	2	6	50	3
5.5	с. М. Утлюг	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.6	с. Новоякимівка	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Новобогданівська сільська рада	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	550	10
6.1	с. Новобогданівка	1	16	6	-	-	2	410	540	37	17	-	-	-	-	79	6	11	550	10
6.2	с. Відродження	-	-	-	-	3	-	67	320	17	8	-	-	-	-	-	-	-	250	2
6.3	с. Троїцьке	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	13	20	3	4	-	-	-	200	2
6.4	с. Привільне	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.5	с. Першостепаніка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	Новомиколаївська сільська рада	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	350	6
7.1	с. Новомиколаївка	1	15	6	-	-	2	161	500	26	14	-	-	-	-	52	5	14	350	6
7.2	с. Зеленчук	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.3	с. Першотравневе	-	-	-	1	-	-	57	392	20	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.4	с. Трудове	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	200	3
7.5	с. Південне	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.6	с. Східне	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Новопилипівська сільська рада	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	270	5
8.1	с. Новопилипівка	1	10	1	-	-	-	89	120	21	7	-	-	-	-	44	7	11	270	5
8.2	с. Тихонівка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	60	11	6	-	-	-	250	3
8.3	с. Соснівка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	150	0
8.4	с. Оленівка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	Новенська сільська рада	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.1	с. Нове	1	-	-	3	3	-	-	-	-	-	38	100	5	2	59	4	14	100	3
9.2	с. Данило-Іванівка	-	-	-	-	3	-	118	194	19	10	-	-	-	-	-	-	-	200	5
9.3	с. Садове	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	12	50	5	4	-	-	-	250	2
9.4	с. Зелене	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.5	с. Піщанське	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.6	с. Ташенак	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Промінівська сільська рада	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	250	3
10.1	с. Промінь	1	-	2	-	-	-	39	150	14	8	-	-	-	-	-	-	-	250	3
10.2	с. Берегове	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.3	с. Широкий Лан	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.4	с. Привільне	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

10.5	с. Ясне	-	-	-	-	3	-	79	198	21	11	-	-	-	-	-	-	-	200	1
10.6	с. Українка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.7	с. Відрадне	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.8	с. Радянське	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	Полянівська сільська рада	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	5
11.1	с. Полянівка	1	-	-	-	-	-	102	240	22	13	-	-	-	-	-	-	-	100	5
11.2	с. Верховина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11.3	с. Лазурне	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	7	40	3	4	39	3	5	-	-
11.4	с. Мар'ївка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11.5	с. Золота Долина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	Світлодолинська сільська рада	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.1	с. Світлодолинське	1	-	-	-	-	-	82	220	19	9	-	-	-	-	-	-	-	200	2
12.2	с. Кам'янське	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	6	11	300	1
12.3	с. Прилуківка	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.4	с. Майське	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	42	75	16	5	-	-	-	-	-
12.5	с. Орлово	-	-	-	-	3	-	73	160	15	8	-	-	-	-	-	-	-	190	3
13	Семенівська сільська рада	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	300	11
13.1	с. Семенівка	1	-	-	-	-	1	304	500	27	12	-	-	-	-	83	9	12	300	11
13.2	с. Обільне	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	10	40	2	4	-	-	-	200	2
13.3	с. Рівне	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13.4	с. Тамбовка	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	200	2
14	Терпінівська с/р	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	650	11
14.1	с. Терпіння	1	-	-	-	1	-	231 / 195	240 / 250	24 / 26	18 / 9	-	-	-	-	91 / 26	11 / 4	15 / 10	650	11
14.2	с. Спаське	-	-	-	-	4	-	80	192	19	8	-	-	-	-	-	-	-	300	2
14.3	с. Північне	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14.4	с. Зарічне	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	13	50	3	6	-	-	-	220	2
14	с. Федорівка	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	21	450	5	4	-	-	-	200	2
15	Фруктовська сільська рада	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400	8
15.1	с. Фруктове	1	-	-	-	-	3	123	392	19	13	-	-	-	-	65	5	16	400	8
15.2	с. Кирпичне	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15.3	с. Долинське	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	87	150	16	7	-	-	-	50	2
15.4	с. Ромашки	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15.5	с. Удачне	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Таблиця Р 3

Кількість працездатного та непрацездатного населення в Мелітопольському районі Запорізької області

№ п/п	Міські, селищні, сільські ради та населені пункти в них	Усього населення	Працездатне населення						Непрацездатне населення					
			Чол.		Жін.		разом		Чол.		Жін.		разом	
			ч.	%	ч.	%	ч.	%	ч.	%	ч.	%	ч.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Селищна рада														
1.	сел. Мирне	3324	874	26,3	1088	32,7	1962	59,0	596	17,9	763	23,0	1359	40,9
Сільські ради														
1.	Астраханська сільська рада	1430	478	33,4	403	28,2	881	61,6	213	14,9	336	23,5	549	38,4
1.1	с. Астраханка	979	321	32,8	283	28,9	604	61,7	143	14,6	232	23,7	375	38,3
1.2	с. Борисівка	170	54	31,8	43	25,3	97	57,1	26	15,3	47	27,6	73	42,9
1.3	с. Свободне	205	77	37,6	49	23,9	126	61,5	36	17,6	43	21,0	79	38,5
1.4	с. Арабка	76	26	34,2	28	36,8	54	71,1	8	10,5	14	18,4	22	28,9
2	Вознесенська сільська рада	5470	1414	25,9	1538	28,1	2952	54,0	1227	22,4	1291	23,6	2518	46,0
2.1	с. Вознесенка	5470	1414	25,9	1538	28,1	2952	54,0	1227	22,4	1291	23,6	2518	46,0
3	Костянтинівсь ка сільська рада	12112	3156	26,1	3315	27,4	6471	53,4	2448	20,2	3193	26,4	5641	46,6
3.1	с. Костянтинівка	12112	3156	26,1	3315	27,4	6471	53,4	2448	20,2	3193	26,4	5641	46,6
4	Мордвинівська сільська рада	1093	287	26,3	245	22,4	532	48,7	65	5,9	157	14,4	222	20,3
4.1	с. Мордвинівка	1093	287	26,3	245	22,4	532	48,7	65	5,9	157	14,4	222	20,3
5	Новгородківсь ка сільська рада	2273	605	26,6	812	35,7	1417	62,3	342	15,0	541	23,8	883	38,8
5.1	с. Новгородківка	1166	283	24,3	405	34,7	688	59,0	193	16,6	291	25,0	484	41,5
5.2	с. Маяк	59	19	32,2	29	49,2	48	81,4	8	13,6	9	15,3	17	28,8
5.3	с. Степне	169	49	29,0	75	44,4	124	73,4	22	13,0	37	21,9	59	34,9
5.4	с. Високе	601	176	29,3	203	33,8	379	63,1	81	13,5	146	24,3	227	37,8
5.5	с. М. Утлюг	169	41	24,3	63	37,3	104	61,5	28	16,6	41	24,3	69	40,8
5.6	с. Новоякимівка	109	37	33,9	37	33,9	74	67,9	10	9,2	17	15,6	27	24,8
6	Новобогданівсь ка сільська рада	4211	971	23,0	1023	24,2	1994	47,2	1079	25,5	1137	26,9	2216	52,4
6.1	с.Новобогданівка	3041	730	24,0	761	25,0	1491	48,9	767	25,2	777	25,5	1544	50,7
6.2	с. Відродження	696	132	19,5	143	21,1	275	40,6	190	28,1	210	31,0	400	59,1
6.3	с. Троїцьке	319	66	20,4	74	22,8	140	43,2	83	25,6	101	31,2	184	56,8
6.4	с. Привільне	149	43	25,3	45	26,5	88	51,8	37	21,8	45	26,5	82	48,2
6.5	Першостепаніка	6	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	33,3	4	66,7	6	100
7	Новомиколаївс ька сільська рада	3036	999	32,9	874	28,8	1873	61,7	407	13,4	756	24,9	1163	38,3
7.1	Новомиколаївка	2125	694	32,7	622	29,3	1316	61,9	271	12,8	538	25,3	809	38,1
7.2	с. Зеленчук	31	8	25,8	5	16,1	13	41,9	3	9,7	15	48,4	18	58,1
7.3	с.Першотравневе	100	27	27,0	32	32,0	59	59,0	20	20,0	21	21,0	41	41,0
7.4	с. Трудове	700	245	35,0	187	26,7	432	61,7	99	14,1	169	24,1	268	38,3
7.5	с. Південне	17	6	35,3	4	23,5	10	58,8	4	23,5	3	17,6	7	41,2
7.6	с. Східне	63	19	30,2	24	38,1	43	68,3	10	15,9	10	15,9	20	31,7

Продовж. табл. Р 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
8	Новопилипівська сільська рада	1328	415	31,3	396	29,8	811	61,1	213	16,0	304	22,9	517	38,9
8.1	с. Новопилипівка	756	246	32,5	220	29,1	466	61,6	113	14,9	177	23,4	290	38,4
8.2	с. Тихонівка	337	100	29,7	105	31,2	205	60,8	58	17,2	74	22,0	132	39,2
8.3	с. Соснівка	146	37	25,3	47	32,2	84	57,5	29	19,9	33	22,6	62	42,5
8.4	с. Оленівка	89	32	36,0	24	27,0	56	62,9	13	14,6	20	22,5	33	37,1
9	Новенська сільська рада	2905	972	33,5	904	31,1	1876	64,6	469	16,1	560	19,3	1029	35,4
9.1	с. Нове	1032	324	31,4	327	31,7	651	63,1	180	17,4	201	19,5	381	36,9
9.2	с. Данило-Іванівка	849	299	35,2	273	32,2	572	67,4	114	13,4	163	19,2	277	32,6
9.3	с. Садове	635	211	33,2	187	29,4	398	62,7	111	17,5	126	19,8	237	37,3
9.4	с. Зелене	190	71	37,4	56	29,5	127	66,8	29	15,3	34	17,9	63	33,2
9.5	с. Піщанське	77	30	39,0	20	26,0	50	64,9	17	22,1	10	13,0	27	35,1
9.6	с. Ташенак	122	37	30,3	41	33,6	78	63,9	18	14,8	26	21,3	44	36,1
10	Промінівська сільська рада	1450	298	20,6	321	22,1	619	42,7	302	20,8	260	17,9	562	38,8
10.1	с. Промінь	405	58	14,3	32	7,9	90	22,2	63	15,6	58	14,3	121	29,9
10.2	с. Широкий Лан	255	46	18,0	30	11,8	76	29,8	78	30,6	65	25,5	143	56,1
10.3	с. Берегове	59	10	16,9	15	25,4	25	42,4	16	27,1	18	30,5	34	57,6
10.4	с. Привільне	87	9	10,3	27	31,0	36	41,4	20	23,0	15	17,2	35	40,2
10.5	с. Ясне	471	138	29,3	157	33,3	295	62,6	92	19,5	68	14,4	160	34,0
10.6	с. Українка	83	22	26,5	20	24,1	42	50,6	10	12,0	25	30,1	35	42,2
10.7	с. Відрадне	85	15	17,6	40	47,1	55	64,7	19	22,4	10	11,8	29	34,1
10.8	с. Радянське	5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	80,0	1	20,0	5	100
11	Поляннівська сільська рада	1175	345	29,4	335	28,5	680	57,9	179	15,2	316	26,9	495	42,1
11.1	с. Полянівка	519	156	30,1	148	28,5	304	58,6	73	14,1	142	27,4	215	41,4
11.2	с. Верховина	14	4	28,6	8	57,1	12	85,7	2	14,3	2	14,3	4	28,6
11.3	с. Лазурне	436	131	30,0	127	29,1	258	59,2	71	16,3	107	24,5	178	40,8
11.4	с. Мар'ївка	135	37	27,4	35	25,9	72	53,3	23	17,0	40	29,6	63	46,7
11.5	с. Золота Долина	71	17	23,9	17	23,9	34	47,9	10	14,1	25	35,2	35	49,3
12	Світлодолинська сільська рада	2251	555	24,7	499	22,2	1054	46,8	626	27,8	571	25,4	1197	53,2
12.1	с. Світлодолинське	558	123	22,0	130	23,3	253	45,3	142	25,4	163	29,2	305	54,7
12.2	с. Кам'янське	271	62	22,9	72	26,6	134	49,4	64	23,6	73	26,9	137	50,6
12.3	с. Прилуківка	177	38	21,5	46	26,0	84	47,5	45	25,4	48	27,1	93	52,5
12.4	с. Майське	201	46	22,9	49	24,4	95	47,3	48	23,9	58	28,9	106	52,7
12.5	с. Орлово	1044	286	27,4	202	19,3	488	46,7	327	31,3	229	21,9	556	53,3
13	Семенівська сільська рада	4122	1279	31,0	1239	30,1	2518	61,1	680	16,5	924	22,4	1604	38,9
13.1	с. Семенівка	2943	920	31,3	910	30,9	1830	62,2	468	15,9	645	21,9	1113	37,8
13.2	с. Обільне	510	148	29,0	147	28,8	295	57,8	96	18,8	119	23,3	215	42,2
13.3	с. Рівне	321	97	30,2	87	27,1	184	57,3	55	17,1	82	25,5	137	42,7
13.4	с. Тамбовка	348	114	32,8	95	27,3	209	60,1	61	17,5	78	22,4	139	39,9
14	Терпіннівська сільська рада	6566	1189	18,1	1297	19,8	2486	37,9	1003	15,3	1160	17,7	2163	32,9
14.1	с. Терпіння	4787	906	18,9	948	19,8	1854	38,7	756	15,8	801	16,7	1557	32,5
14.2	с. Спаське	774	100	12,9	110	14,2	210	27,1	126	16,3	142	18,3	268	34,6

Закінчення табл. Р 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
14.3	с. Північне	207	48	23,2	84	40,6	132	63,8	17	8,2	35	16,9	52	25,1
14.4	с. Зарічне	484	95	19,6	110	22,7	205	42,4	63	13,0	88	18,2	151	31,2
14.5	с. Федорівка	314	40	12,7	45	14,3	85	27,1	41	13,1	94	29,9	135	43,0
15	Фруктовська сільська рада	2357	720	30,5	716	30,4	1436	60,9	388	16,5	533	22,6	921	39,1
15.1	с. Фруктове	991	304	30,7	316	31,9	620	62,6	163	16,4	208	21,0	371	37,4
15.2	с. Кирпичне	240	75	31,3	64	26,7	139	57,9	32	13,3	69	28,8	101	42,1
15.3	с. Долинське	823	256	31,1	248	30,1	504	61,2	140	17,0	179	21,7	319	38,8
15.4	с. Ромашки	143	37	25,9	45	31,5	82	57,3	24	16,8	37	25,9	61	42,7
15.5	с. Удачне	160	48	30,0	43	26,9	91	56,9	29	18,1	40	25,0	69	43,1
	Усього:	55103	1455 7	27,5	1500 5	27,6	29562	55,1	1023 7	17,5	1280 2	22,6	2303 9	40,1

Складено автором за даними Мелітопольської районної державної адміністрації

Таблиця Р 4

**Кількість зайнятого населення в Мелітопольському районі
Запорізької області**

№ п/п	Міські, селищні, сільські ради та населені пункти в них	Усього населення	Зайняті						Безробітні					
			Чол.		Жін.		разом		Чол.		Жін.		разом	
			ч.	%	ч.	%	ч.	%	ч.	%	ч.	%	ч.	%
			4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	2	3												
Селищна рада														
1.	сел. Мирне	3324	779	23,4	880	26,5	1659	49,9	95	2,9	137	4,1	232	7,0
Сільські ради														
1.	Астраханська сільська рада	1430	299	20,9	230	16,1	529	37,0	184	12,9	200	14,0	384	26,9
1.1	с. Астраханка	979	191	19,5	172	17,6	363	37,1	133	13,6	138	14,1	271	27,7
1.2	с. Борисівка	170	35	20,6	17	10,0	52	30,6	23	13,5	24	14,1	47	27,6
1.3	с. Свободне	205	57	27,8	25	12,2	82	40,0	18	8,8	26	12,7	44	21,5
1.4	с. Арабка	76	16	21,1	16	21,1	32	42,1	10	13,2	12	15,8	22	28,9
2	Вознесенська сільська рада	5470	1050	19,2	1284	23,5	2334	42,7	356	6,5	254	4,6	610	11,2
2.1	с. Вознесенка	5470	1050	19,2	1284	23,5	2334	42,7	356	6,5	254	4,6	610	11,2
3	Костянтинівська сільська рада	12112	3096	25,6	3237	26,7	6333	52,3	60	0,5	78	0,6	138	1,1
3.1	с. Костянтинівка	12112	3096	25,6	3237	26,7	6333	52,3	60	0,5	78	0,6	138	1,1
4	Мордвинівська сільська рада	1093	203	18,6	214	19,6	417	38,2	73	6,7	31	2,8	104	9,5
4.1	с. Мордвинівка	1093	203	18,6	214	19,6	417	38,2	73	6,7	31	2,8	104	9,5
5	Новгородківська сільська рада	2273	192	8,4	241	10,6	433	19,0	413	18,2	571	25,1	984	43,3
5.1	с. Новгородківка	1166	111	9,5	155	13,3	266	22,8	172	14,8	250	21,4	422	36,2
5.2	с. Маяк	59	1	1,7	1	1,7	2	3,4	18	30,5	28	47,5	46	78,0
5.3	с. Степне	169	12	7,1	6	3,6	18	10,7	37	21,9	69	40,8	106	62,7
5.4	с. Високе	601	47	7,8	72	12,0	119	19,8	129	21,5	131	21,8	260	43,3
5.5	с. М. Утлюг	169	14	8,3	3	1,8	17	10,1	27	16,0	60	35,5	87	51,5
5.6	с. Новоякимівка	109	7	6,4	4	3,7	11	10,1	30	27,5	33	30,3	63	57,8
6	Новобогданівська сільська рада	4211	373	8,8	387	9,2	760	18,0	650	15,4	592	14,0	1242	29,4
6.1	с. Новобогданівка	3041	260	8,5	263	8,6	523	17,2	466	15,3	427	14,0	893	29,3
6.2	с. Відродження	696	68	10,0	76	11,2	144	21,3	105	15,5	94	13,9	199	29,4
6.3	с. Троїцьке	319	31	9,6	32	9,9	63	19,4	51	15,7	44	13,6	95	29,3
6.4	с. Привільне	149	14	8,2	16	9,4	30	17,6	26	15,3	23	13,5	49	28,8
6.5	с.Першостепаніка	6	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	33,3	4	66,7	6	100,0
7	Новомиколаївська сільська рада	3036	464	15,3	251	8,3	715	23,6	548	18,1	610	20,1	1158	38,1
7.1	с.Новомиколаївка	2125	395	18,6	210	9,9	605	28,5	313	14,7	398	18,7	711	33,5
7.2	с. Зеленчук	31	1	3,2	0	0,0	1	3,2	7	22,6	5	16,1	12	38,7
7.3	с. Першотравневе	100	5	5,0	3	3,0	8	8,0	22	22,0	29	29,0	51	51,0
7.4	с. Трудове	700	60	8,6	35	5,0	95	13,6	183	26,1	154	22,0	337	48,1
7.5	с. Південне	17	0	0,0	0	0,0	0	0,0	6	35,3	4	23,5	10	58,8
7.6	с. Східне	63	3	4,8	3	4,8	6	9,5	17	27,0	20	31,7	37	58,7
8	Новопилипівська сільська рада	1328	205	15,4	163	12,3	368	27,7	246	18,5	197	14,8	443	33,4
8.1	с. Новопилипівка	756	135	17,9	106	14,0	241	31,9	126	16,7	99	13,1	225	29,8
8.2	с. Тихонівка	337	42	12,5	34	10,1	76	22,6	71	21,1	58	17,2	129	38,3
8.3	с. Соснівка	146	17	11,6	16	11,0	33	22,6	26	17,8	25	17,1	51	34,9
8.4	с. Оленівка	89	11	12,4	7	7,9	18	20,2	23	25,8	15	16,9	38	42,7
9	Новенська сільська рада	2905	763	26,3	556	19,1	1319	45,4	248	8,5	309	10,6	557	19,2

Закінчення дод. Р 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
9.1	с. Нове	1032	318	30,8	195	18,9	513	49,7	69	6,7	75	7,3	144	14,0
9.2	с. Данило-Іванівка	849	180	21,2	148	17,4	328	38,6	118	13,9	126	14,8	244	28,7
9.3	с. Садове	635	175	27,6	178	28,0	353	55,6	36	5,7	32	5,0	68	10,7
9.4	с. Зелене	190	56	29,5	12	6,3	68	35,8	7	3,7	16	8,4	23	12,1
9.5	с. Піщанське	77	17	22,1	11	14,3	28	36,4	6	7,8	14	18,2	20	26,0
9.6	с. Ташенак	122	17	13,9	12	9,8	29	23,8	12	9,8	46	37,7	58	47,5
10	Промінівська сільська рада	1450	445	30,7	255	17,6	700	48,3	343	23,7	281	19,4	624	43,0
10.1	с. Промінь	405	122	30,1	50	12,3	172	42,5	100	24,7	93	23,0	193	47,7
10.2	с. Берегове	255	92	36,1	83	32,5	175	68,6	59	23,1	42	16,5	101	39,6
10.3	с. Широкий Лан	59	0	0,0	0	0,0	0	0,0	20	33,9	19	32,2	39	66,1
10.4	с. Привільне	87	2	2,3	1	1,1	3	3,4	42	48,3	42	48,3	84	96,6
10.5	с. Ясне	471	155	32,9	96	20,4	251	53,3	80	17,0	53	11,3	133	28,2
10.6	с. Українка	83	50	60,2	10	12,0	60	72,3	15	18,1	24	28,9	39	47,0
10.7	с. Відрадне	85	24	28,2	15	17,6	39	45,9	25	29,4	5	5,9	30	35,3
10.8	с. Радянське	5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	40,0	3	60,0	5	100,0
11	Поляннівська сільська рада	1175	101	8,6	96	8,2	197	16,8	246	20,9	237	20,2	483	41,1
11.1	с. Полянівка	519	39	7,5	43	8,3	82	15,8	118	22,7	103	19,8	221	42,6
11.2	с. Верховина	14	1	7,1	1	7,1	2	14,3	4	28,6	7	50,0	11	78,6
11.3	с. Лазурне	436	43	9,9	38	8,7	81	18,6	88	20,2	89	20,4	177	40,6
11.4	с. Мар'ївка	135	12	8,9	9	6,7	21	15,6	25	18,5	26	19,3	51	37,8
11.5	с. Золота Долина	71	6	8,5	5	7,0	11	15,5	11	15,5	12	16,9	23	32,4
12	Світлодолинська сільська рада	2251	247	11,0	221	9,8	468	20,8	318	14,1	278	12,4	596	26,5
12.1	с. Світлодолинське	558	52	9,3	54	9,7	106	19,0	71	12,7	76	13,6	147	26,3
12.2	с. Кам'янське	271	39	14,4	33	12,2	72	26,6	33	12,2	39	14,4	72	26,6
12.3	с. Прилуківка	177	17	9,6	19	10,7	36	20,3	21	11,9	27	15,3	48	27,1
12.4	с. Майське	201	20	10,0	23	11,4	43	21,4	26	12,9	26	12,9	52	25,9
12.5	с. Орлово	1044	119	11,4	92	8,8	211	20,2	167	16,0	110	10,5	277	26,5
13	Семенівська сільська рада	4122	766	18,6	794	19,3	1560	37,8	513	12,4	445	10,8	958	23,2
13.1	с. Семенівка	2943	512	17,4	530	18,0	1042	35,4	408	13,9	380	12,9	788	26,8
13.2	с. Обільне	510	98	19,2	104	20,4	202	39,6	50	9,8	43	8,4	93	18,2
13.3	с. Рівне	321	78	24,3	72	22,4	150	46,7	19	5,9	15	4,7	34	10,6
13.4	с. Тамбовка	348	78	22,4	88	25,3	166	47,7	36	10,3	7	2,0	43	12,4
14	Терпіннівська сільська рада	6566	475	7,2	536	8,2	1011	15,4	752	11,5	738	11,2	1490	22,7
14.1	с. Терпіння	4787	314	6,6	385	8,0	699	14,6	580	12,1	575	12,0	1155	24,1
14.2	с. Спаське	774	62	8,0	58	7,5	120	15,5	46	5,9	44	5,7	90	11,6
14.3	с. Північне	207	21	10,1	30	14,5	51	24,6	43	20,8	38	18,4	81	39,1
14.4	с. Зарічне	484	55	11,4	41	8,5	96	19,8	64	13,2	60	12,4	124	25,6
14.5	с. Федорівка	314	23	7,3	22	7,0	45	14,3	19	6,1	21	6,7	40	12,7
15	Фруктовська сільська рада	2357	556	23,6	582	24,7	1138	48,3	164	7,0	82	3,5	246	10,4
15.1	с. Фруктове	991	224	22,6	266	26,8	490	49,4	80	8,1	50	5,0	130	13,1
15.2	с. Кирпичне	240	71	29,6	60	25,0	131	54,6	4	1,7	3	1,3	7	2,9
15.3	с. Долинське	823	184	22,4	176	21,4	360	43,7	72	8,7	21	2,6	93	11,3
15.4	с. Ромашки	143	34	23,8	40	28,0	74	51,7	3	2,1	5	3,5	8	5,6
15.5	с. Удачне	160	43	26,9	40	25,0	83	51,9	5	3,1	3	1,9	8	5,0
	Усього:	55103	10014	17,6	9927	16,2	19941	33,8	5209	12,4	5040	11,8	10249	24,1

Складено автором за даними Мелітопольської районної державної адміністрації

Розподіл робочої сили в Мелітопольському районі Запорізької області станом на 01.01.2015 р.

Назва галузі	Кількість	% до працездатного населення 29562	% до всього населення 55103
Сільське господарство	6387	21,61	11,59
Промисловість	2074	7,02	3,76
Будівництво	602	2,04	1,09
Транспорт	740	2,50	1,34
Зв'язок	193	0,65	0,35
Лісове господарство	55	0,19	0,10
Торгівля	793	2,68	1,44
Державна служба	167	0,56	0,30
Освіта	1207	4,08	2,19
Харчова промисловість	94	0,32	0,17
Охорона здоров'я	624	2,11	1,13
В колективному секторі	720	2,44	1,31
В приватному секторі	8957	30,30	16,26
В державному секторі	1686	5,70	3,06
Приватні підприємці	860	2,91	1,56
Фермери	224	0,76	0,41
Із всього працюючого населення працюють:			
- в даному населеному пункті	12034	40,71	21,84
- в районному центрі	4550	15,39	8,26
- в обласному центрі	114	0,39	0,21
- виїжджають за межі України	423	1,43	0,77
з них: а) в Росію	292	0,99	0,53
б) до інших країн	126	0,43	0,23

Складено автором за даними Мелітопольської районної державної адміністрації